

ॐ
ॐ

लैणशसिखिशातशी 5

यिमय्येखवक्षस

खिशाखयःमेरु

यःशैयमवसशैव यःखनशैयःखसवसमय

मेरुखयः 25 लताम 2487

कःयःमरुताशयसिखिशातशी

คำนำ

เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2487

หม่อมเจ้าหญิงนิวาสสวัสดิ์ จิระ

ประวดี ได้มาแจ้งความจำนงยังกรมศิลปากรว่า มีประสงค์จะได้ฉบับหนังสือสำหรับพิมพ์เป็นอนุสรในงานพระเมรุพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรสมัย ซึ่งกำหนดถวายพระเพลิงในวันพุธที่ 25 ตุลาคม 2487 นี้ และซึ่งสแคงเจตนาว่าใครจะได้เรื่องเป็นการเฉลิมพระเกียรติในพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พระบรมหาราชเจ้า กรมศิลปากรจึงเสนอ "เรื่องเล็กทาสในรัชกาลที่ 5" ก็พอพระทัย ซึ่งเลือกเรื่องนสำหรับพิมพ์ แต่เรื่องเล็กทาสในรัชกาลที่ 5 นี้ กรมศิลปากรยังมีใครรวบรวมฉบับเรียบเรียงขึ้นไว้ จึงต้องรวบรวมถวายในเวลารีบด่วน เพราะมีเวลาที่จะจัดทำกะชั้นชิดมาก

เรื่องทาส เป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มีมาแต่กึกก่ายบรรพตจึงเห็นได้จาก "เรื่องทาสในต่างประเทศ" ซึ่งเก็บความจากหนังสือเฮนไซโคลอเปีย บริตตานิกานัน เลียคายแต่เรื่องนไม่มีกล่าวถึงเรื่องทาสในตะวันออก กล่าวถึงโดยมากแต่เรื่องทาสในยุโรปและอเมริกา ถ้าจะค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องทาสทางตะวันออกเช่นในอินเดีย, อินโดจีน, จีนและยี่ปุ่น มารวมไว้ด้วยกันจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หากแต่เวลาไม่อำนวย จึงมีใครรวบรวมไว้ในเล่มนี้ เรื่องทาสที่มาเกี่ยวพันกับความเป็นใหญ่ของชนชาติไทยก็น่าจะเป็นปัญหาใหญ่ในประวัติศาสตร์ของชาติ เขาใจว่าเมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ได้

ประกาศอิสรภาพทั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเป็นเอกราชแล้ว ก็น่าจะชง
 ประสบความยุ่งยากในเรื่องนหฺยไม่น้อยเหมือนกัน จึงปรากฏมีคำ
 เตือนใจให้คนไทยรู้สำนึกความเป็นไทยของตนเสมอ ก็ปรากฏเป็น
 ขณดหรือสุภาสิตพระร่วงขทหนึ่งว่า “คนเป็นไทยหย่าคยทาส” ทั้ง
 นสแดงว่าความ เป็นหฺยและความรู้สึก ในจิตใจตงนี้ ได้มีมาแต่โบราณ
 แม่ฝรั่งเข้ามาประเทศไทยเมื่อ รัชสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 ก็ได้เขียนกล่าวถึง (ประชุมพงสาวดารภาคที่ 42 หน้า 67 - 70) เป็น
 เชิงกำหนัดตามความรู้สึกของเขาว่า “ท่านผู้ที่เป็นไทยหรือเป็นเจ้านาย
 ในเมืองนี้ เลยงทวหฺยใดก็ทวฮาสยกำลังของพวกทาส ทาสเหล่านี้
 เป็นคนทพระเจ้าแผ่นดินพระราชทานให้แก่เจ้านายและข้าราชการผู้ไทย
 และท่านผู้ไทยเหล่านี้ ก็มักปล่อยทาสให้ไปทำมาหากินเสียครึ่งหนึ่ง
 ทาสเหล่านี้ก็เอาเงินมาให้แก่นายวันละอดหรือ 2 อดทุกวันไป” จึงหฺย
 ตามทกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า ฝรั่งผู้เขียนนี้ มีความเข้าใจเรื่องทาสทมิใน
 ประเทศไทยผิดพลาดหฺยย้าง เช่นทว่าทาสเป็นคนทพระเจ้าแผ่นดินพระ
 ราชทานให้ เพราะมีความจึงปรากฏหฺยในกคหมายลักสนะทาสของ
 เก่าชคเจนหฺยแล้วทว่าทาสนั้นแย่งเป็นหลายประเภท แต่ก็เป็นข้อความ
 ทสแดงให้เห็นว่าประเพณืไซ้ ทาส ในประเทศไทยได้มีสืบเนอง คคต่อกัน
 ตลอดมา แต่ประเพณืการมีทาสของคนไทยน่าทจะไดมิชนทอไปชน
 หลัง เพราะค้ำว่า “ไทย” ตามทท่านผู้รู้ได้สอยสวณแล้ว ปรากฏ
 ว่ามาจากค้ำว่า ทา, ท้า, ไท, ไท้ หรือ ไท แปลว่า ไทย หรือผู้เป็น

ใหญ่ และเป็นชื่อเรียกเชื้อชาติของชนชาวไทยมาแต่เมื่อยังครอบครอง
 ดินแดนอยู่ในประเทศจีนตอนใต้สมัยตกต่ำบรรพ แต่ต่อมาคำแปลอีก
 อย่างหนึ่งว่า “เป็นอิสระแก่ตัว, ไม่เป็นข้าใคร” อันมีความหมายตรง
 กันข้ามกับคำว่าทาสนั้น น่าจะเกิดแต่เหตุการณ์อย่างอื่นในภายหลัง
 ประเพณีเรื่องทาสของชนชาวไทยจะมีมาแต่เมื่อไร ยังหาบไม่ได้อีก
 มีเค้าพอจะรู้ได้บ้างตามทสันต์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำรา
 ราชานุภาพซึ่งนำมากล่าวไว้ในปาถะกถาเรื่อง “ลักษณะการปกครอง
 ประเทศสยามแต่โบราณ” ตอนหนึ่งว่า “เรื่องทาสก็มีกรในประเพณี
 ไทยแต่เดิมหาไม่มี พวกไทยที่มาอยู่ข้างใต้มารับประพฤติกการใช้ทาส
 ตามประเพณีขอม มีความปรากฏในขานแผนกคดีหมายลักษณะลักพา
 ขทหนึ่งว่าเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาบกกรงสุโขทัยเป็นไมตรีกันนั้น มีผู้
 ลักพาทาสในกรุงศรีอยุธยาหนีขึ้นไปเมืองเหนือ พวกเจ้าเงินกราบทูล
 พระเจ้าอู่ทอง ขอให้ไปติดตามเอาทาสกลับมากว่าเพราะ “เมืองท่าน
 เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว” ดังนี้ แต่พระเจ้าอู่ทองหาซงยื่นขาดตาม
 ไม่ คำหริคสั่งให้ว่ากล่าวเอาแก่ผู้ขายนายประกัน และมีคำซงยังใช้
 กันมาปรากฏอยู่คำหนึ่ง ซึ่งเรียกผู้พ้นจากทาสว่า “เป็นไทย” ดังนี้
 ฟงสันนิฐานได้ว่า เพราะแต่เดิมชนชาติไทยไม่มีที่จะเป็นทาส และไทย
 มารับใช้ประเพณีทาสก็มีกรจากขอม ทาสจึงไคมีสืบมาในประเทศสยาม
 จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซงพระกรุณาโปรด
 ให้เลิกเสียเมื่อในรัชกาลที่ ๕” เมื่อเรื่องทาสเป็นเรื่องสำคัญในประวัติ

คือขอมะโรง (พ.ศ. 2411) นั้น เป็นขบถถกกันว่าสำคัญหนึ่งในรัชกาล
 ของพระองค์ ซึ่งถ้าใครเกิดขึ้น ก็มักจะพดกันติดปากว่า เกิดข
 “มะโรงเล็กทาส” มาจนทุกวันนี้ หวังว่าผู้ที่ได้อ่านซาบเรื่องใน
 หนังสือเล่มนี้ คงจะมีความขบถขบคิดและอนุโมทนาถวายพระราชกุศล
 แก่สมเด็จพระขัอมหาราชพระองค์นั้นโดยทั่วกัน

กรมศิลปากร ขอถวายอนุโมทนาในกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน
 ซึ่งหม่อมเจ้าหญิงนิवासสวัสดิ์ จิระประวัต ได้ทรงชวนถวายจัดให้ตีพิมพ์
 “เรื่องเล็กทาสในรัชกาลที่ ๕” นี้ แจกจ่ายเผยแพร่วิถียาทานสาธารณะ
 ประโยชน์ เป็นอนุสรเนื่องในงานพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์
 เจ้าประเวศวรสมัย ขอจงเป็นขัตติทานมัยกุศลตนบันทานให้สำเร็จ
 อุดหนุนมณฑล แต่พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้น ในสมัยปรายภพ
 สมดังมโนปนิธานทุกประการเทอน.

กรมศิลปากร

21 ตุลาคม 2487

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรสมัย

ประสูติ ๒ ธันวาคม ๒๔๒๒

สิ้นพระชนม์ ๓๑ พฤษภาคม ๒๔๘๗

สารบัญ

คำนำ	
พระประวัติ	
ทาสกถา	1
ลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพ ถึงนาย ข.ส. อนุমানราชชน	21
ลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพ ถึงนาย ข.ส. อนุমানราชชน	23
จดหมายนาย ข.ส. อนุमानราชชน กราบทูลสมเด็จพระยา ตำรงราชานุภาพ	24
ลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพ ถึงนาย ข.ส. อนุमानราชชน	25
เรื่องเลกทาสจากประทักษิณหลวงพิชิต	30
พระราชปรารภว่าด้วยเรื่องทาสกะเสีयरอายุ	32
พระราชบัญญัติพิกติกะเสีयरอายุลูกทาสลูกไทย	43
ประกาศลูกทาส	54
ประกาศกะเสีयरอายุลูกทาสลูกไทย	56
เรื่องการเลกทาส ย่อความตามพระราชบัญญัติและประกาศต่าง ๆ ที่ออกภายหลังพระราชบัญญัติพิกติกะเสีयरอายุลูกทาสลูกไทย	60
เรื่องทาสในคัมภีร์บาลี นายวัน นวนยง ปรีเวณ 9 ประโยค แปล	64

เรื่องทาสในต่างประเทศ นางสาวสุภา จันทนะสิริ เก็บความจาก เฮนไซโคลอปี้เดีย บริตานนิกา	68
ทาสสมัยโบราณ	70
กรีก	70
สเปน	79
โรมัน	80
ไพร่สมัยกลาง	101
ในยุโรป	101
ในอังกฤษ	111
การค้าทาสสมัยใหม่	123
สเปน	123
อังกฤษ	125
ความพยายามเลิกค้าทาสในอังกฤษ	129
การเลิกค้าทาสฝรั่งเศส	133
การเลิกค้าทาสต่อมา	137
การเลิกทาส	139
สหรัฐอเมริกา	143
คิวบา	151
บราซิล	152
การค้าทาสเลี้ยงภคทนาย	154

ไพโรไนรัสเซีย	155
ทาสของชนชาติถือศาสนาอะหะหมัด	159
ในอาฟริกา	160
สัญญากรุงเบอร์ลินและสัญญากรุงบรัสเซลส์	163
การค้าทาสพายในทวีปอาฟริกา	166
สถานะทาส	167
อนุสัญญาปี 1919	169
คณะกัมการปี 1924 และอนุสัญญาปี 1926	170
การเกณฑ์แรงงาน	171
ในอาเซีย	173
อนุสัญญาว่าด้วยเรื่องทาส	174
ขบวนการแพนกกกคหมายถึงเกี่ยวกับทาสที่มีมาก่อนเลิกทาส	
ในรัชกาลที่ 5	176

TUDC

23/08/2563

ภาพเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทาสกถา

ตอนที่ 1 (1)

ธเนนวิกิเนยยะวา ปุตุตทาสามาดาบัตตา
ชาคิทาสา จทินันกา อัญญุ ทาสา จภัตตกา
ธชช ชพตา จทาสภา ทาสวันณบัสตัตมาติ ฯ

อาตมาภาพสามเณรแก้ว จะได้รับประทานวิสัยนาในทาสกถา
พรรณนาด้วยทาส เป็นอรรถปริยาประพริตติประโยชน์ทั้งในโบราณกาล
และปัจจุบันสมัยในอัมมาการ และความเป็นไปได้ของทาส ตามความ
ประสงค์ของบพิตร แต่จะรับประทานวิสัยนาตามที่ไต่ถามไต่ฟังมาพอ
เป็นอัมสวานานตริยาทำหริ ซึ่งบพิตรบำเพ็ญในอภิลักขิตสมัยจะได้
เป็นอานิสงส์ แห่งความตรึกในหมู่ประชาชนสืบไป ดำเนินข้อเค้า
สำเนาความตามที่เรียกว่า ขาลคัมภีร์พระอัมสาตร ซึ่งมีในพระราช
กำหนดคกคหมายลักสนะทาสอันปรากฏเป็นมคธภาสาจารง ๆ ว่า ธเนน
วิกิเนยยะวา เป็นต้น แปลความว่า อันว่าประเภทแห่งทาสทั้งหลาย
๗ จำพวกอันควนจะไซ้ไต่ถามคือ ทาสไต่มาด้วยทรัพย์ ๑ ลุกทาสเกิด
ในเรือนเขย ๑ ทาสไต่มาแต่บิดามารดา ๑ ทาสมีผู้ให้ ๑ ทาสอันไต่

(1) พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ สภานาขกประทานมาลงใน
วาริณานวิเสส เล่ม 5 ร.ส. 109 (พ.ศ. 2433)

คำของจำพวกสูตร อันเป็นชาติคำในสัตระกูลทมิโนสาราจารย์ได้
แบ่งชาติมนสไว้ในธัมมสาคร

อีกนัยหนึ่งทาสแปลว่า ชาวประมงหรือผู้พายก็แปล ถ้าเปลี่ยน
อ-สระ เป็น อิ-สระ ก็เป็นสัตระกูล แปลว่าทาสหญิง และทาสค้ำ
เป็นชื่อของตนไม่ แม่น้ำ ยักส์ บิสาจ มาร สิ่งไว้ในภาสาสน์สกริตด้วย
แต่ขอยกไว้ทีหนึ่ง ชาติมาภาพประสงค์แต่จะกล่าวด้วยทาสชน คือ
คนที่เป็นชชาขาวทาสตรงก็คำว่า เสลฟ ในภาสาอังกฤษอย่างหนึ่ง
และทาสชวันะ ความเป็นหยู่ของทาส คือธุระการงานทาสอย่างหนึ่ง
ทาสตาหรือทาสภาพ คืออาการของทาสอย่างหนึ่งก็ทาสค้ำ ใน
ปัจจุบันกาล จะขอแปลว่าชชาตามมลความ หรือเอกชนใครใครเล่า
ที่เป็นทรพย์สมบัต หรือสัคแล้วแต่ความชอบใจของชนผู้อื่น ซึ่งมี
อำนาจที่ชอบใจ จะใช้ จะทำ จะประพริตต่อ ผู้เป็นทาสที่หยู่ในใต้ความ
ปกครองของตนนั้นได้ตามชอบใจ เมื่อคำอธิบายของทาสเช่นนี้ บางที
ท่านผู้มิใจกรณาต่อเพื่อนมนสด้วยกัน จะเห็นเป็นอธิการเร็วแรงไป
กว่าตัวทาสที่ใช้หยู่เคยวนคอกกะมิง จึงขอยกไว้เป็นทางอธิบาย โดย
อาการของทาสที่โตมิเป็นเขตหยู่ และความเปลี่ยนแปลงสขเนองมา
หลายอย่างต่างประการ คงได้ปรากฏในพงสาวการหรือจดหมายเหตุ
เรื่องทาสทมิหยู่ในโลกนี้ ก็พอเป็นที่ระรังขความสนเท่ห์ของท่าน
ผู้มิใจกรณาได้ ตามเรื่องราวของการทาสซึ่งจะได้กล่าวต่อไป
เรื่องทาสนโตเกิดมีมาช้านาน ตั้งแต่ความสว่างในพงสาวการ

ของโลก ได้เกิดขึ้นเป็นที่จดจำลงในหนังสือแล้ว เรื่องทาสก็ได้ยื่น
 ปราบคดีย้อนมา เรื่องทาสนั้นบางที่จะเกิดขึ้นด้วยเหตุของการ
 สงคราม ที่ขบถได้มาเป็นชเลยนั้น ผู้ที่ชนะในครั้งยังมีอาการเป็น
 มืดกบะชชอยู่ ยังไม่ถึงซึ่งการเป็นลิวไลต์ทอภ เมื่อขบได้ขาสักมา
 เป็นชเลยแล้ว ก็พิคาค่าพันเสียทั้งนั้น พายหลังเห็นว่าการที่ค่าพัน
 นั้นไม่เป็นประโยชน์ คิดหากำไรด้วยอุบายใช้ชเลยนั้นเป็นทาสโดย
 หย่างแรงร้าย แทนที่จะค่าพันเสียเปล่า ๆ พวกชเลยเหล่านั้นอยู่ใน
 ความกักขัง ต้องจำเป็นทาสรับการงานของผู้ชนะทุกสิ่งทุกประการ
 ไม่มีขอละเว้นประการสักตัวเคียรจฉาน เมื่อการที่ใช้แรงชเลยแทนที่จะ
 ค่าพันเสีย เป็นเหตุที่โคผลแก่ผู้ชนะ จึงได้เริ่มการที่ใช้ทาสเกิดขึ้น
 แล้ว คนชเลยที่เหลือประหารค่าพันตกมาเป็นทาสนั้น จึงได้นำมาว่า
 ขขาสบมา

บันคาชากิตังหลายในบรรพทิศัน ทมความรุ่งเรืองด้วยศิลปวิทยา
 ความคิด ความค้าหรือที่ชอยในวิชาความรุ่งเรือง เป็นลิตทชาติใน
 โยรานกาลนั้น มีชาติอินค (สินอ) เขบราย (ฮิบรว) เป็นต้น
 กมีการทาสปราบคย้อนมา ได้พบในคัมภีร์พระธัมมสาคร ซึ่งมนุมนิ
 ที่เป็นผู้ตั้งกคหมายในมัธยมประเทศ ที่ประเทศทั้งหลายนอกแม่น้ำ
 คงคานยมนบถ ได้เริ่มคัมภีร์ธัมมสาครในกคหมายของประเทศนั้น
 เนื่องมา และในคัมภีร์ธัมมสาครอษฏโมทยาโยโสลก 415 กล่าวไว้ใน
 มนุสังหิตาว่า

วิชาพฤกษศาสตร์ โสภณหะ กรีกทศรเม้าไปตรีโก ศาสตร์ทาสส์
 สัพโตเททาสโยนยะ “แปลความว่า” ผู้เป็นทาสด้วยอันทงจรคแล้ว 1
 เป็นทาสด้วยจ้าง 1 เป็นทาสด้วยเกิดในเรือน 1 เป็นทาสด้วยชอมา 1
 เป็นทาสเขาให้ 1 เป็นทาสของบิดา 1 เป็นทาสเพราะสินไหม 1
 นัยะของทาส 7 สถาน “หรือจะแปลให้ชัดความเป็นภาษาไทยเข้าว่า
 กำเนิดแห่งทาส 7 จำพวกเหล่านี้ คือทาสที่เส่นำมาด้วยทงคือ
 ชเลย 1 บุคคลเป็นทาสเพราะภัก 1 บุคคลเป็นทาสเกิดในเรือน 1
 ทาสที่ไ้ช่วยไ้ 1 ทาสเขาให้ 1 บุคคลเป็นทาสเนื่องมาจากบิดา 1
 บุคคลเป็นทาสเพราะปรับไหม 1 เป็น 7 ฉะนั้น” ก็ไ้ และธัมมสาทรที่
 เป็นภาษาสันสกฤตนี้ ไ้แปลเป็นภาษาอังกฤษในครั้งแรก ในคริสต์
 ศักราช 1792 โสภณหะ เซอร์วิลเลียมโจนส์ แปลว่าทาสนั้นมี 7 ชนิด
 1 ชเลยไ้ในไ้ทงหรือในการสงคราม 1 เลียงไ้เพื่อไ้แรง 1 เกิด
 จากทาสหยิงในเรือน 1 ไ้ขายตัว 1 ผู้อื่นไ้ไ้ 1 ไ้สืบมาแต่
 บรรพบุรุษ 1 เป็นทาสโดยทางลงโทษ (คือไม่สามารถที่จะเสียค่าปรับ
 ใหม่มากไ้) และบันทึกเซอร์แนลแปลใหม่ ซึ่งไ้ลงพิมพ์ใน
 ออริแอนเตอร์ซิวส์ว่า 1 คนที่ไ้ชเลยในการสงคราม คือเนอความที่
 ตรงไ้ ผู้ที่จับไ้ในไ้ทงรบ 1 ผู้ที่รับไ้สอยเพื่ออาหาร 1 ไ้เกิด
 ในเรือน 1 ไ้ชอไ้ 1 อันเขาไ้ไ้ 1 แต่ก่อนเป็นของบิดา 1 ไ้
 รับไ้เพื่อค่าปรับไหม (คือผู้นั้นไม่สามารถจะเสียค่าปรับไหมให้แก่
 พระราชา ต้องทำการแทนค่าปรับไหม) นี้เป็นชนิดของทาส 7 สถาน

ก็ในมานวธรรมศาสตร์ กำหนดข่าวทาสไว้ 7 ชนิดดังนี้ ยกขเลยเป็น
 ที่ 1 จึงเห็นชัดได้ว่ามูลเหตุของการทาส คงจะเกิดด้วยขเลยที่
 ขาสกมาได้ใน การสงครามเป็นเค้าม้า และไม่ว่าเท่านั้น ในพระราช
 กำหนดกฎหมายลักษณะทาส ก็ได้กล่าวเป็นมูลคดีว่าทาสด้วยทาสสิน
 ใ้ทาสขเลยเป็นต้น ตามคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ว่าทาสอันควนจะใช้ได้
 มี 7 ประการ โดยบาลีดังได้คัดมาข้างบนนี้ ในลักษณะทาสกล่าว
 ตามพระธรรมศาสตร์ด้วยประเภททาส 7 ชนิด เป็นคำบาลีเนอความ
 อันคล้ายคลึงกับมานวธรรมศาสตร์ ผิดกันแต่ยกเอาทาสที่ชอด้วยทรัพย์
 เป็นต้น ทาสขเลยเป็นที่สุด และคาคากกล่าวก็แต่งเป็นมคธพากย์
 ่าง ๆ หาใช่ภาสาสันสกฤตไม่ จะมีใช่เป็นธรรมศาสตร์ของมนมณฑเรียก
 ว่าสังหิตา ด้วยในต้นบทก็กล่าวไว้ว่า พระธรรมศาสตร์นี้สืบมาแต่รามัน
 ก็คงจะเป็นมอญแปลลงแปลลงภาสาสันสกฤตมาแต่งเป็นมคธภาสาให้เข้า
 คัมภีร์ว่าบาลี เพราะว่าคนชาตินั้นไคนยถอพระพุทธานุศาสนาคอกกะมัง
 ก็และในลักษณะทาสนี้มีต่อไปอีก 6 ประการ ที่มีควนจะใช้ได้ตาม
 บาลีดังนี้

“ มุณัจฉานาภิกขุทาสาจ พฺรหฺมณทานสกา ทาโสเมตติภิกขุ ภิกขุ
 อตถิสลาอวิเวชณา เขตตทาสาตัญญูเรว ทาสกัมเมนสัพฺภเร ”

แปลว่าชนทั้งหลาย 6 อันใครไม่พึงได้ในทาสกัมภกรณคือทาสที่
 ปล่อยเสีย 1 ทาสที่ขวคให้ 1 ทาสที่ให้ไปแก่พราหมน 1 ภิกษุจะว่า
 กันเป็นทาสไม่ได้ 1 คนมีสลมมาอาศัยอยู่ 1 คนอาศัยเขตแดนอยู่ 1

ในขาลักษณ์ทมคณจะไใช้ทาสได้ 6 ประการ คึงอาตมาภาพได้นำมา
 แจงไวข้างบนนี้ ไม่มีความปรากฏในมานวธัมมสาคร แต่จะมาโดย
 เลศของรามันหย่างไรไม่ช่ายเลย เมื่อจะว่าตามทางพระพุทธศาสนา
 แล้ว ในเวลาพุทธกาลในหมู่ประชุมสังคสาวกทเป็นอุปสัมบันอันถอว่า
 เป็นสาภยวงส์แล้ว ทาสย่าวไพร่ไม่มีตอกัน ทสฺคจนชนชาติทงสท
 นิยมนยถอในอินเคย คือ พราหมณ์. กัสฺตร. ไวล. สททพระพุทธเจ้า
 มิไยยอมรยยกย่องเป็นชน เป็นชนคิผู้ทเข้ามายวคเป็นภิกษุขอถงซง
 ความเป็นผู้ในเของบน คือถงพระหรรทยพระพุทธเจ้าแล้ว กนยเนอง
 ในสาภยวงส์เหมื่อนกันหมด ถอแต่พรรสาอายุเป็นประมาณหย่างเคยว
 ในวินยมหาวคคฺ พระพุทธเจ้ากซงห้ามมิให้ทาสยวคเข้าในหมู่สาวก
 ตามยาลึว่า “นภิกขเวทาโส ยัพพาเซตัพโพ คกรภิกษุทงหลาย
 ทาสอินภิกษุหย่าให้ยวค” เป็นต้น และในขาลักษณ์หาได้สแดงประเภท
 ของทาสโดยพิสคารไม ไต้พยแต่ในคัมภีร์ตคยสามันต์ปาสาทิกกา
 อถกถามหาวคคฺทานกถ่าวก่าเหนคของทาสไวลจ่าพวก คือ อินโต
 ซาโต ทาสเกิดในพายไน คือเป็นลูกครอกหนึ่ง ธนวิกโต ทาสเขา
 ซอควยทรพยคือเป็นข่านาเงิน 1 กรมานโต ทาสทเสนานำมาคือเป็น
 คนชเลย 1 สามทาสพิยอุปคโต บุคคลเข้าไปถึงซงความเป็นทาส
 เอง คือบุคคลช่ายทวเอง หรือยอมเป็นทาสเอง เพราะมิชวตเป็น
 เหตุย้าง เพราะมีความรักสาไปทวเป็นเหตุย้าง หนึ่งเป็นสณะนภหาได้
 ทรงในคัมภีร์พระธัมมสาครทกล่าวควยทาส 7 สถานไม จึงเห็นไคว่า

ในสมัยกาลของพระพุทธเจ้า ซึ่งตั้งศาสนาขึ้นเป็นใหญ่เป็นคนแล้วใน
 ศาสนมณฑลของพระองค์ไม่มีทาส เพราะชาติตระกูลทั้ง ๘ ที่จะเข้ามา
 อุปสมบทเป็นภิกษุสาวกของพระองค์ก็ไม่นับลำดับชาติตระกูลทั้งสิ้นและ
 คำเป็นลำดับยศชั้นตาสักทีเดียว ในสมัยกาลโน้นที่ในมัธยมประเทศ
 ก็จะมีแต่สาวกของพระองค์หมู่เดียว ซึ่งไม่มีทาสจะถือวาสนาแก่กัน
 ได้ถือความวิสัยคติ ลำดับบริศุณเป็นประมาณเท่านั้น เมื่อจะว่าไปตาม
 การปกครองในหมู่สาวกของพระองค์เป็นประชาธิปไตย ถือวินัยปฏิบัติ
 เป็นข้อกตหมายใหญ่ พระองค์เป็นบรมครูในการที่จะช้ช่องทางดำรง
 ศาสนาอันมีเท่านั้นเอง จึงควรรู้ว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้แรกที่มิชอบการ
 ทาส ซึ่งมีอยู่ในภววิสัยหรือประเทศของภววิสัยอื่นเคย ในสมัย
 กาลโน้นแต่ต้นมา

ฝ่ายข้างชาติยิว คือชาติยิวสราเอล แต่โบราณก็มีทาสใช้เหมือน
 กัน พวกยิวสราเอล พวกยิว ซึ่งถือผู้สร้างและคัมภีร์ไบเบิลโบราณ
 ที่เป็นภาษาฮีบราวย ในกตหมายของชาติยิว ก็ได้ยอมให้มีทาสใช้
 สอยได้ ไม่แต่ทาสชาติอื่น ๆ หย่างเดียวกัน และได้ยอมให้ชาติของตน
 เป็นทาสได้เหมือนกัน ก็การที่ยอมให้ชาติของตนลงเป็นทาสได้นั้น
 เกิดมชนควยหนเหลือแสนที่จะใช้ทนให้ไม่ได้ จึงต้องขายตัวเองลง
 คว้าความยากไร้ หรือโจรผู้ร้ายที่ไม่สามารถจะคั้นทุนทรัพย์ตกลงไปได้
 กตหมายก็ได้อยอมให้ขายตัวเป็นทาสได้โดยหย่างเขากว่าทาสที่แปลก
 มาจากต่างประเทศ ทาสชนนั้นก็มิโอกาสที่จะไถ่ตัวได้ในกำหนด ๗ ปี

ตั้งแต่วันที่เป็นทาสนั้น นอกจากขออนุญาตหมายกำหนดไว้ทุก ๆ ปี
 ที่ 50 แล้วก็มี การปล่อยทาสที่เป็นชาติ หรือพลเมืองให้ไปไทยทั่วไป
 การเรื่องทาสนั้นมิใช่เฉพาะแต่ประเทศตะวันออกอย่างเดิยวเมื่อไร ใน
 อัสตงคตทิศแต่โบราณ คือประเทศยุโรปนั้นเล่าก็มีการใช้ทาสมาแต่
 เดิม เราจะเห็นได้ในคำโคลงของท่านโฮเมอร์ก็กล่าวถึงการค้าทาสที่
 หยุในโยนิกประเทศ คือชาติกรีกแต่กาลก่อนนั้น ทาสที่ในโยนิก
 ประเทศนี้ เกิดขึ้นด้วยชเลยทรบทัพพิชัยได้มาใช้สอยเป็นทาสตาม
 อิมคา และการประพริตลักพาคนมาเป็นทาส ก็ได้ประพริตใช้โดย
 ปรากฏ ยูลิเสสตนเองก็เกือบถูกจับลักพาไปเป็นทาส หากว่าหนิได้
 โดยจวนแจ ก็การค้าทาสที่เกิคมในโยนิกประเทศนั้น บันดานักปราชญ์
 ชาวโยนิกทั้งปวงเอง ซึ่งเป็นผู้รู้เรื่องด้วยวิชาและจารณะในครั้งนั้น
 ก็มิได้พิจารณาเห็นการใช้ทาสเป็นข้อชติชวางต่ออิม ท่านอาริสตอเตล
 เอง ก็ได้กล่าวของกันตามยุคอิม ในเหตุของชาติที่เป็นอิมคา ท่าน
 แย่งชาติมนุสออกเป็นไทยและทาสในขณะนั้น ท่านเป็ลโตผู้เดิยวที่มี
 ความปรารถนามิให้ชาวกรีกหรือโยนิกเองลงเป็นทาสได้ ทาสของ
 ชาวกรีกชนิดหนึ่งได้สับบุตรหลานเอนงมา แต่ชาติที่เป็นพลเมืองอันต
 ได้ชยชนะมาเป็นชเลยแต่แรกแล้วก็ตกไปเป็นพลเมือง ทาสชนิดนี้
 ก็ได้ยอมให้เพราะหวานทคนชงมุตนายได้ให้ทำ และเสียค่าเช่าสำหรับ
 ทนนั้น และติดตามมุตนายไปในการสงครามด้วย ทาสชนิดนี้มีคว
 หย่างที่ไคมิชอเสียงเป็นอันมาก มีท่านเฮลส์เอเนสโตรเป็นต้น ทาส

ชนิกคนเมื่อพิจารณาไปแล้ว มีอาการดีกว่าทาสที่เรียกว่าเสลฟคัลย้ายไป
ข้างไฟร์ ที่เป็นเลกหรือเซฟที่ปรากฏในยุโรปในมัธยมสมัยและใช้
มาในประเทศรัสเซีย ฟังเล็กถอนไปไม่สู้เวลานานนัก คนชนิกนี้จะจำหน่าย
ขายไปนอกประเทศมิได้ และคนทาสชนิกนี้สามาถที่จะมีทรัพย์สินสมบัติ
ของตัวเองได้ด้วย อีกอย่างหนึ่งทาสที่ใช้สอยในบ้านเมืองนั้น ได้มา
โดยซื้อช่วยไถ่ และเป็นทรัพย์สินของมูลนายไม่มีกำหนด นายจะทำ
ประการใดก็ได้ตามชอบใจ ก็ในกรุงเฮเทนที่เป็นเมืองหลวงมหานคร
และเมืองโครินถและเมืองอื่น ๆ ทมการค้าขายมาก แล้วก็ใช้ทาส
โดยอย่างมาก และเป็นพวกมิลกชะชนเสียแทบทั้งนั้น ทาสเหล่านี้ได้
ใช้เป็นการส่วนบ้านเรือนบ้างแต่โดยมาก ก็ใช้ในการหุงต้มและเย็บ
เสี้ยว หรือการค้าขายอื่น ๆ ทั้งในการถลุงแร่และฝีมือการช่างแรง
การงานของทาสเหล่านี้ เป็นทางซึ่งให้มูลนายเจ้าเมืองได้ผลประโยชน์
กำไรมากที่ได้ออกทรรอนซื้อช่วยไถ่มาใช้ ทาสชนิกเหล่านี้เป็นที่ช่วย
ซื้อมาแทบทั้งนั้น ที่เป็นทาสเกิดในเรือนเบยของมูลนายนั้นน้อยทีเดียว
คิดว่าเป็นการที่ไม่ออกหนนให้ทาสมีครอบครัวหยุ่งกันด้วย กันทั่วไปส่วน
หนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งนั้นทาสยังมีจำนวนน้อยนัก ที่จะเทียบเปรียบ
กับทาสขายไม่ได้ มูลนายจึงหาไถ่ยอมให้หยุ่งกันด้วยกันไม่

อีกประการหนึ่งคนชาวโยนก หรือครีกที่ไปตั้งหัวเมืองในอาเซีย
ไมนอร์ หรือตั้งการค้าขายทาสกับทวีปอาเซีย พายในจึงเป็นช่องทางขึ้น
อีกทมทาสมาก ซึ่งชาวตราเซียนที่เป็นบิคารากักพากันเอาลูกหลาน

มาขายลงเป็นทาสด้วยการชักชวน การทาสจึงได้เกิดเป็นการค้าขาย
 สืบมา ก็ในโยนกประเทศทั่วไปและในเมืองหลวง เป็นสำคัญการที่
 ใช้สอยทาสนั้นเป็นอย่างอื่น ที่นายประพริตต่อทาสและในกคหมาย
 ก็ให้ความขำระแก่ทาสนั้นโดยมาก จนมีคำกล่าวที่ว่าทาสที่ในกรุง
 อาณานิคมดีกว่าพลเมือง ซึ่งเป็นไทยในประเทศอื่นโดยมาก

ฝ่ายข้างชาติโรมันในโบราณกาล คือโรมันอาณาจักรที่มี

ความสว่างรุ่งเรืองด้วยวิชาและจรรยา และอาณาภาพใหญ่อยู่ในทวีป
 ยุโรปเป็นคู่กันกับโยนกประเทศในกาลก่อนนั้นแล้ว ก็มีการใช้ทาส
 เหมือนกัน แต่มีประเภทผิดกันกับโยนกประเทศ บันดาชนทั้งปวง
 นักปราชญ์ทางโรมวิสัยสาครได้พิจารณา และถือโดยปรากฏิตสาคร
 ที่เป็นธัมมาของโลกว่าเกิดเป็นไทยทั้งสิ้น ก็แต่การที่มามีการใช้ทาส
 นั้น เป็นการตรงกันข้ามกับปรากฏิตสาคร คืออกคหมายที่เป็นธัมมา
 แต่ว่าการนี้หาได้ผิดต่ออกคหมายสำหรับชาติไม่ เพราะฉะนั้นบันดา
 ชเลยซึ่งจับมาได้แต่การสงครามเหลือที่ประหารค่าพินเสียแล้ว ก็เอา
 ตัวลงเป็นทาส ในภาษาลาตินที่ใช้พูดในหมู่ชนชาวโรมัน จึงได้
 เรียกขานว่าทาสว่าเซอรูส หรือเซอรวาตัส แปลว่าผู้เหลือค่าตรงกับ
 คำว่าชชาในภาษาไทยสามัญและในกคหมายสำหรับบ้านเมืองนั้น ก็ได้
 ยอมให้คนที่คนไทยขายตัวลงเป็นทาสได้ด้วย ในคราวแรกที่ชาว
 โรมันได้มีการใช้ทาสก็มีแต่น้อย มิได้มีขอรห้ามสำหรับมูลนายสิ่งใด
 ซึ่งมีอำนาจเป็นอิสระภาพ ซึ่งจะลงโทษที่โทษจนถึงตายก็ได้ พายหลัง

สืบมาการใช้ทาสจึงได้เกิดมีมาก เพราะกรุงโรมได้ทำสงคราม
 กับต่างประเทศมาก และการค้าขายก็กว้างไกลแต่ไพศาลไปในนานา
 ประเทศ ทาสจึงได้ยิ่งเกิดมีมากขึ้นในกรุงโรม และเช่นนั้นก็
 กัน ที่เขาทาสมาห้ทกระบกระของให้รบตักกันและผูกหัดให้เป็นคนพื่อนร่า
 กล้วย ทั้งที่ใช้ในการทำนาไร่เพาะปลูกที่แผ่นดิน และใช้ในการลิสปะ
 การช่างและการใช้เครื่องจักรกลไกก็โดยมาก ที่ใช้ในการข่านเรือนก็
 มีผู้ทมิบนาศักคิมทาสเจ้าหนงตง 200 คนเป็นหย่างน้อย ใช้ข่าวทาส
 เหล่านาคคตามหลังเป็นเกียรตียสอวคฺอานุภาพแก่กันในการทมิข่าวทาส
 มาก ครั้นมาในสมัยกาลของพระเจ้าออกุสตุสราชาธิราช อำนาจ
 ของมุลนายก็ยังมีแก่ทาสนั้นมากหยู่ ก็ได้โปรดให้แกไขกคหมายท
 เป็นส่วนอำนาจของมุลนายให้ลดคน้อยลง ถึงตงนนักค ก็ยังมีพวก
 ขุนนางทกคขทาสทำได้โดยชออยใจตนเอง มีคากล่าวว่าขุนนางผู้หนง
 ชอว่า เวกิวยส โปลิวโอ เป็นข้าราชการหยู่ในราชสำนักของพระเจ้า
 ราชาธิราชนั้น ได้ขุคสะเลียงมิจฉาชาติ มีฉนิตปลาหย่างหนงเรียกว่า
 แลมเปรย์ คล้ายกับปลาไหลปลากระตังเป็นต้น ถ้าข่าวทาสที่ไม่เป็นท
 ชออยใจแล้ว ก็ให้จับทาสนั้นมคโยนลงไปในสระ ให้เป็นเหยื่อแก่ปลา
 แลมเปรย์ จะได้คุดกคคเป็นอาหาร จนทาสนั้นตาย ความชขายถึง
 พระเจ้าออกุสตุสราชาธิราชแล้ว ก็มีไคตงโทส แก่ขุนนางผู้หนททำการ
 คุร่ายค่อทาสจนถึงตาย เป็นแต่มีพระราชค้ำหรดให้ทำลายสระของ
 ขุนนางผู้หนนเสย และในสมัยนั้น บันคาทาสที่แก่ชรา หรือไม่เป็น

ประโยชน์ที่จะใช้ได้แล้ว มุสนายก็ส่งไปปล่อยทิ้งให้ออกห่วยตามเกาะ
 ในลำแม่น้ำคิเบอร์ โชห่วยจนตายโดยมาก เพราะถือว่าเหมือนยัง
 ปลัสต์วาทเลียงไว้อใช้แรงเท่านั้น ในประเทศโรมันเมื่อคราวครั้งเป็น
 ราชาธิราชอานาจักร พระเจ้าแผ่นดินเสวยราชสมบัติสืบสันตติเนื่อง
 ลำคัยมา ก็ไต่มีการแก้ไขตั้งพระราชบัญญัติสกัดกั้นความคร้ายของ
 มุสนายที่ท่าแก่ทาสนั้น ให้ลศห่วยอนเขาลง ในพระราชบัญญัติบทหนึ่ง
 ไต่บังคับไว้ว่า ถ้าชนผู้หนึ่งผู้ใดท่าแก่ทาสของตนให้ตายโดยไม่มีเหตุ
 ทสมควนแล้วให้ตคสันคจเหมือนว่า ถ้าทาสนั้นเป็นสมบัติของผู้อื่น
 ผู้นั้นไปทำการล่วงเกินทเป็นข้อผิดต่อกคหมาย ก็และว่าถ้าความคร้าย
 ของมุสนาย มิไต่ส่งขหยตเล็กไปไต่ ก็บังคับมุสนายผู้นั้นให้ขายทาส
 ของทวแก่ผู้อื่นเสีย ครนมาถงพระเจ้าเคลาดิอัส ซึ่งไต่ตั้งพระราช
 กำหนดประเพณียานเมืองชนกไต่มีพระราชบัญญัติบทหนึ่งไว้ว่า ผู้หนึ่ง
 ผู้ใดทคทาาสให้ตายแล้ว ก็ประคจเท่ากับค่านุสเหมือนกัน และมี
 พระราชบัญญัติค่อไปว่า มุสนายจะชอขายทาสตองขายทงครว คือ
 บิคามารคาและบุตรชายบุตรหยิง พชายและน้องชายพสาวและน้อง
 สาวจะแยกกันไม่ได้ และทาสนั้นจะทำสัญญาแต่งการวิวาหะอาวาหะ
 มงคลไม่ได้ ทงการสัมพันธในระหว่างทวทาส ผู้เป็นบิกากับบุตรใน
 กคหมายกไม่มี มิไต่ยอมรบขงกันลูกทาสที่เกิดจากนางทาส ก็ไป
 ตามข้างแม่ขงมนทเป็นทาส และมีทางค่าง ๆ ททาสจะไต่ตัวให้พัน
 ใต้ โดยกคหมายทไต่กำหนดไว้เป็นเขต และการชงคขทาสผู้หนึ่ง

เจ้าเงินไปในนั้นก็เป็นการผิดคอกคหมายด้วย การทาสเช่นนี้ปรากฏ
 เนื่องมาจากตั้งแต่ประเทศโรมันเป็นราชาธิราชอาณาจักร มีพระเจ้าแผ่นดิน
 ปกครองและเปลี่ยนประเพณีบ้านเมือง การปกครองเป็นระชาปาตีก
 แล้วกลับเป็นพระราชอาณาจักรอีก การทาสก็สืบเนื่องเป็นลำดับมา
 แต่มีอาการอันเขาลงด้วยแต่เดิมนั้นทาสไม่สามารถจะมีจะหาทรัพย์
 สมบัตได้ ยืนค้ำทาสได้หาได้ทำด้วยแรงกายในการเพาะปลูก
 ที่แผ่นดินกต ในการหักมีการช่างกต ยืนค้ำทรัพย์สมบัตทาสหา
 ได้เป็นของมูลนายทั้งสิ้น ครั้นภายหลังเมื่อการค้าขายเจริญขึ้นแล้ว
 มูลนายได้ใช้ทาสในการค้าขายได้กำไรมีประโยชน์มาก การทาส
 จะมีทรัพย์สมบัตเองไม่ได้ จึงได้เลิกถอนเสีย และเป็นการประพริค
 ยอมแบ่งส่วนกำไร ททาสหาได้นั้นให้แก่ทาส เรียกว่าเขคเลียมเป็น
 ส่วนให้เป็นที่เข้าใจตกลง เพื่อททาสนั้นได้ส่วนประโยชน์กำไรรวมไว้
 ได้มากแล้ว จะได้ไถ่ตัวให้เป็นไทยพ้นจากทาสได้ ด้วยเขคเลียม
 ทรัพย์ทนายแบ่งส่วนให้หนี้ ทาสจึงได้มีทรัพย์สมบัตได้สืบเนื่องมา
 ครั้นเมื่อประเทศโรมันได้ชักนำคริสตศาสนา เข้าไปตั้งหยั่งลงในบ้าน
 เมืองแล้วการทาสก็ยังมีได้เลิกถอน เป็นแต่ช่องทางของอาการที่จะ
 ให้ลคนอัยระงับไป ท่านจตุตถิเนียนได้ทำการบำรุงความเลื่อมสนของ
 การทาสเป็นอย่างมากที่สุดที่จะให้เป็นไปได้ และในศาสนาก็นาม
 ห้ามมูลนายททาส ใครใดเล่าที่ใดเคยค่าทาสของตัว หรือตั้งใจทำ
 ให้ทาสของตัวตาย โดยมีได้ใหม่จากผู้พิพากษาตราการแล้ว ก็

ไม่ให้เข้าการปรีเวณโรงสวกไต เมื่อคริสตศาสนาได้ตั้งหลักถานลง
 แล้ว การทาสก็หาลดน้อยถอยลงไม่ กตยยังมากชน คิวอานาเขต
 ของโรมวิสัยแผ่ไพศาลไปในประเทศอื่นในยุโรป ซึ่งไค้มาเป็นหัว
 เมืองชนหู่ในอานาจักรโรมวิสัยนั้นมาก คิวว่าพวกมิลกชะชนใน
 ประเทศเหล่านี้ไค้โดยมาก ไค้ไปเที่ยวรบตบ้านเล็กเมืองน้อยในหมู่ท
 เป็นชนชาวชาติสลาฟ โดยรบตไค้มาเป็นชเลย แล้วก็นำมาขาย
 ให้เป็นทาสแก่ชาวโรมัน ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ เพราะฉะนั้นค้ำองกริก
 ทเรียกว่าเสลฟ แปลว่าทาสนึ่งไค้สยมลสัพทมาแต่ค้ำสลาฟ ทพวก
 มิลกชะชนจับมาชอขายทในโรมวิสัยสยมาจากค้ำสลาฟ เรียกอักษร
 แปลงสระอาเป็นเอ จึงเป็นเสียงว่าเสลฟ ตามเสียงอังกริคไป ครัน
 อานาจักรโรมันแตกทำลายสิ้นอานาทกสัทรไปแล้ว ตกเป็นของสันตะ
 ปาปา อานาจักรผู้ปกครองแผ่นดินเป็นคริสตมุนินทรไปแล้ว และ
 บันดาหัวเมืองทชนตงตนเป็นอิสระภาพเอกราชแยกย้ายกันเป็นประเทศ
 ต่างๆไปแล้ว สยมาอีกชานานการทาสนึ่งก็มีไค้เลิกถอนมาจากนมัยม
 สมัย การทาสนึ่งไค้กลายเป็นเสฟหรือไพร่ทัวเล็กเหมือนยังประเทศ
 ทังปวงในยุโรปนระกาลนั้น และมีการเลิกถอนมาทีละครั้งละคราว
 จนสนลงในขจจุบันสมัย แต่ในเมื่อคริสตศาสนาได้ชกนำเข้าไปตั้ง
 เป็นมลราก หยั่งลงเป็นหลักถานในประเทศยุโรปทมีชาติและภาสา
 ต่างๆ แล้วมีความคหยุ่งหน่ง ทการประพรตค้ำขายทาสทชเลย
 ไค้ในการสงคราม ขายส่งไปเป็นทาสโดยปรากคตกรงๆ นั้นระงับไป

อิสลามสาสน์ปฎิภักเป็นประธานใหญ่อยู่ในชาติทถอสสาสนามะหะหมัด
นั้นแล้ว ก็เป็นที่เข้าใจกันว่าทารกที่เกิดในฮวารามราชสถานแล้ว มารดา
จะเป็นทาสกัก ก็นับเป็นเจ้านายทั้งสิ้น พวกแขกที่ไคมีนามปรากฏว่า
สระระเซน ก็ได้ทำการค้าขายทาสกักด้วยเวนิซนคร ซึ่งเป็นเอกราชใหญ่
ในประเทศอิตาลีเวลานั้น ทำสังครามจับพวกชาติอิสลาฟได้
แล้ว ก็ส่งไปขายให้แก่พวกสระระเซน หากินในการค้าขายทาส ชาติ
ชาวเวนิซได้ประโยชน์เป็นอันมาก การใช้ทาสที่เป็นที่ปรากฏชัดเจน
ในมะหะหมัดมณฑลมาชานาน

ตามอิสลามสาสน์ของมะหะหมัดที่เป็นกฎหมายของแขกนั้น ก็ได้
ยกมรียชนกึ่งเป็นทาสมีอยู่ ๒ ชนิด คือ ชนิดที่ 1 ผู้ที่ไม่นับถือศาสนา
มะหะหมัด จับได้เป็นชเลเยในการสงครามแล้วก็เอาตัวลงเป็นทาส
ชนิดที่ 2 คือบุตรหลานเหลนหลยบลของชเลเยที่จับได้เอาตัวเป็นทาสนั้น
ทาสชนเหล่านี้ต้องเป็นมรดกแก่ทายาทของมูลนายที่เป็นเจ้าเขยนายเงิน
และต้องทำการทุกอย่าง ตามแต่ นายเงินจะใช้ทาสชนิดนี้ มีกิริยา
อาการประดุจทาสสมบค่อนของมูลนายเหมือนกัน

อีกประการหนึ่ง อาการที่ขายกันลงเป็นทาสนั้น แบ่งออกเป็น
สองพวก ๆ หนึ่งทาสเป็นสิทธิขาดแก่นายเงิน อีกพวกหนึ่งเป็นทาส
ที่จำเป็นตามเหตุการณ์ ซึ่งเกิดมีสมควนที่จำเป็นต้องเป็นทาส

ทาสชนิดหลังนี้มี ๓ ชนิด เรียกว่ามุกากิฟ 1 มุกียบัวร์ 1 และ
อุมอิวลัด 1 ทาสชนิดที่เรียกว่ามุกากิพนน เมื่อจะลงเป็นทาสก็มี

สัญญาแก่มูลนายเหมือนเป็นทาสสินไถ่ คือมีอาการตอกันว่า ถ้าทาส
 นั้นมีเงินจะไถ่ค่าตัวเมื่อใด ก็ไถ่ไต่ทันที นายจะลดหย่อนให้บ้าง หรือ
 จะไถ่ในเวลาข้างหน้าในอนาคตต่อไปก็ได้ หรือจะผ่อนค่าตัวเป็น
 คราว ๆ ก็ได้ ถ้าทาสนั้นไถ่ทำตามสัญญาแล้วก็พ้นจากทาสเป็นไทย
 ได้ ถ้าไม่ไถ่ตามสัญญาตามอาการตอกันแล้ว ก็ต้องตกไปในชนิก
 ทาสที่เป็นสิทธิ ในขณะที่ยังเป็นทาสหย่อนนั้น นายเงินจะส่งให้แก่ผู้อื่น
 ได้ แต่ไม่เป็นดังเช่นทรัพย์สินสมบัติอื่น ๆ ในระหว่างเวลาที่มีสัญญา
 อาการตอกันหย่อนนั้น นายจะเอาทาสไปขาย หรือให้จ้างทำอย่างอื่น
 ไม่ได้เลย

ทาสที่เรียกว่ามุกขบรรณ คือทาสที่สัญญาจะปล่อย ขอสัญญา
 เช่นนั้นนายจะปล่อยทีเดียวหรือมีกำหนดเขตก็ได้ ถ้าจะว่าโดยคำอื่น ๆ
 แล้ว ทาสเช่นนั้นนายจะปล่อยให้หลุดเป็นไทยได้ก็เมื่อมูลนายถึงแก่
 มรณะภาพ ถ้ามีเหตุฉะฉานเกิดขึ้น หรือจะมีอาการสัญญาตอกันว่า สุก
 แล้วแต่เหตุที่จะมีจะเป็นเกิดขึ้นตามสมัยกาลที่ใดกำหนดไว้ จะพ้น
 ทาสหลุดเป็นไทยได้ ทาสชนิดนี้มูลนายจะขายหรือให้ยืมไม่ได้ แต่
 ไซ้แรงหรือให้จ้างทำการเป็นประโยชน์ได้ ถ้าเป็นทาส นายจะให้มี
 เรือนได้ ถ้าขอสัญญานายไทยยอมเป็นเด็ดขาดแล้ว พอนายถึงแก่
 มรณะภาพลง ทาสก็หลุดจากทาสเป็นไทยทีเดียว ถ้าสัญญามีอาการ
 ไม่เด็ดขาดแล้ว ถ้ามูลนายถึงแก่มรณะภาพในสมัยกาลที่กำหนดไว้
 แล้วจึงจะหลุดได้ กตหมายสำหรับบริษัทรคกและการเป็นหนี้สินที่เป็น

สามัญทั่วไป ก็ใช้ถึงทาสชนคนได้ ทว่าทาสเหล่านั้นได้พิจารณาเห็น
 ว่าเป็นอำนาจที่ชอขมแห่งผู้รับมรดกของมุลนายที่จะปกครองไว้
 เหมือนอย่างทรัพย์สินสมบัติอื่น ๆ ด้วยประการฉะนี้ ทาสจะหลุดพ้นไม่ได้
 ก็ต้องใช้ค่าตัว 3 ส่วนให้ส่วน 1 เมื่อมุลนายจะถึงแก่มรณะภาพ ไม่มี
 ทรัพย์สินสมบัติเหลืออยู่แล้ว ทาสนั้นจะต้องทำการงานเพื่อประโยชน์แก่
 ผู้รับมรดกของมุลนายที่จะให้หลุดค่าตัว ทังเหลืออยู่สองส่วนนั้น
 และถ้ามุลนายถึงแก่มรณะภาพลงมิได้ทำพินัยกรรมไว้ ทาสจะพ้นเป็นไทย
 ไม่ได้ เพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนของมุลนาย คิดค่าแรงให้เต็มราคา
 ค่าตัว จึงจะพ้นเป็นไทยได้

ฝ่ายทาสที่เรียกว่าอมอวลตนน คือทาสที่เกิดลูกครอกให้แก่
 นาย กกหมายที่ไซแก่ทาสชนคน ก็เหมือนอย่างทาสที่เรียกว่า
 มุคตยบรรพตกันแต่มีโอกาสที่แก่ตัวทาสน้อยหนึ่ง คือไม่ต้องมีสัญญา
 สิ่งใดต่อนาย ๆ ถึงมรณะภาพลงทาสนั้นก็หลุดเป็นไทยทันที ถึงว่า
 นายจะมีทรัพย์สินสมบัติหยกดี หรือไม่มีเหลือกดี หรือมุลนายถึงแก่
 มรณะภาพ มิได้ทำพินัยกรรมไว้หรือโดยทางอื่น ๆ กดี ทาสนั้นก็หลุด
 เป็นไทยได้ แต่การขออนตองเป็นที่เข้าใจว่า บิตามารดาของทาสเช่นนี้
 มิได้ตั้งกำหนดไว้ให้มุลนายนั้น เว้นไว้แต่ นายได้ยอมรับแต่ทาสที่เกิด
 เป็นหวบที่แรกเท่านั้น นายจึงยอมรับว่าเป็นชเนคิได้

การที่ไซแรงการงานของทาสนั้น นายไซแทบจะทุกหย่างมิได้มี
 กำหนดละเว้น ทาสจะแต่งงานมีครอบครัวก็ไม่ได้ ถ้าไม่ได้รับอนุญาต

ของมุลนายก่อนแล้ว หรือทาสนั้นจะเป็นพยานเบิกความก็ไม่ได้อะไร หรือ
 ทาสนั้นจะรับในการทักท้วงการทรมานข่มขืนก็ไม่ได้อะไร เว้นไว้แต่ได้
 รับอนุญาตก่อนการ และทาสนั้นจะรับตำแหน่งฝ่ายพลเรือนทำการใน
 ราชการไม่ได้ หรือจะเป็นผู้รับชำระจตุรตถก หรือเป็นประกันหรือเป็น
 พิเลศก็ไม่ได้อะไร เว้นไว้แต่ให้นายตั้งให้เพียงลูกเด็ก ๆ ของนายเป็นการ
 พิเลศ ทาสนั้นจึงจะเป็นเพียงลูกของนายได้ หรือจะเป็นผู้ให้ของ
 หรือขายของ หรือรับทรมานข่มขืนผู้ใดก็ตามเหมือนกัน มีอาการ
 ที่ไม่สมควรทาสจะพึงทำได้ คงวิสัยมานานแล้ว ทาสก็ต้องยกเว้น
 จากความจำเป็นที่จะให้หลุดเป็นไทยได้ และทาสนั้นไม่มีผู้ฟ้องร้องที่
 จะจับเอาไปชำระได้ เว้นไว้แต่ค้อนหน้ามุลนาย และทาสนั้นไม่ต้องเสีย
 ภาษีอากรสิ่งใด และไม่ต้องจำขังเรือนสำหรับเป็นหนังก้อย เว้นแต่
 โทสที่เป็นอาญาหลวงเป็นฉกฉมหนังก้อยโทสนั้น ทาสต้องรับโทษหุ้
 บ่อย ๆ เพราะมีขออาญาทักท้วงทาสทาสต้องประพฤติหุ้มาก
 ก็และทาสทักท้วงมาทั้ง 3 ชนิดนี้ จะได้รับอนุญาตสำหรับการ
 ฉเพาะสิ่งหรือการสามมิตทั่วไป เพื่อชำระการค้าขายแล้วทาสนั้นก็ได้อะไร
 ยอมให้ทำการใดจนสิ้นกำหนดเขต และมุลนายจะบังคับทาสของตัว
 ให้แต่งงานมีครอบครัวก็ได้ ทาสที่ชนิดเป็นสิทธิ์นั้น มุลนายจะขาย
 เอาเงินมาให้แก่เมีย หรือเลี้ยงเมียมันก็ได้ และทาสสิ้นได้ที่ไม่เป็น
 สิทธิ์นั้น มุลนายจะบังคับให้ทำการงานเพื่อที่จะได้มาเลี้ยงเมียมันก็ได้
 ผู้ชายคนหนึ่งคนใดจะแต่งงานกับทาสคนหนึ่งคนใดไม่ได้ ในขณะที่มี

เมียบเป็นไทยหยู่แล้ว หรือท่วยเหตุหย่างหนึ่งหย่างไค นายจะแต่งงาน
 ท่วยทาสของตนเองเอาเป็นภรรยาไคไม่ได้ หรือทาสนั้นจะแต่งงานเป็น
 ผัวของนายผู้หยิงของมันเองไคไม่ได้เหมือนกัน จนทงหลายทมความ
 สัมพันธ์เป็นญาติเป็นชันชนิกเคียวเสมอกัน ตามในกำหนดข้อห้าม
 แล้วจะเป็นทาสช่งกันและกันไคไม่ได้ ถ้าลูกทาสเกิดมาทาสชายเป็นทาส
 หยู่ นายหนึ่ง ทาสหยิงเป็นทาสหยู่ นายอื่นแล้ว นายข้างทาสผู้ชาย
 จะมาเรียกรองเอาลูกครอกทเกิดมาตามกคหมายไคไม่ได้ ลูกครอกท
 เกิดมาตกไปกัยแม่มันแล อากมาภาพวิสัยชนายบรรยายทาสกดา มา
 ท่วยเรื่องราวทเป็นจคหมายเหตุของทาสในชาติภาสาต่าง ๆ พอ
 สมควนแก่เวลา จะไครับประทานวิสัยชนาในตอนที่ 2 สิบไป ขอยุติ
 ตามกาลเวลาท่วยประการฉะนี้ เอวังกม.

Cinnamon Hall

15, Kelawei Road,

Penang. S. S.

วันที่ 2 พฤษภาคม พุทธศักราช 2482

ถึง พระยาอนุমানราชชน

ฉันไครับจคหมายของเจ้าคุณส่งหนังสือเทศน์มหาชาติมาให้ฉัน
 ตามประสงค์ฉันชอบใจมาก

หนังสือสำหรับพิมพ์แจกในงานพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าพากรมหลวง
 เพชรบูรณ์ มีเรื่องเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นเรื่อง

ถ้าคนอื่นควรจะแต่งและพิมพ์เรื่องหนึ่ง ซึ่งฉันไม่เคยคิดใครจะ
 แต่งแต่เมื่อก่อนชรณานานมาแล้ว คือ “เรื่องเล็กทาสในประเทศ
 สยาม” เรื่องนมหนังสือเก่าซึ่งจะเกี่ยวกับความรู้มาเขียนอธิบายได้ ทั้ง
 ประเพณีในเอเชีย ยุโรป และอเมริกา ตลอดจนวิถีชีวิตอันเขาเล็กทาส
 ทั่วยุโรปอย่างไร เช่นพระเจ้าชาอาเลกซานเดอเล็กทาสในรัสเซีย
 ถูกปลงพระชนม์ เปรสิเตนส์ลึงคนเล็กทาสในอเมริกาเกิดสลักกลางเมือง
 เป็นต้น ในส่วนเมืองเราทาสแต่โบราณเป็นอย่างไร ก็มีอธิบายอยู่ใน
 กคหมายลักสนทาส ลักสนการที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเล็กทาส
 โดยประการอย่างไร ก็มีอยู่ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ขง
 พ.ศ. 2417 เป็นต้นมา และยังมีขงสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเคย
 คำหริศเกล้าให้ฉันฟัง ซึ่งฉันอาจจะบอกให้ได้

เจ้าคุณก็ทงความรู้และความสามารถทงใจก็รักโบราณคดี ฉัน
 เห็นว่าอาจจะแต่งได้ ถ้ายากแต่จะต้องค้นหนังสือมากสักหน่อย แต่
 ก็มิเหตุที่น่าจะทำเพราะเรื่องสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเล็กทาส แม้
 มีรูปภาพเขียนเฉลิมพระเกียรติไว้พระที่นั่งอนันตสมาคมแล้ว ก็ยัง
 ไม่มีใครแต่งพรรณนาไว้ใหม่หาชนรูปประจักษ์ในหนังสือ เจ้าคุณก็ยัง
 ไม่แก้สองแต่งดูจะเป็นไร ถ้าแต่งในนามของเจ้าคุณฉันจะรีบช่วย
 ตามกำลัง.

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

Cinnamon Hall

15, K. lawei Road

Penang. S. S.

วันที่ 11 พฤษภาคม พุทธศักราช 2482

ถึง พระยาอนุমানราชชน

ฉันขอทูลเกล้าฯ ถวายเวลาว่างอ่านสอขหนังสือ
 เวสสันดรชาดก ได้หนังสือเทศน์มหาชาติที่เจ้าคุณส่งมาแล้ว 1 กัย
 หนังสือมหานิบาตซึ่งพิมพ์แจกในงานพระศพสมเด็จพระสังคราช พระ
 ธัมปาโมกข์ส่งมาให้ชุดหนึ่ง 2 เล่ม หยากได้หนังสือมหาชาติคำหลวง
 ต่อไป หนังสือมหาชาติคำหลวงนั้นขอพระสมุท ๑ พิมพ์ในงานศพ
 พระยาไพฑูริย์สมุทเห็นจะยังมีฉบับอยู่ในหอพระสมุท ๑ ยังมีหนังสือ
 เวสสันดรชาดก สมเด็จพระปกเกล้า ๑ โปรดให้พิมพ์เป็นเล่ม ท้ายใน
 พวงนิบาตชาดก ฉบับที่เห็นจะยังมีอยู่ในหอพระสมุท ๑ ถ้าเจ้าคุณ
 ช่วยหาหนังสือมหาชาติคำหลวง กัย เวสสันดรชาดกส่งมาให้ได้จะขอบ
 ไฉนมาก

อนึ่งเรื่องทาสที่ฉันพูดไปในจดหมายฉบับก่อนนั้น ต่อมา
 ฉันไปหอสมุทที่เมืองบึงนุ่นหนึ่ง ไปพลิกดูอธิบาย Slavery
 ในหนังสือเอนไซโคลบเดีย บริตานิคะ มีถ้วนถัดมาก ถ้า
 เจ้าคุณ จะแต่งเรื่อง เลิกทาส อาต จะ เก็บ ความในนั้นมาใช้ เป็น
 เบื้องต้นได้ จึงบอกมาให้รู้.

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

กรมศิลปากร

17 พฤษภาคม 2482

ขอประทานกราบทูล ชงซาบใต้ฟ้าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ ลงวันที่ 2 วันที่ 11 พฤษภาคม
รวม 2 ฉบับไว้แล้ว พระเดชพระคุณสิ้นเกล้า ฯ หาทิสักมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกะแสพระดำริว่าควนจะแต่ง
เรื่องสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเล็กทาส เป็นหนังสือสำหรับ
พิมพ์แจกในงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรี ฯ แต่
เรื่องเล็กทาสเป็นงานใหญ่ ต้องใช้เวลาสักมากจึงจะเข้าใจ
เรื่องเดิมได้แจ่มแจ้ง ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ค้นเรื่องที่เกี่ยวกับ
เล็กทาสมาจับอ่านดู รู้สึกด้วยเกล้า ฯ ว่ามีข้อความที่ไม่สู้
เข้าใจอยู่หลายตอน ในชั้นแรกข้าพระพุทธเจ้าจะเก็บรวบรวม
รวมเอกสารเหล่านั้น คัดขึ้นไว้ก่อน และได้ซาบเกล้า ฯ ว่า
มองสีเออร์แสงกาดที่ปรักสาทดหมาย เคยทำการค้นคว้าแต่ง
รับปริณดาตอกเตอร์ไว้แล้ว ค้นคงสะดวกเข้า ข้าพระพุทธเจ้า
จะสอบถามความร้ทาง ม. แสงกาดต่อไป ส่วนเรื่องทาสฝรั่ง
ชงแนะนำเรื่องที่มีอยู่ใน เอนไซโคลบ์เดียบริตแตนนิกะ พระ
เดชพระคุณสิ้นเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าจะ อาสัยหนังสือเล่มนั้น
เป็นแนวทางต่อไป

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายหนังสือ มหาชาติ คำหลวงเล่ม 1
และ นิบาตชาตก เล่ม 22 เล่ม 1 ตาม ที่ต้อง พระประสงค์ มาพร้อมกัน
หนังสือฉบับนี้

ควรมีควนแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

(ลงชื่อ) ข้าพระพุทธเจ้า อนุমানราชชน

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
พระยาดำรงราชานุภาพ

Cinnamon Hall

15, Kelawei Road

Penang. S. S.

วันที่ 21 มิถุนายน พุทธศักราช 2482

ถึง พระยาอนุমানราชชน

ฉันได้รับจดหมายจากคุณ กับ สมภกหนังสือ มหาชาติ คำหลวง และ
นิบาตชาตกตอนมหาชาติเล่มที่ 22 ซึ่งส่งมาให้ตามประสงค์แล้ว ขอ
ใจเจ้าคุณมาก

ถ้าเจ้าคุณคิดจะแต่งเรื่อง " เลิกทาสในรัชกาลที่ 5 " พิมพ์เป็น
หนังสืออนุสรณ์ พระราชทานแจกในงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวง
เพชรบุรีราชสิรินทร ฉันนึกว่ามีเวลานานพอเจ้าคุณจะตรวจคสอบหา
ความรู้มาแต่งได้ เพราะงานพระเมรุคงรอตลอดครุคุณไปทำที่อื่น
แล้วตอนปลาย

ข้อความที่ฉันรู้ โดย สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง คำหริศ เล่าให้ฟัง
เมื่อฉันเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยนั้น ว่าเมื่อแรกซึ่งพระราชดำริ
จะเลิกทาส ตรีศปรีกษาข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ตั้งแต่เสนาบดีลงไป
โดยมากไม่เห็นชอบด้วย แม้เมื่อกตสันต์แพร่หลายลงไปถึงพวกท
ทาสเองก็ไม่พอใจที่จะให้เลิกทาส

เพราะประเพณี Social Custom ของไทยแต่โบราณมาจนสมัยนั้น
บุคคลชั้นสูงต้องอาศัยใช้ทาสทำงานต่าง ๆ ช่วยกิจการบ้านเรือน ถ้า
เลิกทาส คือปล่อยคนสำหรับใช้สอยไปเสียหมด ก็จะไม่สามารถเลี้ยง
ตัวได้ จะจ้างคนใช้แทนทาสก็จะสิ้นเปลืองเหลือกำลัง จึงรู้สึกขัดข้อง
ด้วยประการฉะนี้ ททาสไม่หยากพ้นจากเป็นทาสนั้นเพราะถือว่าเป็น
ทาส "สินไถ่" Bond Slaves .ถ้าหยุกับนายเงินคนใดไม่สบายก็อาจ
จะไปหาเงินที่นายคนอื่นมาไถ่ตัวย้ายไปหยุกับนายอื่นได้ ด้วยเหตุ
นั้นเหมือนนักขมีขอมบังคับให้นายเงินต้อง ปกครองทาส ด้วยเอาใจเลี้ยงดู
ทาส ให้กินหุงและใช้สอยแต่พอสมควร และพวกทาสยังเข้าใจกัน
ต่อไปว่า ถ้าพ้นจากทาสไปจะกลับได้ความเดือดร้อน เพราะจะมีแต่
ตัวต้องทำมาหากินหุงและหาการงานทำเลี้ยงชีพลำบาก กว่าเป้นทาสที่
นายเลี้ยง ว่าโดยย่อพระราชดำริจะเลิกทาสในชั้นแรกขัดกับความ
นิยมของมหาชน Public Opinion ถ้าชนเลิกทาสก็คงเกิดยุ่งขึ้น จึง
ซึ่งพระราชดำริหาอธิบายที่จะเลิกทาสด้วยทางอย่างอนมให้คนทงหลาย
รู้สึกเดือดร้อน ซึ่งพิจารณาตในกฎหมายเลิกทาสเห็นช่องทางที่จะ

ใช้ขยายเล็กทาสไว้มีอยู่ในตอนที่ว่าด้วยกะเสียรอายุลูกทาส

ในกฎหมายลักษณทาสบัญญัติว่า เด็กที่เกิดในเวลาพ่อแม่เป็นทาสของผู้ใดนับว่าเป็นทาสของผู้นั้นด้วย เรียกว่า “ลูกทาส” (คือเป็นทาสด้วยกำเนิด ยังมีไต่มีค่าตัว) ในกฎหมายจึงตั้งพิกัดอัตราค่าตัวของลูกทาส เรียกว่า “กะเสียรอายุ” (ความหมายว่าค่าชดใช้ทนายต้องเลี้ยงดู) มีเป็นชั้น ๆ ตามอายุ เป็นต้นว่าลูกทาสตั้งแต่อายุได้เดือน 1 จน 3 เดือน เป็นชายค่าตัว 6 บาท เป็นหญิงค่าตัว 4 บาท พิกัดค่าตัวลูกทาสลูกทาสเพิ่มขึ้นตามอายุเป็นลำดับไป ถ้าพ่อแม่จะไต่ตัวต้องเพิ่มค่ากะเสียรอายุของลูกให้แก่ตามพิกัด แล้วจึงเอาลูกไปด้วยไต่ ดังนั้นจนถึงลูกทาสที่เป็นชายอายุเข้าระหว่าง 26 จน 40 ปี ค่าตัว 56 บาท ลูกทาสที่เป็นหญิงอายุเข้าระหว่าง 21 จนถึง 30 ปี ค่าตัว 48 บาทเป็นสูงสุด แต่นั่นก็ลดพิกัดค่าตัวลงตามอายุโดยลำดับจนที่สุด ลูกทาสผู้ชายอายุในระหว่าง 91 ปีจน 100 ปี พิกัดค่าตัวเพียง 4 บาท ลูกทาสผู้หญิงอายุเท่านั้นคงมีค่าตัวเพียง 3 บาท

สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงรับเอาพิกัดกะเสียรอายุที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเดิมนี้เป็นขยาย เริ่มต้นการเลิกทาสด้วยแก้พิกัดกะเสียรอายุลูกทาส อันใคร ๆ ก็ต้องรับว่าอย่างไรก็ตามและไม่พึงเป็นไต่ทั้งกฎหมาย ซึ่งตั้งพิกัดกะเสียรอายุลูกทาสและลูกไทย (คือลูกพ่อแม่อันมิได้เป็นทาสจะชายลูกเป็นทาส) เป็นระเบียบใหม่ และ

ซึ่งผ่อนผันมิให้ผู้ใดเกิดก่อน ทั่วให้ใช้พิกัดซึ่งชงขณณคใหม่แต่
เฉพาะแก่ลูกทาสลูกไทยที่เกิดในรัชกาลที่ 5 คือ ตั้งแต่ขมะโรง พ. ส.
2411 เป็นต้นไป ไม่เกี่ยวข้องกับลูกทาสลูกไทยที่เกิดก่อนนั้น ใ้คง
ใช้ตามพิกัดเดิมต่อไป

พิกัดซึ่งชงใหม่เน้นลักษณะเหมือนหย่างเดิม คือตั้งค่าตัวเด็ก
แต่เกิดใ้เดือน 1 จน 3 เดือน และเพิ่มพิกัดชงตามอายุ แต่พิกัด
กตหมายเดิมเป็นข้อสำคัญ

1) กำหนดอายุลูกทาสลูกไทย ระหว่าง 7 ปี จน 8 ปี เป็นชั้น
สูงสุด ทงเด็กชายค่าตัว 32 บาท เด็กหญิงค่าตัว 28 บาท ก่อนน้ไป
ลดพิกัดลงโดยลำดับจนเด็กอายุในระหว่าง 18 ปี จน 20 ปี ค่าตัวลด
เหลืออยู่ 3 บาท ทงชายและหญิง เทียบเท่าอายุ 100 ปีตามพิกัดเดิม

2) เมื่อลูกทาสอายุถึง 21 ปีเป็นพ้นจากทาส และลูกไทยเมื่อ
อายุครบ 21 ปีแล้วจะขายเป็นทาสไม่ได้ หรือถ้าอย่างหนึ่งคน
ที่เกิดในรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่ พ. ส. 2411 จะเริ่มพ้นจากทาสตั้งแต่ พ. ส.
2432 เป็นต้นน้ไป คนที่เกิดภายหลัง พ. ส. 2432 เกิดเป็นไทยหมด
ถึงแม้จะสมัคเป็นทาสก็ไม่ได้ ทั่วอาสาฬหบูชาพระบรมราโชบายถึง
กล่าวมานจำนวนทาสก็ค่อยลดลงโดยลำดับจนหมดไปทงพระราชอาณา
เขต พระราชขณณคในเรื่องนเรียกแต่ว่า “พระราชขณณคทะเลียร
อายุลูกทาสลูกไทย” แรกทงเมื่อขจร ุศลศกราช 1236 (พ. ส. 2417)
มีพิมพ์ความพิสดารอยู่ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ขจรขณณค

หน้า 208 สองฉบับ หน้า 219 ฉบับหนึ่ง ความในพระราชปรารภแห่ง
 กระจุกชดเจนนีมาก (แต่ฉันไม่มีราชกิจจาฉบับอื่นที่จะสอบต่อไป)
 เวลาประกาศนั้นอายุฉันถึงขี้ โคนทุกแล้ว จำได้แต่ว่าเวลาเมื่อออก
 ประกาศนั้นไม่ ไต่ยืน บุคคล พายนอกใคร คัดค้าน หรือ สดแคง ความบีบ
 โสมนัสหย่างใด เพราะบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติมีแต่เด็ก
 อายุ 6 ขวบเป็นอย่างสูงก็ไม่มีใครเป็นกังวล สงบเงยมาหลายขง
 เกิดกรณียทของออกพระราชบัญญัติพักกระเสีयरอายุลกทาสสกไทยอีก
 หลายฉบับ เหตุที่ของมีประกาศแก่พระราชบัญญัตินั้นล้วนแต่เกิด
 คุ้มพ่อแม่ใช้ซื้อขายชายลกทเป็นไทยตามพระราชบัญญัติแล้ว จะให้
 กลับเป็นทาสคุ้มคซื้อขายเลยงพระราชบัญญัติ เช่นทำสัญญาคุ้ม
 และให้ลกรับใช้แทนคอกเขยข่าง หรือพวกลกทาสทพนจากทาสตาม
 พระราชบัญญัตินั้นแล้ว หยากชายตัว เป็นทาสเลยงทำสัญญา รัยเป็นลก
 จ้าง แต่เรียกเงินค่าตัวเป็นค่าจ้างให้ลวงหน้าข่าง และใช้ซื้อขายข่าง
 อื่นอก ซึ่งฉันจำไม่ได้ในเวลา น เจ้าคนคองคนคในหนึ่งลือราชกิจจา
 ๒๕๕๕ บอนตอมา บอกในจดหมายฉบับนเพียงเท่านั้นที แล้วจะค้นหาความรู
 จากทอนบอกให้ต่อไป

หวังใจว่าเจ้าคุณจะมีความสุขสบายดีอยู่

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

ทออาศัย แต่หากในเวลาเมื่อตงพระราชบัญญัติคนเกิดในรัชกาลที่ 5
 ยังเป็นเด็ก ยังไม่มีขอบเขตอันจะเกิดชนทวยเรื่องกะเสี้ยวร้อย พระราช
 บัญญัติก็ไม่มีผลสำคัญอันใด นอกจากที่โจรสกักราวหนึ่งในครึ่งนั้น
 แลวกส่งขมา ครั้นมาเมื่อกรมหลวงพิชิตปรีชากร ไท่ชงขันชาการ
 สาลแพ่งประจวบเวลาเริ่มขณหากเสี้ยวร้อยมาขึ้น กรมหลวงพิชิต
 ปรีชากรไ้ชงลักสามาในคตย์จับน มีทงความรู้ความเห็น และความ
 นิยมตามกระแสพระราชดำริขงคยคตเรื่องกะเสี้ยวร้อย ยคความมุ่ง
 หมายของพระราชบัญญัติเป็นสำคัญ มีไ้ครั้นคร้ามต่อความเคียด
 แค้นของนายเงิน และชงพยายามทุกหย่างที่จะให้ทวทาสนิยมต่อความ
 เป็นอิสระภาพ ขอนเหมือนกรมหลวงพิชิตปรีชากร ไ้เป็นพระราช
 สাত্রาอันคมกล้า กะทำให้การเลิกทาสกักรลุล่วง สมพระราช
 ประสงค์เป็นเต็มมา.

ในหนังสือประชุมพระนิพนธ์กรมหลวงพิชิตปรีชากร (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2472)

พระราชปรารภ

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ว่าด้วยเรื่องทาสและกะเสียรอายุ

วันพุธ เดือนแปด อุตราสาท ขึ้นเก้าค่ำ⁽¹⁾ ที่ปรึกษาราชการ
แผ่นดิน⁽²⁾ ประชุมในพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ เวลาค่ำพระบาท

(1) ตรงกับวันพุธที่ 12 กรกฎาคม 2417

(2) ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ในเวลานั้นเรียกว่า เคาน์ซิลเลอร์ มีจำนวน 12 คน
ด้วยกัน ท่านเคาน์ซิลเลอร์ที่มาประชุมในวันนั้น มีรายชื่อดังต่อไปนี้ :-

1. พระยาราชสุภาวดี (เพ็ง พันกุล) ต่อมาเป็นเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง
2. พระยาสรวิพัช (แพ บุนนาค) ต่อมาเป็นเจ้าพระยาสรวิพัช
3. พระยาราชวรานุกูล (บุนรอด กัลยานมิตร) ต่อมาเป็นเจ้าพระยารัตน
บดินทร์
4. พระยากระสาปน์กิจโกศล (โหมต อมาตยกุล)
5. พระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) ต่อมาเป็นเจ้าพระยาภาสกรวงศ์
6. พระยามหาอำมาตย (ชื่น กัลยานมิตร)
7. พระยาอภัยรณฤทธิ์ (แย้ม บุนนาค)
8. พระยาราไชย (จำเริญ บุณศิริ)
9. พระยาจเรินราชไมตรี (ไม่ชาบชื่อ)
10. พระยาพิพิธโกไคย (ไม่ชาบชื่อ)
11. พระยาราชโยธา (เนียม สิงหนณี)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ประทับร่วมประชุมด้วย

เวลาสามเสส เลิกการประชุม

12. พระยากลาโหมราชเสนา (กรับ บุนนาค) ไม่ได้มาประชุม

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปรกษาด้วยการจะลดกระเสี้ยรอายุค่าตัวลูกทาส
และจะให้บิดามารดาขายไต่ตามกระเสี้ยรอายุซึ่งจะตั้งขึ้นใหม่ ห้ามมิให้
ขายเด็กราคาแพง ๆ เกินกำหนดไต่พระราชทานสำเนาความซึ่งทรง
พระราชกำหนดนั้น ให้ที่ปรกษาราชการแผ่นดินปรกษาคตามควน
เนอความว่า

ข้าพเจ้ามีความปราถนาว่า การสิ่งใดซึ่งเป็นการเจริญมีคุณแก่
ราษฎรควนจะเป็นไปให้ทีละเล็กทีละน้อยตามการตามเวลา การสิ่งใด
ซึ่งเป็นทำเนียมบ้านเมืองมาแต่โบราณ แต่ไม่สู้เป็นยุติธรรม ก็หยากจะ
เลิกถอนเสีย แต่จะสู้โงมโหมหักเอาที่เดียนั้นไม่ได้ จะต้องค่อยตัด
รอนไปทีละเล็กทีละน้อย พอให้เขาขายเข้าทุกที เมื่อเป็นหยู่ดังนี้
การก็คงจะเป็นไปทีละน้อย ๆ เรียบร้อยไปตามเวลาตามการ บัดนี้
ไต่คิดเห็นว่าลูกทาสซึ่งเกิดในเรือนเบยนายเงินนั้น ในพิภคกตหมาย
เดิมต้องเป็นลูกทาส คิดอายุตั้งแต่ 26 บถง 40 บ เต็มค่า 14 ตำลึง
ถ้าหยิงอายุตั้งแต่ 21 บถง 30 บ เต็มค่า 12 ตำลึง ถ้าชายเกินอายุ
40 บ หยิงเกินอายุ 30 บ จึงให้ลดน้อยถอยค่าตัวลงทุกทีจนอายุถึง
100 บ ยังมีค่าตัวชายตำลึง 1 หยิง 3 บาท บึงหาซากค่าตัวไม่
ของเดิมมหยู่ดังนี้

ข้าพเจ้าคิดเห็นว่าลูกทาสซึ่งเกิดในเรือนเบย ตั้งแต่ออกจากท้อง
พอลืมตา ก็ต้องนับเป็นทาสมีค่าตัวไปจนถึงอายุ 100 หนึ่งก็ยังไม่หมด
ดังนั้นเป็นห้ามมีความกรณาแก่ลูกทาสไม่ ค้วยตัวเด็กที่เกิดมาไม่ไต่รู้

ไม่ได้เห็นสิ่งไรเลย บิดามารดาทำตัวไปขายตัวท่านแล้วยังพาบุตรไป
 ให้เป็นทาสจนสิ้นชีวิตอีกเล่า เพราะรับโทษทัณฑ์ของบิดามารดาเท่านั้น
 เอง หากวันที่จะเอาเป็นทาสจนตลอดชีวิตไม่ แต่ครั้งจะให้เลิกถอน
 หลุดค่าตัวเสียทีเดียว ถ้านายเงินที่ไม่มีเมตตากรรณาแก่เด็ก ก็จะไม่
 เอาเป็นธนะให้มารดาเลี้ยงรักษากลับ เพราะเด็กเกิดมาไม่เป็นคนเป็น
 ประโยชน์แก่ตน ก็จะไม่เอามารดาไปใช้การงานของตัวมิให้เลี้ยงเด็ก ๆ
 นั้น ก็จะเป็นอันตรายตายไป เพราะนายเงินที่ไม่มีเมตตากรรณาจึงคิด
 เห็นว่า ถ้าจะไม่ได้เป็นประโยชน์แก่นายเงินอย่าง นายเงินก็จะไม่มี
 เมตตากรรณาแก่เด็ก ถ้าจะคิดลงให้มีพอเวลาหลุดเป็นไทยได้บ้าง
 เห็นว่าจะเป็นการดี ลางทีก็จะรอดจากทาสไปได้ เด็กถูกทาสตั้งแต่
 อายุ 8 ปีไป นายได้อาศัยขอน้ำ ขอไฟ ครอบจะคิดเอาอายุ 8 ปีเป็น
 เต็มค่า ตั้งแต่ 8 ปีไปให้นายมีความกรุณาละละเสียรออายุให้ลูก
 ทาสจนถึง 21 ปี เป็นสินค้าจะเสียรออายุพอจะได้ไปทันอุปสมบท และ
 คิดทำมาหากินต่อไป ถ้าเป็นหญิงจะให้มัลกัวไปตามการ ถ้าจะคิด
 แบ่งจะเสียรออายุ หย่างเช่นว่ามาแล้วนั้น คอเด็กทาสตั้งแต่เกิดมา
 คิดตามกรรมสังกัดเดิมจนถึงอายุ 8 ปี เต็มค่าเป็นเงิน 8 ตำลึง ตั้งแต่
 นั้นต่อไปให้คิดลภจะเสียรออายุ ตั้งแต่ 9 ขวบ 10 ขวบ 11 ขวบ 7 ตำลึง
 12 ขวบ 14 ขวบ 5 ตำลึง 2 บาท 15 ขวบ 16 ขวบ 17 3 ตำลึง 2 บาท
 18 ขวบ 19 ขวบ 20 ขวบ ตำลึงหนึ่ง 21 ขวบ ขาดค่าสินค้าตัว ถ้า
 หญิงอายุ 8 ปี 7 ตำลึง ตามจะเสียรออายุในกรรมสังกัดเดิม ตั้งแต่ 9 ขวบ

10 ขวบ 11 ขวบ 6 คำลึง 12 ขวบ 13 ขวบ 14 ขวบ 4 คำลึง 3 บาท
 15 ขวบ 16 ขวบ 17 ขวบ 3 คำลึง 18 ขวบ 19 ขวบ 20 ขวบ 3 บาท
 21 ขาคำลึงคำตัว เพราะอายุทั้งแต่ 9 ปี นายโตใช้สอยมาจนถึง
 อายุ 20 ปี ก็เห็นว่าพอแก่ทำอะไรห่วยแล้ว เพราะลูกทาสนี่คึกเขาเป็น
 กำไรเปล่า ๆ ไม่มีสารภระมธรรม เสียเงินทองสิ่งไรไปเสีย เมื่อใช้ไป
 จนครบ 20 ปี ก็ให้ปล่อยเสีย หย่าให้กคชลูกทาสไว้ใช้สอยต่อไป
 เห็นว่าถ้าเมื่อลูกทาสมันจะคึกอย่างพอจะถอนตัวได้ ถึงนายโตก็ไม่เป็น
 ความเดือดร้อนสิ่งไรมากนัก เพราะเป็นกำไรโตเปล่าเสียเปล่า ถึงบ้าน
 ผู้มขนทาสกตทุกวัน ก็ไม่มีใครจะได้คึกกะเสียรอายุลูกทาสมากนัก
 เป็นแก่คนตามทำเนียมมาก อนึ่ง ถ้าลูกทาสซึ่งโตพ้นคำตัวในอายุ
 21 ขวบไปแล้ว คงโตสักเป็นลูกทาสเสียค่าราชการหยุ่ยละหกสลึง
 ถ้าหลุดพ้นคำตัวก่อนแล้วตามกตหมายเดิมต้องสักเป็นสม การชอน
 เห็นว่า ถ้าลูกทาสหลุดคำตัวจะให้ไปสักเป็นสม ก็คงจะไม่สมค
 เพราะจะต้องเสียค่าราชการแรงขละหกบาท ก็คงจะกลับทอคตัวลง
 เป็นทาสเสียอย่างเดิม เสียแต่หกสลึงสยายกว่า การซึ่งเป็นดังนี้
 เพราะเงินค่าราชการซึ่งเก็บจากตัวเลขนั้นยังสูง ๆ คำ ๆ หาเสมอกันไม่
 อนึ่งนายเงินเมื่อเวลาทาสหลุดพ้นคำตัวแล้ว ก็จะต้องรีบส่งตัวไปยัง
 กรมพระสุรัสวดีให้สักแปลง เพราะกลัวจะต้องเสียค่าราชการต่อไป
 กรมพระสุรัสวดีรับเอาตัวไปไว้ ก็จะไม่เอาไว้คืนเปล่าไม่ได้ จะต้องจำไว้
 จนมีเจ้าหม่อมมณายนมารับรองไป การซึ่งจะผ่อนให้เย็นก็จะกลับเป็นร้อน

แก่ตัวทาสชน ว่าพอพ้นค่าตัวเป็นไทยก็ติดตรวน ก็เหมือนหนึ่งก่อน
 คนให้กลับเป็นทาสเข้าอีกเหมือนกัน หยู่ในไม่มีคนสิ่งไร เห็นว่าถ้าจะ
 ให้เลิกค่าตัวกันแล้ว ก็จะต้องทำไปให้ตลอดคือลูกทาสซึ่งหลุดพ้น
 ค่าตัวโตสักขอมือแล้วนั้น ให้คงเรียกลูกทาสหยู่ตามเดิม เสียค่า
 ราชการแต่ขละหกสลึง จะหยู่กับเจ้าหม่อมลนายเดิม หรือจะหกโชน
 ไปหยู่กับเจ้าหม่อมลนายใหม่ ก็ให้คงเป็นลูกทาสหยู่ตามเดิม ถ้าลูก
 ทาสซึ่งหลุดค่าตัวแล้วนั้น จะไปทำชั่วขายตัวลงเป็นทาสอีกก็จะต้องมี
 สวรรกรรมธรรม์ ก็ถ้าทาสที่มีสวรรกรรมธรรม์ส่งค่าตัวหลุดให้สักแปลง
 เป็นสม ตามพระราชกำหนดกฎหมายเดิมยกเอาสวรรกรรมธรรม์เป็น
 สำคัญ ถ้าทาสกิด หรือลูกทาสกิด มีสวรรกรรมธรรม์หลุดจากค่าตัว
 ต้องสักแปลงเป็นสม ถ้าลูกทาสที่ยังขอมือขาว อายุเต็มค่าหลุดจาก
 เป็นทาสเอง หรือส่งเงินให้นายตามกะเสียรอายุ แต่ยังไม่ครบค่าตัว
 หลุดเป็นไทยกิด ถ้าไปเป็นชนหมื่นชนพัน หรือไปเป็นอะไร ก็สิ้น
 แล้วไป ถ้าไม่ได้เป็นอะไร ก็ต้องสักเป็นสม เพราะมันมีโทษหนัก
 สักไป เห็นว่าซึ่งลูกทาสกลับไปเป็นทาสอีก ก็จะเบาบางลง บางที
 กิดตัวโตบ้าง อีกประการหนึ่ง เป็นว่าลูกพลเรือน บิดามารดา
 เกียดคร้านไม่ทำมาหากิน ก็หันเข้าเป็นนักลอง ครั้นเล่นเบี้ยเสียไป
 ลงแล้ว ก็เอาบุตรไปขายรับใช้การงานของนายเงิน ครั้นบุตรโตใหญ่
 บิดามารดาก็ขึ้นค่าตัวมากขึ้นทุกที ๆ มีหยู่หย่างนี้โดยมาก ถึงบุตร
 นั้นจะโตใหญ่ขึ้นจะคิดหาเงินทองมาใช้ให้พ้นจากเป็นทาสนั้น ก็ไม่

ไคร่จะไค่ เพราะบิดามารดาขายไว้แพง ๆ เหลือกกำลังลูกที่จะถอน
 ใต้ตัวไค่ กศหมายลักสนทาสเดิมมีว่า ถ้าพ่อเมียพ่อแม่ขายเงิน
 เอาชอลูกเมียค่าคนลงในสารกรมธรรม์ ท่านว่าเป็นสิทธิ์ แม้น
 เจ้าถิ่นบอกกัก มีไค่บอกกัก ท่านว่าเป็นสิทธิ์ โดยกะบินเมือง
 เหตุว่าพ่อแม่ขายเงินเป็นอิสระ ครั้นต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอม
 เกลาเจ้าอยู่หัว ให้ยกกศหมายขทนต์เสีย จึงตั้งพระราชบัญญัติว่า
 ถ้าพ่อแม่เอาชอลูกมาขาย อายุยังไม่ถึง 15 ขและหยูกกับพ่อแม่ ถึง
 ไม่มีแกงโตและค้ายอม ก็เป็นอันขายไค่ ถ้าลูกแยกย้ายไปจากพ่อแม่
 หรือพ่อแม่โกรธหย่าร้างกัน ลูกตกไปหยูกข้างอื่น จะลอบลักเอาชอ
 มาขายไม่ได้ ถ้าลูกชายลูกหญิง อายุ 15 ขขึ้นไปแล้ว พ่อแม่จะเอา
 มาขาย ตัวเรือนเขยลงแกงโตยินยอมจึงเป็นอันขายไค่ ถ้าลูกไม่มี
 พ่อแม่เอามาเลี้ยงเหมือนลูก อายุต่ำ 7 ขวบลงมา ก็ขายไค่เหมือน
 กัยลูกของตัว เพราะจะไค่มีรดกด้วย จะขายไค่อายุต่ำกว่า 15 ขลงมา
 ถ้าอายุพ้น 15 ขขึ้นไปแล้ว ตัวเรือนเขยยินยอมด้วยจึงขายไค่ และ
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ลดหย่อนลงไว้กมากขนหนึ่งแล้ว ครั้นเห็นว่า บุตรชายหญิงซึ่งยัง
 ไม่ไค่เป็นทาส อายุต่ำ 15 ขลงมา ถึงตัวเด็กจะรู้จัก มีรู้จัก ก็ให้
 ขายไค่ตามพระราชบัญญัติเดิม เพราะจะได้รบทุกข์บิดามารดา ครั้น
 จะห้ามไม่ให้ขายเล่า ก็จะเป็นที่โทมนัสเสียใจแก่บิดามารดาว่าเสีย
 แรงเลี้ยงมา เวลาทชรอนขัตสันจะขายก็ไม่ได้ การซึ่งยังชดชวางหยูก

การมากทำ ก็เมื่อไม่มีการกินนอนหยู่เปล่า ๆ ถ้ามีทนอนข้างเล็กน้อย
 ก็คิดเล่นไปเล่นหวย สองเคราะห์หกเคราะห์ร้ายคดีหนึ่ง เมอมนเสีย
 แล้วไป หยู่ในคองมีข้าวกิน ก็การซึ่งจะให้ทำสหมคไปนั้น ถ้าคนเหตุ
 ยังไม่สิ้นปลายเหตุก็คองยังมี แต่คิดเห็นว่าการสิ่งไรเป็นช่องเป็นคราว
 ควนจะไปได้ก็ให้เป็นไปทีละเล็กทีละน้อย ต่อเมื่อไรได้แก้ทันรากต้นเหง้า
 คือหย่าให้ไพร่เสียเงินสูง ๆ ต่ำ ๆ มาก ๆ น้อย ๆ เฉลยทสูงมาหา
 ทต่ำ เฉลยทต่ำขึ้นไปหาทสูง ให้เสมอกันกัน ถึงจะเป็นทาสเป็น
 ไทยหย่างไร ก็คองต้องเฉลยให้เสมอกัน อนึ่งจะตองหาเงินแผ่นดินให้
 พอกับการที่จะเลิกถอนสิ่งสำคัญ ซึ่งทำให้ราสตรเสียเวลาทำมาหากิน
 คือการเล่นเบยการพนันต่าง ๆ และช่วยทำนุบำรุงการที่จะทำมาหากิน
 พอใหม่ทางหากินโตคสอง ๆ การนก็คองจะสำหเร็คได้ ก็แต่ขคนการ
 ทั้วมาแล้วนั้น จะทำไปก็ยังไม่สำหเร็ค จะเลิกถอนเงินแผ่นดินเสีย
 ก็ยังไม่โต้ง่าย ๆ เพราะฉะนนั้นการซึ่งคคนก็ยังไม่เป็นอันเลิกถอนได้แต่
 แต่คิดเห็นว่ ถ้าเป็นช่องพอจะทำได้ก็คองจกไป พอให้เป็นทางของ
 การใหญ่ ๆ เหล่านั้น เมื่อจะเป็นโตเมื่อไร ก็จะเป็นไปตามการ ท่าน
 ผู้โตโตเห็นคำปรกสาที่ว่มานั้น ยังจะมีการชคของหยู่กับพระราช
 กำหนดคกคหมายเก่าใหม่ และทำเนียบบ้านเมืองประการโต หรือเป็น
 การเคอครอนกยเจ้าเงินและทวทาส ซึ่งจะมีหย่างไรในยัจจุบันและต่อ
 ไปข้างหน้า ก็ขอให้ช่วยคคคให้คตลกคควย เพราะการเรองทาสน
 เกยวของหยู่ในพระราชกำหนดคกคหมาย และทั้วไปในคนทงปวงมาก

ไม่มาอย่าง ชายชาวนึงได้รู้ ทุกวันนผู้ซึ่งจะทำการต่าง ๆ จะหา
 เสมียนไม่มีใครจะพอใช้ก็ยกการ ถ้าคนรู้หนังสือแล้ว ชนนำชนนางก็
 หยากจะหาใช้มาก ถึงจะหาเงินการจ้างก็ได คนที่รู้หนังสือจะเป็นทาส
 ตราบเท่าหยูกน้อยตัว จึงเห็นว่าการหนังสือจะช่วยทาสให้เป็นไทย
 ได้จริง ๆ ถ้าลูกทาสจะหลุดค่าตัวได้ตั้งแล้ว คิดตั้งโรงเรียนชนไท
 จึง ๆ ก็จะเป็นการช่วยสงเคราะห์อย่างหนึ่ง คือลูกทาสอายุ 11 ปี
 12 ปี ค่าตัวเพียง 7 ตำลึง 5 ตำลึงสองบาท ถ้าจะลงทุนคิดซื้อเอาเด็ก
 เหล่านั้นมาให้เข้าโรงเรียนจิตโรงเรียนเสียให้เรียบร้อย ให้ได้ส่งสอน
 กันจริง ๆ หย่าปล่อยให้เด็กไปเที่ยวซุกซน เลี้ยงให้กินอยู่ในนั้นให้เสียด
 หย่าให้เล่นเบียดเล่นการพนันสิ่งไรเลย เพราะเด็กในอายุ 12 ปี 13 ปี
 14 ปีนี้ กำลังจะฝึกหัดในการเล่นเบียด ทักตเอามากกขงเสีย หย่าให้
 รู้จักเลยทีเดียว สอนหนังสือพอให้รู้ แล้วให้เรียนวิชาต่าง ๆ ถึงจะ
 แผลมาจากวิชาช่างยุโรปก็ได้ พอจะรู้การแล้ว อายุได้ 17 ปี 18 ปี
 ก็ปล่อยให้ไปรับราชการต่าง ๆ ก็คนซึ่งรู้หนังสือวิชาหย่างนั้นแล้ว ก็
 คงจะมีผู้ต้องการเอาใช้สอย เป็นชนหมั่นชนพัน เป็นเสมียนทนาย
 หรือจะคิดรับจ้างทำการงานต่าง ๆ ก็ได้ เห็นว่าคนซึ่งจะชวกลบลงเป็น
 ทาสอกนนั้นก็น้อยลง คอทชวจริง ๆ จึงจะวนกลับไปตั้งนั้น แต่
 การที่ใช้สอยในโรงเรียนนั้น จะต้องใช้เงินทองมากขึ้นไปทุกคราว ถ้า
 คิดหาเงินไรได้สักสิ่งหนึ่ง พอทำเล็กน้อยไปก่อน แล้วจึงค่อยให้ยืม
 ไปทุกที เห็นว่าจะเป็นการเจริญแก่ราสกรในบ้านเมืองหย่างหนึ่ง และ

เป็นการชักชวนให้ทาสเขาบางขันควย ถึงการต่อไปข้างหน้าจะเลิก
 ถอนตัวรอนหย่างไรก็จะค่อยง่ายขึ้น การทำมาหากินจะบริบูรณ์ขึ้นได้
 ที่ละน้อย ๆ การชั่งว่่ามาน เป็นของจะต้องคิดขึ้นใหม่ จะควนสำหรัค
 เวลาไรไค่ ก็หยากจะให้สำหรัคไค่ไค่โดยเร็ว ให้ท่านทั้งปวงตรึตรอง
 การกุกควน เทอน.

เวลายามหนึ่ง เลิกการประชุม

พระราชบัญญัติ

พิกัดกะเสีयरอายุลูกทาสลูกไทย

สภามัตถุ ลุกลสักกราช 1236 โสณสังวัจฉระสาวัน มาสชุนหัยกัส
นวมัตถิลุกรวาร⁽¹⁾ ปริงเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระปรมินทรมหาจุลาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฏ บวรยศรัตน
ราชรังวีส วรุตมพงสบริพัตรวรชตยราชันนิโรตม จาตุรันตมหาราจักพค
ราชสังกาส บรมฉรรมิกมหาราชาธิราชบรมนาถยพิตร พระจุลจอม-
เกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม รัชกาลที่ 5 ในพระบรมราชวงส์ซึ่งประคิสสถาน
แลตำรงสิริราชสมบัติ รัตนราไซมหัยสวรียธิปัตติ นครุงเทพมหานคร
อมรวัตถนโกสินทรมหिनทรายทชยามหาคิลกภพนพรัตถนราชธานี บัรรมัย
อุตมราชันเวสมหาสสถาน ซึ่งเปนพระมหานครบรมราชธานีใหญ่ ใน
ราชธานีจักรแดนสยามฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แลเปนบรมราชาธิราชอันใหญ่
ในประเทศราชที่ใกล้เคียง คอลาวกะเหรยงมลายูประเทศแลอื่น ๆ ผู้
ซึ่งพระคนธมอันมหาประเสิด สเค็ดออกณะพระทงงสมมติเทวราช
อุปปัตติ เเบองบรพาทีสาภาคแห่งพระทงงคูลิตมมหาปราสาท ซึ่งสถิต
เหนือขบวรราชอาสนอันพิจิตร บันจงแปรพระพิภคร์ตรงทกสินทิสากิมุข
พร้อมควยทานที่ปรกสาราชการแผ่นดิน เฝาทูลละของอุลพระบาทโดย

(1) ตรงกับวันศุกร์ ที่ 21 สิงหาคม 2417

ลำคัย ชงพระอนุสรค่านงถึงทำเนียบบ้านเมืองมาแต่โบราณ ทำเนียบใด
 เป็นการจเริน มีคนมีประโยชน์เป็นยติธมแล้ว หยากจะชงทำนุบำรุงให้
 วิชาการศึกษายิ่งขึ้น ให้ดำรงไปไคสันกาลนาน ถ้าทำเนียบใดไม่เป็น
 การจเรินแก่ประชาชนชาวพระนคร ไม่เป็นคนเป็นประโยชน์ ไม่เป็น
 ยติธม ก็หยากจะชงเลิกถอนเสีย แต่จะคองค้อยคัตรอนผ่นไป ท
 ละเล็ก ที่ละน้อย ตามการตามเวลากว่าจะเรียบร้อยไปไค ก็แต่ใน
 พระราชบัญญัติเดิมอนโบราณราชกสถรตงไว้ ตามคัมภีร์พระธมสาตร
 ว่าควยลกสนะทาส 7 จำพวก คือทาสสินไถ่ 1 ลูกทาสเกิดในเรือน
 เขย 1 ทาสไคมาแต่บิดามารดา 1 ทาสทำนุให้ 1 ทาสอนไคควยช่วย
 กงวนทุขรอน 1 ทาสไคเลยงมาเมือกาลทฤขภัย 1 ทาสไปรบสีกไค
 มาเป็นชเลย 1 เป็น 7 จำพวกควยกันคองนี้ อนทาส 7 จำพวกนี้ นยว่า
 เป็นทาสโดยกะขินเมืองท่าน ถ้าไม่มีเงินมาไหแก่เจ้าทาสครบค่าแล้วก็
 ไม่มีเวลาที่จะพนยากจากทชเป็นไทยไค ฝ่ายลูกทาสชงเกิดแต่ทาสทง 7
 จำพวกนี้ นยแต่ออกจากครรภ พอลมทากคองนยว่าเป็นทาสมีค่าค่วไป
 จนอายุถรรอยบแล้วกยงไม่หมคค่าค่ว คือท่านคิคอายุตงแต่เดือนหนึ่ง
 2 เดือน 3 เดือน ชาย 6 บาท หยงค่าลึง 1 จนชายอายุ 26 บ ถึง 40 บ
 เต็มค่า สิบสค่าลึง หยงชาย 21 บ ถึง 31 บ เต็มค่าสิบสองค่าลึง ถ้า
 ชายอายุเกิน 40 บ หยงอายุเกิน 30 บ จงไคสคถอยค่าค่วลึง จนอายุ
 ถึง 100 บ ยังมีค่าค่วชายค่าลึง 1 หยงสามบาท ยังหาขาดค่าค่วไม่
 เป็นทำเนียบเดิมมีมาคองนี้

บรมราชาภิเษก ในพระมหาเสวตรฉัตรเป็นขั้มหามงคลอนประเสีต จึง
 ไปรคเกล้า ฯ ให้ตั้งขั้มโรงสมัทธิสถเป็นต้นพระราชขั้มฉัตรสถน
 ลุกทาส่นว่า ตั้งแต่นั้นสืบไป

มาตรา 1 ถ้าลูกทาสชายหญิง เกิดเมื่อจุลศักราช 1230 ขั้มโรง
 สมัทธิสถ (1) นั้นเป็นต้นไป ให้คิดค่ากระเสียรอายุตั้งแต่เดือนหนึ่ง 2
 เดือน 3 เดือน จนอายุ 8 ขั้มเต็มค่า ตั้งแต่ 8 ขั้มต่อไป ให้ลดค่ากระเสียร
 อายุลงทุกขั้ม ถึงอายุ 21 ขั้มขาดค่า ให้ลูกทาสพ้นค่าตัวเป็นไทย

มาตรา 2 ตารางกระเสียรอายุลูกทาส ซึ่งพระราชขั้มฉัตรตั้งใหม่
 ให้ใช้แก่ลูกทาสแลบุตรราชศรทขั้มเป็นไทยไม่เปันทาส จำเพาะแต่ที่
 เกิดในขั้มโรงสมัทธิสถ (1) แลขั้มมะเสงเฮกสถ (2) ต่อ ๆ ไป คือ
 ชายอายุเดือนหนึ่ง 2 เดือน 3 เดือนกระเสียรอายุเงิน ตำลึงกิง 4 เดือน
 5 เดือน 6 เดือน สองตำลึง 7 เดือน 8 เดือน 9 เดือนสองตำลึงกิง 10
 เดือน 11 เดือน สามตำลึง 1 ขั้ม 2 ขั้ม สัตำลึง 3 ขั้ม 4 ขั้ม ห้าตำลึง 5 ขั้ม
 6 ขั้ม หกตำลึง 7 ขั้ม 8 ขั้ม แปดตำลึง 9 ขั้ม 10 ขั้ม เจ็ดตำลึง 12 ขั้ม 13 ขั้ม
 14 ขั้ม ห้าตำลึงกิง 15 ขั้ม 16 ขั้ม 17 ขั้ม สามตำลึงกิง 18 ขั้ม 19 ขั้ม 20 ขั้ม ตำลึง 1
 ขั้มหญิงอายุเดือน 1, 2 เดือน 3 เดือน ตำลึงหนึ่ง 4 เดือน 5 เดือน 6 เดือน
 ตำลึงกิง 7 เดือน 8 เดือน 9 เดือน สองตำลึง 10 เดือน 11 เดือน สอง
 ตำลึงกิง 1 ขั้ม 2 ขั้ม สามตำลึง 3 ขั้ม 4 ขั้ม สัตำลึง 5 ขั้ม 6 ขั้ม ห้าตำลึง
 7 ขั้ม 8 ขั้ม เจ็ดตำลึง 9 ขั้ม 10 ขั้ม 11 ขั้ม หกตำลึง 12 ขั้ม 13 ขั้ม 14 ขั้ม ห้า

(1) พ.ศ. 2411 (2) พ.ศ. 2412

คำถึง สามบาท 15 บ 16 บ 17 บ สามคำถึง 18 บ 19 บ 20 บ สามบาท
 ถึง 21 บ หมกค่าตัวทงชายทงหญิง ตารางกะเสียรอายุทงชนทงสก
 ทงน ถ้าคนเกิดในบเถาะนพสก (1) ขึ้นไป และจะทคสันคกักอัย
 ความอื่น ๆ ให้ใช้กะเสียรอายุในกรมสกทกเคิม เมื่อจุลศักราช 955
 บระกา เขณจสก (2) โนน

มาตรา 3 ลกทาสชายหญิง ซึ่งเกิดในเรือนเขยนายเงิน ตั้งแต่
 บมะโรงสมรทิสก (3) ต่อไป จะหยุกบนายเงินเคิมตลอดไปจนอายุถึง
 21 บกค ไม่ทไต่หยุกบนายเงินเคิม จะยกย้ายวางเงินไปหยุกบนายเงิน
 ท 2 ท 3 ท 4 ท 5 ท 6 ในระหว่างยังไม่ถึง 21 บกค ให้คคพกค
 กะเสียรอายุตามชนตามสกตต่อไปทุก ๆ นายเงิน กว่าลกทาสชายหญิง
 อายุจะโตถึง 21 บ พันค่าตัวเป็นไทย

มาตรา 4 ลกทาสเป็นชายกคเป็นหญิงกค ที่เกิดในบมะโรง
 สมรทิสก และในบอื่น ซึ่งจะช่วยไถ่กันค่อ ๆ ไปนั้น ให้คคกะเสียร
 อายุชนสกตามพกคเขยน คคค่าตัวเคิมอัยกอผวอชอเมีย 2 คน เงิน
 3 ชง 5 คำถึง เกิดสกในเรือนเขยนายเงินทหนึ่ง 2 คน ชายชออัยคค
 หญิงชออองอ หยุกบนายเงินทหนึ่ง จนอายุอัยคคโต 3 บ อองโต 3
 เดือน วางเงินไปหยุกบนายเงินทสอง ๆ คคองเคิมเงินชนคากะเสียรอายุ
 ส่วนลกทาสคคมา อัยคค 3 บ หาค่าถึง ออง 3 เดือน คำถึง 1 ทรา

(1) พ.ส. 2410

(2) จุลศักราช 955 ตรงกับบมะเสงเบณจสก 2136 ถ้าบระกาเป็นนพสก พ.ส. 2140

(3) พ.ส. 2411

ไว้ในกรรมอันเป็นแผนกส่วนค่ากระเสี้ยวรายลกทาสเงินหกตำลึง รวม
 ทงค่าควายกอกชอพ่อแม่เป็นเงิน 3 ชั่ง 11 ตำลึง ถ้าหุยกัขนายเงิน
 ทสอง 5 ข อายุอายุคอโต 8 ข เต็ม ค่า 8 ตำลึง อายุอองโต 5 ข 3 เดือน
 5 ตำลึง แล้ววางเงินไปหุยกัขนายเงินทสาม ๆ ต้องเพิ่มเงินชนค่า
 กระเสี้ยวราย อายุคอสามตำลึง เก้าใหม่เป็นแปดตำลึง อองสตำลึง
 เก้าใหม่เป็นห้าตำลึง ตราไว้ในกรรมธรรม เป็นแผนกส่วนอายุคออองอ
 รวมทงค่าควายกอกชอพ่อแม่เป็นเงิน 3 ชั่ง สิบแปดตำลึง หุยกั
 ขนายเงินทสาม 8 ข กข 6 เดือน อายุอายุคอโต 16 ข 6 เดือนค่าควลค
 หุยกัแต่ 3 ตำลึง กง อายุอองโต 13 ข 9 เดือน ค่าควลคหุยกัแต่ห้าตำลึง
 กง แล้ววางเงินไปหุยกัขนายเงินท 4 นายเงินท 3 ต้องลดเงินค่าคว
 ส่วนอายุคอ สตำลึง กง เขาแต่สามตำลึง กง ส่วนอองเขาชนกิงตำลึง
 เป็นห้าตำลึง กง รวมเก้าตำลึง นายเงินท 4 ต้องออกเงินช่วยไถ่ตรา
 ไว้ในกรรมธรรม เป็นแผนก ส่วนลกทาสอายุคอเก้าแปดตำลึง ลคส
 ตำลึง กง คงสามตำลึง กง อองเก้าห้าตำลึง ชนกิงตำลึง คงห้าตำลึง กง
 รวม 9 ตำลึง รวมทงค่าควายกอกชอพ่อแม่เป็นเงิน 3 ชั่ง 14 ตำลึง ถ้าหุ
 กัขนายเงินท 4 โต 3 ข กข 7 เดือน อายุอายุคอโต 20 ข กขเดือน 1
 ส่วนอายุคอหลุดพันค่าควเป็นไทย แต่อองอายุโต 17 ข กข 4 เดือนลด
 ค่าควลคหุยกัแต่สามบาท อายุกอกชอออง วางเงินไปหุยกัขนายเงินท 5
 นายเงินท 4 ต้องลดส่วนค่าอองสตำลึงสามบาท เขาแต่สามบาท
 ควยอองอายุ 17 ข กข 4 เดือน ย่างเขา 18 ข พักทกระเสี้ยวรายลกทง

หยุด สามบาทแล้ว นายเงินที่ 5 ต้องออกเงินช่วยได้รวมทั้งค่าตัวอายุก่อ
 อชอชิงช เป็นเงินตรา 3 ซึ่ง 5 ค่าลง สามบาท ถ้าหยุดกับนายเงินที่ 5
 ใต้ 2 บกข 8 เดือน อายุอชิงชใต้ 20 บกข 2 เดือน ส่วนตัวของอหตุคพื้น
 ค่าตัวเป็นไทย แต่อายุก่ออชอพ่อแม่ค่าตัวคง 3 ซึ่ง 5 ค่าลงตามเดิม
 ถ้าอายุก่ออชอ อายคอชิงช คนใดคนหนึ่งตายเสียในระหว่างนายเงิน
 ใตุนายเงินหนึ่ง ก็ให้คิดยกส่วนค่าตัวผู้ตาย ผู้ยังเป็นภพแก่นายเงิน
 ตามพระราชกำหนดกตกตหมายเดิม

มาตรา 5 ว่าแต่จุลศักราช 1236 บจอจอสก⁽¹⁾ นี้ไป ผู้มีสิน
 มีทรัพย์ จะรับช่วยได้คนยากจนขาดแคลนมาเป็นทาสลงใหม่ก็ดี ทาส
 เกาที่วางเงินมาแต่คนอื่น ๆ ก็ดี ซึ่งมีลูกทาสเกิดในข่มะโรงสมิทธิ
 สกติกมาด้วยไซ้ ให้ผู้เป็นเจ้าของนายเงินพร้อมกัน กยอ้าเพอกำนั้น
 แลทาส ทำสารกรรมธรรมเขียนด้วยเส้นหมึกให้ชัดเป็นส่วนออกว่า
 ลูกทาสชายหญิง เกิดในข่มะโรงใด ๆ อายุได้เท่านั้น เงินค่าตัวตามกะเสียด
 อายุใหม่เท่านั้น ให้ตัวทาสเขียนชอมนเอง หรือจ้างวานเขาเขียนชอ
 มนไว้ในท้ายกรรมธรรม แล้วประทับตราอ้าเพอกำนั้นไว้เป็นสำคัญ
 ทุกฉบับ

มาตรา 6 ทวยราษฎร์ซึ่งเป็นไทย ยังมีได้ทชยากลงเป็นทาส
 ณีว่าชกสนข่มะโรงขาดแคลน บิคามารดาข่มะโรงตายลงบ้านาอาพชาย
 พหญิง จะเอาบุตรเอาหลานที่เกิดตั้งแต่ข่มะโรงสมิทธิสก อายุต่ำกว่า

(1) พ.ศ. 2417

15 ปีลงมา ไปขายฝากประจำเชิงกระยาจกเบี้ยไว้กับท่าน ลงชื่อ
 ในกรมธรรม์เจ้าสินทวเขยจะรู้จักมรู้จักดี ว่าเป็นสิทธิ โดยกะบินเมืองท่าน
 เพราะบิดามารดาญาติผู้ใหญ่เป็นอิสรภาพ ตามพระราชกำหนดใหม่
 ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อจุลศักราช 1229
 ขเถาณพลก (1) แต่ให้ขายไ้ตามพิกตกกระเสีयर อายุใหม่ ในรัชกาล
 ขจุยบนน.

มาตรา 7 ถ้ายตรหลานที่เกิดตงแต่ขมะโรงสมัทธิสถก จำเริน
 วยอายุได้ 15 ขชนไป ถึง 20 ข นยวารู้เตียงสากการผิดชอบแล้ว บิดา
 มารดาญาติผู้ใหญ่ จะเอาไปขายประจำเชิงกระยาจกเบี้ยท่านใส่ชื่อใน
 กรมธรรม์ไซ้ ต้องให้มันทวเรอนเขยรู้เห็นลงกำแหงแกงโตเขียนชื่อไว้
 เป็นสำคััน จึงเป็นสิทธิได้แก่เจ้าสินค้ำทวมันทวเขยทวเขยลก ตาม
 พิกตกกระเสีयरอายุใหม่ในรัชกาลขจุยบนน ถ้าทวเขยมีรู้มเห็นไม่โตเขียน
 ชื่อทวขลายมือเองแลไม่โตจางไม่โตวานเขาเขียนชื่อไซ้ หย่านยว่าเป็น
 ทาสเลย.

มาตรา 8 ลุกทาสกัถิ ลุกไทยกัถิ ที่เกิดในขมะโรงสมัทธิสถก
 เป็นตันไป อายุได้ 21 ข บิดามารคาวงสำคณาญาติ หรือตัวมันเอง
 กัถิ ซากแคลนลงจะไปขายฝากประจำเชิงกระยาจกเบี้ยไว้กับท่านไซ้
 ห้ามมิให้เจ้าสินผู้มีทรพयरช่วยไ้ มาเป็นทาสคนเป็นอนัซาค ถ้าลुक
 ทาสลुकไทยกัถิที่เกิดในขมะโรงสมัทธิสถกเป็นตันไป อายุถึง 21 ขแล้ว

(1) พ.ส. 2410

๕๕ กติ หรืออายุจะมากเกินขึ้นไปถึง 25 บกติ ถึง 30 กติ 35 บกติ 40 บ
 ๕๕ กติ 45 บกติ 50 บกติ หากจนขาดแคลนลงจะกล่าวเท็จหลอกลวงท่าน
 ว่าข้าพเจ้ามิได้เกิดในขี้มะโรงสัมฤทธิ์สก ในขี้มะเสงเอกสกเป็นต้นไป
 ข้าพเจ้าเกิดในขี้เถาะนพลสก หรือขี้ชานอถสก หรือขี้ฉลุสปีตสก
 พนขึ้นไปแล้วมันมีอาสนไปขายตัวประจำเชิงเขยท่านไซ ให้ท่านผู้มี
 ทรัพย์ช่วยได้ เป็นเจ้าเขียนนายเงินชำระได้ถามผู้ซึ่งจะมา เป็นตัวเขยว่า
 เกิดขี้ใด จุลสักราชเท่าไรแล้วจดหมายปากคำไว้ ให้เป็นแน่ในสาร
 กรมธรรม์ ว่ามันเกิดขี้ไหน นกสัตรสกเท่านั้น ถ้าพ่ายหลังมันกลับถอย
 คั้นคำเป็นอย่างอื่นไซ จงปรียโทสมันผู้ทาสเท็จโดยถานกะบักสินท่าน
 ในลักสนะทาสมาตรา 14 โนน ถ้าเจ้าสินหยากไซทาสมิได้ถามเอาปาก
 คำมันตราไว้ในกรมธรรม์ให้แน่ชัด แล้วรับช่วยได้มาเป็นทาส ถ้า
 ตัวทาสมันว่า มันเกิดในขี้มะโรงสัมฤทธิ์สกเป็นต้นไป ซึ่งเป็นขี้ห้าม
 ไซพระราชบัญญัติไซ ให้ปรียใหม่เจ้าเขียนนายเงินเป็นภพในเงินค่าตัว
 ทาสซึ่งมีในสุวรรกรมธรรม์นั้น.

มาตรา 19 ถ้าผู้มีทรัพย์รับช่วยได้สกทาส ลูกไทยที่เกิดในขี้มะโรง
 สัมฤทธิ์สกเป็นต้นไป อายุได้ 21 ขพนหนหลุดค่าตัวเป็นไทยแล้วนั้น มา
 เป็นทาสมิได้เป็นสิทธิ์แก่เจ้าสินโดยพระราชบัญญัติ ถึงกรมธรรม์มี
 สุขมาสวณคน ขอตัวเขยจำนวนเงินประการใด ตัวเขยจะไปจากเจ้าเขย
 เจ้าเงินได้ตามลำพังใจเจ้าเขยเจ้าเงิน จะตามกุมเกาะมาว่ากล่าวไม่ได้
 เงินค่าตัวเป็นภพแก่เจ้าเขยเจ้าเงิน โดยโทษล่วงพระราชกฤษฎีกา

มาตรา 10 ลูกทาสลูกไทย อายุถึง 21 ปีพ้นค่าตัวจากเจ้าเขย
 นายเงินแล้ว มันเหล่านั้นสักข้อมือหมายหมู่แล้วก็ดี ยังมีใครสักข้อมือ
 ชาวก็ดี ให้เจ้าเขยนายเงินเดิมหรือเจ้าหมู่ผู้มรดกใหม่ ทำหางว่าว
 สักแปลง ขึ้นต่อกรมพระสุรัสวดี ให้สักแปลงเป็นทาสพันค่าตัว มี
 สักกินา 10 ไร่จงทุกคน ถ้านายเดิมแก่เจ้าหมู่ใหม่แกลงก็ยกย่องเลือกใส่
 ไม่นำตัวทาสพันค่าตัวไปสัก ฝรั่งใหม่มีโทษแก่ผู้ยึดขังจงหนักตาม
 พระราชกรณียกิจ.

มาตรา 11 ทวยไพร่หลวงจ่ายไพร่หลวงช่วย ไพร่หลวงคงเมือง
 กองอัทมาท กองมหันตโทษ วิเสศ โรงสี สักโรงใหม่ โขลงน โรง
 ทาน ขึ้นค่าคนหลวงลอบลักปลอมแปลงไปทำสาธารณธรรม ขาย
 ประจำเชิงกระยาจอกเขยไว้กยทาน มันเกิดลงในเรือนเขยท่านตั้งแต่
 มะโรงสี่มรทิสกเป็นต้นไป อายุลูกเรือนเขยถึง 21 ปีไซ้ ให้เจ้าเขย
 นายเงินไปแจ้งความต่อกรมพระสุรัสวดี ให้เจ้าหมู่พาเอามันไปสักคง
 หมู่ ส่วนพ่อมัน ส่วนแม่มัน คงออกเคื่อนไซ้เจ้าเข้าเคื่อนไซ้นายตาม
 พระราชกำหนดเดิม.

มาตรา 12 ว่าในลักสนะทาสเดิม มาตรา 20 ครั้งมหาจักรราช
 1359⁽¹⁾ บั่มมะแมนักสักรนน ก็อกรงกับจุลจักรราช 799 บั่มมะแมนพสก
 โนน มีความว่าชายหญิงมีอาสนชายตัวเองไว้กยทาน ให้ท่านไซ้ ถ้า

(1) มหาจักรราช 135 9ตรงกับปีมะเสง พ.ศ. 1980 ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชา
 ธิราช ที่ 2 (สามพระยา) ครองกรุงศรีอยุธยา แต่ได้ถือเอาปีนักสักร คือปีมะแมนานี้
 เป็นมหาจักรราช 1361 ตรงกับ พ.ศ. 1982 ในรัชกาลเดียวกัน

ประกาศลูกทาส

มีพระบรมราชโองการ มาณพระบันฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุล
จอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ให้ประกาศแก่พระราชวงล้านวงศ์ และข้าทณ
ละของอุฎพระบาท ฝ่ายทหานพลเรือนชายชวาหน้าใน กำนันอำเภอ
รวแขวงและประชาราษฎรทุกจังหวัด ในกรุงเทพ ฯ หัวเมืองฝ่ายใต้
ฝ่ายเหนือ บนคาบสมุทรชวาทาส และผู้ซึ่งเป็นทาสเป็นชเลบให้รู้ทั่วกัน
ด้วยซึ่งพระราชกำหนดพร้อมด้วยท่านเสนาบดี และที่ปรึกษาราชการ
แผ่นดิน ว่าตั้งแต่บัดนี้สืบไป ให้เจ้าเขยนายเงินผู้มีทาสตั้งแต่คนหนึ่ง
สองคน เก้าคนสิบคน เก้าครัวสิบครัว ให้ตรวจตราลูกทาสของตัว
ซึ่งเกิดในเรือนเขย ว่ามันเกิดในข่มะโรงสมิริทิสก ข่มะเสงเอกสก
เป็นต้นไป จะมีชายหญิงสักกี่คน แล้วให้พร้อมด้วยอำเภอภัยทาส
สักหลังสารกรมธรรม์ไว้เป็นแผนก ว่าอายุอันชอเกิดในข่มะโรงสมิริทิส
กเป็นต้นไป อายุใดเท่านั้นข่มะโรงใหม่ไว้ทุก ๆ ขยับสารกรมธรรม์ ถ้า
ลูกทาสเกิดในเรือนเขย ตั้งแต่ข่มะโรงสมิริทิสกมาไม่มี หรือมีแต่
ลูกทาสซึ่งเกิดในข่มะโรงนพลสก(1) ข่มะโรงอัสก(2) ฟ้นขึ้นไป ก็ไม่ต้อง
สักหลังสารกรมธรรม์ไว้ อนึ่งตั้งแต่ข่มะโรงสมิริทิสกต่อไป ผู้มีทรัพย์
รยช่วยไถ่ผู้คนชวาทาสชายหญิงเป็นทาส ก็ไปตรวจตราอายุอันลูกทาส

(1) พ.ศ. 2410 (2) พ.ศ. 2409

ซึ่งช่วยได้มาใหม่ ว่าจะมีลูกทาสเกิดในขี้มะโรงสีมริทิสกเป็นต้นมา
 บ้างหรือไม่ ถ้ามีคิดมาข้างแล้วไซ้ ก็ให้อำเภอกำนันพร้อมกันกับท
 ทาสสักหลังสารกรมธรรม์ไว้เป็นแผนก ส่วนอาย้อีลูกทาสซึ่งคิดมาว่า
 อาย่อมชอนนอายุเท่านั้นจนทุกราย หย่าละเมิดเพิกเฉยเสียเป็นอันขาด
 ครั้นไปรทเกล้า ๑ ให้ออกพระราชบัญญัติเมื่อใด จึงให้เจ้าเขยนายเงิน
 แบ่งเงินในสารกรมธรรม์ มาลงเป็นเงินค่าตัวส่วนลูกทาสตามพิภค
 กะเสี้ยวอายุ ซึ่งมีในพระราชบัญญัติเรื่องลูกทาสมาตรา 3 4 5 นั้น
 ต่อไปพายหน้าตัวทาสจะวางเงินไป ๆ มา ๆ จะได้คิดราคากระเสี้ยวอายุ
 ลูกทาสชน ๆ ลต ๆ ให้ถูกต้องกันโดยง่าย ตามในพระราชกำหนด
 บัญญัติไว้ในมาตรา 3 นั้น ก็ขอร้องเจ้านายเงินซึ่งมีสารกรมธรรม์
 ประทับตราอำเภอยุ่แล้ว จะสักหลังสารกรมธรรม์แบ่งลูกทาสครั้งน
 ห้ามหย่าให้อำเภอเรียกเอาเงินค่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดกับเจ้าเขยนายเงินหรือ
 ตัวทาส ถ้าเจ้าเขยนายเงินเอาสารกรมธรรม์มาให้สักหลังเมื่อใด หย่า
 ให้อำเภอแก่งชกช่าทำให้เสียเวลาของผู้ที่มาทำเป็นอันขาด ประกาศ
 มานะวนพรหส์บคเคอนลึบแรมลึบสามคำ บจขอตสก 1236⁽¹⁾

(1) ตรงกับวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2417

ประกาศ

กะเสียรอายุลกทาสลูกไทย

มีพระบรมราชโองการ มาณพระบันฑูรสุรสิงหนาท โปรคเกล้า
โปรคตะหม่อม ให้แจ้งความแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ
ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายหน้าฝ่ายใน และอาณาประชาราษฎร์ไทย จีน พม่า
ชาวต่างประเทศ ในกรุงเทพฯ และหัวเมืองฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ ท้อง
พระราชอาณาจักรให้ชายทั่วกัน ไต่ชิงพระราชคำหริ ปรีกษาพร้อม
ด้วยท่านเสนาบดีและแก่นชิลออสเทศ ให้ตั้งพระราชบัญญัติลักสะ
ลกทาส ซึ่งเกิดแก่ทาสทั้ง ๗ จำพวก ตั้งไว้เป็นพระราชกำหนด
กคหมายสำหรับแผ่นดิน เพื่อให้เป็นคุณประโยชน์มีความสุขเร็น
แก่ชนชาวสยามต่อไปพายหน้า แต่ชิงพระราชคำหริวิตกหยู่ว่าด้วย
คน ๒ จำพวกจะไม่ชายชัคเข้าใจถนัค ในพระราชคำหริในพระราช
ประสงค์ ซึ่งชิงจักเป็นพระราชบัญญัติชนกรงน คือคนพวกหนึ่งซึ่งมี
สันดานอันหนาแน่นหยู่ด้วยทำเนียมเต็ม ซึ่งเป็นของชั่วประกอบแต่
การกคชกันและกัน คนมีเงินข้มเหงคนจน คนวาสนามากกคชคน
วาสนาน้อย ตามหย่างจารีตโบราณแก่เดิม ๆ มานัน ก็จะไม่เป็นท
ชอยใจพุดกันไปกันมาว่า ซึ่งโปรคตั้งพระราชบัญญัติ ลกพิกคกะเสียร
อายุลกทาสลงชนหน่งแล้ว ๆ เมื่อลกทาสอายุถึง 21 ข หลคคาค้วแล้ว

ก็ห้ามมิให้ช่วยไถ่กันต่อไปดังนี้ เจ้านายข้าราชการและผู้มีทรัพย์
 ทั้งปวง ที่ไม่เคยทำกิจการงานด้วยแรงตน ก็จะต้องทนทุกข์ลำบากทำ
 การเอง เพราะจะไม่มีทาสและลูกทาสใช้สอยเป็นพาหนะกำลังช่วยทำ
 มาหากินประกอบกิจการต่าง ๆ จะไต่ความลำบากยากเย็นเป็นอันมาก
 ฝ่ายคนพลเรือนและไพร่พลยากจนขัดสนลง จะเอาบุตรเอาหลานไป
 ฝากขายไว้พอแก้ไขขัดไปบ้างเหมือนหย่างแต่ก่อน พอผ่อนจนไปก็ไม่ได้
 ฝ่ายคนอีกจำพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นคนมีความกรุณาเมตตาตามทำเนียบ
 ทศวนที่ซอซอ ไต่ยินไต่ฟังการสวไลของใจคนต่างประเทศ ก็ระนึกไป
 ว่า ซึ่งโปรดตั้งพระราชบัญญัติเรื่องลูกทาสลูกไทยไว้ครั้งนั้น ก็เป็น
 การดีการชอชคงจะรุ่งเรืองแก่บ้านเมือง ราชครจะหยู่เย็นเป็นสุขขึ้นบ้าง
 แต่ยงจะซาหายทาสจะเลิกให้หมด เหมือนเมืองสวไลเชชนันต์ด้วย
 พระราชบัญญัติใหม่ยงมีไต่ ห้ามขาดเรื่องขายทาสซอทาสช่วยไถ่ทาส
 ช่วยไถ่ชเลยเลิกถอนกตหมายลักสนทาสเก่าชาติที่เคียว กยอนง
 ยงมีไต่เลิกขอนเขยการพนัน ซึ่งเป็นรากเง่าเค้ามูลแห่งความที่ระก่อ
 ให้เกิดเป็นทาสชอเนอขายตัวกันคกงน เมื่อไรทาสจิงจะหมดไต่ เห็น
 จะยงซาออกหลายสับบ จิงจะไต่เป็นการดีไม่กตข่มเหงกัน เหมือน
 ประเทศอื่น ๆ ทศมบรรณฉะนณ ก็ชงคนทั้งสองจำพวกที่คิดเห็นต่าง ๆ
 กันคกงวามาน ก็เป็นการถกถวยกนทั้งสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเป็น
 การคมีคุน ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเป็นโทษไม่มีคุนสิ่งไต่ ก็ระชแวงให้เข้าใจ
 ตามความพระราชคำหริ ความพระราชประสงค์ชงไต่ชงโปรดตั้งพระ

ราชบัณฑิตไว้เป็นปานกลาง จะไต่เป็นทางที่จะไต่คืบแปลงผืนนั้น หัน
 การช่วยมาหาการคิดตามกาลตามเวลาที่ละเอียด คราวละน้อย ทุก ๆ ครั้ง
 ทุก ๆ คราวไป ก็ฝ่ายใจคนจำพวกที่มีสันดานเคยตัว ในการช่วยใช้
 ทาสหาอำนาจในการรบกวนนั้น ก็จะมีพรุนหวนหวนทาสจะสอ
 หมกไปโดยเร็วนั้น จึงเข้าใจให้ชัดเถิด ว่าลกดทาสลูกไทย ซึ่งไปรุด
 ให้ลกดทะเล็วอายุลง เสมอ 7 บ 8 บ เต็มค่าเพียง 8 คำถึง อายุถึง
 21 บ หมดค่าควนน ที่พนัก้าวเป็นไทยแล้ว ช่วยไต่กันไม่ได้นั้นก็
 การนกว่าเพาะแต่เกิดที่เกิดในข่มะโรงสมิริทิสก เป็นต้นไปเท่านั้น ก็
 ยิงเกิดที่เกิดในข่มะโรงนพลก ขันชานอดสกถอยขึ้นไป ก็ยังมีหยู่เป็นอัน
 มาก คงไต่ช่วยไต่เอามาเป็นทาสใช้สอยหยู่ยาวนาน และทาสที่เป็นพ่อ
 แม่พยานาอาเก่า ๆ เหล่านั้นก็ยังมีถมไป คงช่วยไต่ใช้กันหยู่อีกนาน
 กว่าจะเกินอายุ ท่านผู้ที่มีความวิตกนั้นเสียอีก ภัยคนที่เกิดในข่มะ
 ข่มะโรงนั้น กว่าที่จะถึงอายุ 70 บบอกหักชราไต่คนก็ยังมีนานนัก ถ้าจะคิด
 ติงแต่ข่มะโรงไป ก็ยังมีอีก 61 บ 62 บ เพราะฉะนั้นจึงซึ่งพระราชกำหนด
 เป็นปานกลาง พอจะไต่ให้เส้นทางเข้าใจรู้สึกตัวไว้อย่าง ที่จะไต่เลือก
 คนที่เกิดข่มะโรงเป็นต้น ไว้ใช้พอเข้าใจเสียก่อน จึงมีไต่ซึ่งพระราช
 กำหนดเล็กถอนโดยเร็ว แข่งแรงเหมือนเมื่อครั้งคิดกันมาแต่แรกบรม
 ราชานิสัย ว่าจะให้ให้นายเงินลดค่าตัวให้แก่ทาสเคอนละกึ่งคำถึงนั้น
 ถ้าคิดที่จะลดถอนข่มะโรงเป็นเงิน 6 คำถึง ทาสค่าตัวถวมถาคคนละ
 2 ซึ่ง คิดดู 7 บเสสทาสก็จะต้องเลิกหมกไปโดยเร็ว ผู้ที่ช่วยไต่มี

ทาสไว้แต่เดิมก็จะไ้ความลำบากยากแค้นเป็นอันมาก เหมือนผู้ห่วย
 ที่นอนสบายกลบกลายมาถูกร้อนโดยเร็ว ก็คงจะไม่สบายไปต่าง ๆ แล้ว
 ก็เป็นทางที่ขาดทุนเสียทรัพย์ของผู้ที่ช่วยไ้ไว้แต่เดิมนั้น จึงซึ่งผู้
 ฝันแต่เรื่องลกทาสที่ไม่เป็นการขาดทุนสิ่งใด เพราะซึ่งหวังตั้งพระราช
 หฤทัยแต่ไ้เป็นคนเป็นประโยชน์ ไม่ซึ่งหยากไ้เป็นโทษไ้ความ
 เกอตรอนรำคานต่าง ๆ จึงไ้ซึ่งไว้เป็นปานกลาง พอไ้เป็นหนทาง
 ที่จะไ้ใช้ลูกจ้างบ้าง ใช้ทาสบ้าง ระคนปนกันพอเคยใจไว้ เพราะ
 ไม่ซึ่งหยากไ้เจ้าของทรัพย์ขาดทุนเดิมสิ่งใดไ้เป็นตรอนใจรำคานใน
 การซึ่งซึ่งพระราชดำหริณ ก็ขอนั่งทาสไพร่ใจพาลสิ้นคานซ้ำ ก็ยังไม่
 รุจักที่จะทำมาหากินสิ่งไร จึงต้องผ่อนหย่อนไปพอไ้อาศัยนายเงิน
 ไ้กินหยู่นง่มไปพลาง ๆ ก่อน กว่าบุตรหลานจะไ้หลุดถอนพันค่า
 ครัวไป ไ้วิชาสิ่งไรพอรับจ้างหากินมีทรัพย์สิ้นมาช่วยรับใช้แบ่งไ้ให้
 บิคารมารคาพันค่าหลุดเป็นไทยไปไ้บ้าง เปรียบเหมือนหย่างบิดาคณ
 หนึ่ง มารคาคณหนึ่ง บุตร 3 คน ถ้าบุตรหลุดพันไปไ้ คงคิดเขียง
 ข่ายรับจ้างหาเงินมาช่วยไ้บิคารมารคาไปไ้เป็นไทยไ้ ก็คงช่วยกัน
 ซอขายทำมาหากินต่อไป บิคารมารคาคงไม่กลบใจไปในการที่ช่ว
 ตามที่เคยตัวมาแต่แรก เพราะบุตรไ้รับเรียนวิชา คงชักพาไ้หัด
 แต่ที่ซอขทุกประการ จึงไ้ซึ่งพระสันนิทานเป็นพระราชขณดจกไว้
 เป็นหย่างกลางตามทางคณ อนึ่งฝ่ายคนอกจำพวกหนึ่งทมสิ้นคานค
 หยากจะไม่ไ้มีทำเนียมใช้ทาสนั้น พงชายพระราชดำหริพระราช
 ประสงค์เกิดว่า ซึ่งซึ่งไปรคมีพระราชขณดคณ เพื่อจะแบ่งหนก

ให้เขาไว้ก่อน เพราะจะผ่อนลกทาสลกไทยซึ่งเกิดในข่มโรงเป็น
 คำนัน อายุได้ 21 ปี พันหนหลดค่าตัวและไม่ให้ขายกันไต่ต่อไปนั้น
 เพราะจะให้หัดทำการหาวิชาเป็นที่ทำมาหากิน รู้ในศิลปศาสตร์ต่าง ๆ
 จะไต่เป็นลกจ้างหากินต่อไป เมื่อทำเนียมจ้างกันหนาแน่นชุกชุมขึ้น
 แล้ว ก็เห็นว่าทำเนียมใช้ทาสก็คงจะน้อยถอยลงทุกครั้งที่ การที่
 ก็จะมีมากจนรำไป จึงไต่ซึ่งทรงพระราชบัญญัติให้คนเข้าใจเคยหเคยตา
 ค่อยกันมาก แล้วพายหน้าต่อไปถึงจะไม่มีใครใช้ทาสก็คงจะไม่เป็นไร
 นึก เพราะเหมือนชวนชักให้คนทมิสนทานอนหนา ตามธัมคหายาก
 จะใช้ทาสนั้นให้เคยหเคยใจเคยตาเสียก่อน ก็คงจะมีความผ่อนหาสิ่ง
 สว่าง เสื่อมส่างการทชวไต่ จึงยกย้ายพระราชบัญญัติคคต่อเพิ่มเติม
 ขนตามกาลตามเวลาที่จะเป็นไปไต่ทุกสิ่งทุกอย่าง จนถึงหนทางที่จะ
 ตรงนั้น ก็ขอนึ่งการเล่นเบี่ยพนันเอาเงินกัน เป็นที่ก้อต้นรากให้เกิด
 เป็นทาสขนน การอนนมพระราชหรัทยราพงถึงหยุเส่มอ ที่จะเลิก
 ถอนผ่อนให้หมคไปนั้นเป็นแน่ แต่เป็นเงินถึง 11000 ช่งเสล ไต่สำหรับ
 จ่ายใช้ราชการแผ่นดินหยุเส่มอ ถ้าจะเลิกถอนเสียโดยเร็วนี้ เงินช่ง
 สำหรับจะใช้จ่ายราชการก็ยังมีพอที่จะทำการงานโยธาต่าง ๆ แทน
 เงินช่งจะเลิกไต่ขน แต่การอนนคไต่ช่งพระราชดำหรัปรักสาหยุใน
 เคนชิลแล้ว เมื่อตกลงหย่างไรท่านทงปวงคงไต่ชวยต่อไปเมื่อพาย
 หน้า แจงความมานะวนอาทิจ เคนลียเอ็ค ขนแปคค่า บจอจอสก
 สักราช 1236⁽¹⁾ เป็นบต 7 ในรัชกาลบจจขนน.

ขุนหลวงพระไกรสีห์เคล็กออฟเคาน์ซิล

(1) ตรงกับวันที่ 18 ตุลาคม 2417

เรื่องการเลิกทาส

ย่อความตามพระราชบัญญัติและประกาศต่าง ๆ
ที่ออกภายหลังพระราชบัญญัติพิทักษ์เสรีชนอายุ

ลูกทาสลูกไทย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงขยับมหาราชเจ้า ทรงเริ่ม
ต้นการเลิกทาสด้วยทรงพิทักษ์เสรีชนอายุลูกทาสลูกไทยแล้ว⁽¹⁾ ก็ทรง
เริ่มต้นการเลิกทาสในมณฑลพายัพด้วยลดค่าตัวทาสลง⁽²⁾ ทาสใน
มณฑลพายัพมีอยู่ 2 จำพวก คือ ทาสชเลย 1 ทาสสินไถ่ 1 ทาส
ชเลยมีกำหนดค่าตัวตามอัตราประเพณีเมืองต่างกันดังนี้ คือ นคร
เชียงใหม่ ชายมีค่าตัว 54 บาท หญิงค่าตัว 72 บาท นครน่าน ชาย
มีค่าตัว 62 บาท หญิงค่าตัว 62 บาท นครลำปาง ชายมีค่าตัว 45 บาท
หญิงค่าตัว 60 บาท นครลำพูน ชายมีค่าตัว 54 บาท หญิงค่าตัว
72 บาท เมืองแพร่ ชายมีค่าตัว 48 บาท หญิงค่าตัว 48 บาท เมือง
เถิน ชายมีค่าตัว 42 บาท หญิงค่าตัว 64 บาท ให้ลดค่าตัวทาส
ชเลยทั้งปวง ชายมีค่าตัวแต่ 25 บาท หญิงแต่ 32 บาท ถ้าอายุถึง
60 ปีแล้วพ้นค่าตัวเป็นไทย ส่วนทาสสินไถ่คงเป็นไปตามพระราช

1. พระราชบัญญัติพิทักษ์เสรีชนอายุลูกทาสลูกไทย บังจ้อ จุลศักราช 1236 (พ.ศ. 2417)

2. พระราชบัญญัติลักษณะทาสมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ (มณฑลพายัพ) รัตนโกสินทร
ศก 119 (พ.ศ. 2443)

บัญญัติเดิม ตั้งมาแต่โบราณกาล กล่าวคือ ถ้าทาสไม่มีเงินมาให้แก่
 เจ้าทาสจนครบค่าตัวแล้ว ก็ไม่มีเวลาจะไต่ไปเป็นไทย ซึ่งกำหนดอายุ
 ทาสสิ้นได้ไว้ 60 ปี ถ้าอายุถึงกำหนดคนแล้วก็พ้นค่าตัวเป็นไทย ให้
 เสนายกกระชวงมหาดไทย ซึ่งเวลานั้นสมเด็จพระยาตำรงราชา
 นุภาพ ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดี เป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินการในเรื่องนี้
 เป็นต้นว่า การให้เจ้าเงินที่มีทาสมาทำหนังสือสารกรมธรรม์ทาสต่อ
 นายแขวงตามกำหนดเวลา การทำสารกรมธรรม์ทาสนั้นได้เลื่อนกำหนด
 เวลาไป 2 ครั้ง⁽¹⁾ เพราะหนทางไปมาถิ่นการ เจ้าเงินจะมาทำไม่ทัน
 และส่งแบบพิมพ์สำหรับทำสารกรมธรรม์ไปถึงช้ามาก อนึ่งการเก็บ
 เงินค่าแรงแทนเกณฑ์ในมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ⁽²⁾ เป็น “ทาสซึ่ง
 รัยใช้สอยการงานอยู่ในบ้านนายเงิน ให้นายเงินเลี้ยงแทน ทาสซึ่งผูก
 คอกเขย หรือทาสที่มีใครยใช้การงานอยู่ในบ้านเรือนนายเงิน ให้ตัว
 ทาสเลี้ยงเอง” นอกนั้นซึ่งเริ่มต้นการเลิกทาสในมณฑลบูรพา⁽³⁾ โดย

1. ประกาศเลื่อนกำหนดทำสารกรมธรรม์ทาสมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ (มณฑลพายัพ)
 ประกาศเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก 119 (พ.ศ. 2443) และ
 ประกาศเลื่อนกำหนดทำสารกรมธรรม์ทาสมณฑลพายัพครั้งที่ 2
 ประกาศเมื่อวันที่ 2 มกราคม รัตนโกสินทรศก 120 (พ.ศ. 2444)
2. พระราชบัญญัติการเก็บเงินค่าแรงแทนเกณฑ์มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ รัตนโกสินทร
 ศก 119 (พ.ศ. 2443)
- ประกาศเมื่อวันที่ 23 เมษายน รัตนโกสินทรศก 119
3. ประกาศลดค่าตัวทาสในมณฑลบูรพา
 ประกาศเมื่อวันที่ 9 มกราคม รัตนโกสินทรศก 123 (พ.ศ. 2447)

“ให้เจ้าเงินลดค่าตัวทาสเดือนละ 4 บาทเสมอไปจนกว่าจะหมดค่าตัว”

การซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงขั้ยมหาราชเจ้า ซึ่งให้เลิกทาสด้วยการตั้งפקตกะเสียรอายุลูกทาสใหม่นั้น เป็นเพียงการห้ามมิให้คนเกิดในรัชกาลของพระองค์เป็นทาส และเป็นการค้าขายลดหย่อนถอนวิธทาสลง ฉะนั้นค้อมากซึ่งลดหย่อนประเพณีทาสให้ยิ่งน้อยลงอีก กล่าวคือ ให้บันดาลูกทาสเป็นไทยหมด “มิให้มิפקตกะเสียรอายุคังว่าไว้ในพระราชบัญญัติลูกทาสลูกไทย รุสลังกราช 1236 นั้นค้อมไป” (1) ตลอดท้าวราชอาณาจักร เว้นแต่মনทลพายัพและมนทลบูรพา เพราะได้ตราพระราชบัญญัติทาสไว้สำหรับมนทลนั้น ๆ แล้วกับมนทลไชบุรีและเมืองกลันตันเมืองตรังกานู ซึ่งใช้กคหมายคามลทธิศาสนาของเมืองนั้น ๆ แต่ค้อมาได้ประกาศถอนมนทลพายัพ (2) เสียมมนทลหนึ่ง.

1. พระราชบัญญัติทาส รัตนโกสินทรสก 124 (พ.ศ. 2448)

ประกาศมาณะวันที่ 1 เมษายน รัตนโกสินทรสก 124

2. ประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติลักสนะทาส สก 123 ในมนทลพายัพ

ประกาศมาณะวันที่ 16 มกราคม รัตนโกสินทรสก 123 (พ.ศ. 2454)

เรื่องทาสในคัมภีร์บาลี

ในวินัยปิฎกมีพระพุทธบัญญัติว่า “น ภิกขเวทาโส ปพพาเซตพโพ ภิกขุทั้งหลาย ทาสให้ขวคไม่ได้” (พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์รัชกาลที่ 7 เล่ม 4 หน้า 156)

ผู้แต่งอรรถกถาวินัย อธิบายความแห่งพระพุทธบัญญัติขอนนคังน

ทาสมี 4 จำพวก คือ 1. ทาสในเรือนเบี้ย (อนโทชาโต)

2. ทาสสินไถ่ (อนกุกิโต) 3. ทาสชเลย (กรมรานิโต) และ 4. ทาสที่ยอมตัวเป็นทาสเอง (สามัม ทาสพยัม อูปคโต)

ทาสในเรือนเบี้ย ไต่แก่ผู้ที่เป็นทาสโดยกำเนิด คือเป็นลูกของทาสในเรือนเบี้ย (ฌรทาสี)

ทาสสินไถ่ ไต่แก่ลูกที่เขาซ้อจากพ่อแม่ หรือทาสที่เขาไถ่จากสำนักนายเงิน นำมาเป็นทาส ทั้งสองพวกนี้ให้ขวคไม่ได้ เว้นแต่จะทำให้พ้นจากความเป็นทาสตามจารีตในท้องถิ่นนั้น ๆ เสียก่อน

ทาสชเลย คือชเลยสัถที่เขาทำการกวาดต้อนมาจากภายนอกประเทศในการสงคราม หรือประชาชนบางตำบลถูกนำตัวมาจากตำบลนั้น พายในประเทศนั้นเองที่ทำความผิดจนถูกริบราชบาตร และถูกนำตัวมาจากตำบลนั้น คนเหล่านี้ที่เป็นชายก็ตกเป็นทาส ที่เป็นหญิงก็ตกเป็นทาส ทั้งหมดนี้เรียกว่าทาสชเลย ทาสชเลยนี้เมื่อยังอยู่ในสำนักของผู้ที่นำตัวมา หรือถูกกักขังอยู่ในเรือนจำ หรือถูกคุมตัวอยู่

จะให้ขุดไม่ได้ เว้นแต่ผู้ทนต์ไปได้ ก็ให้ขุดได้ในที่ซึ่งเขาทนต์ไป
หรือเมื่อพระราชพงศาวดารโปรดให้ปล้นเอาเป็นอิสระแล้ว ก็ให้ขุดได้

ทาสที่ยอมตัวเป็นทาสเอง ได้แก่ผู้ที่ยอมตัวเป็นทาสเองเพราะ
เหตุแห่งชีวิต หรือเพราะเหตุแห่งการรักษาสี เช่นคนเลี้ยงช้าง เลี้ยง
ม้า เลี้ยงโค และเลี้ยงกระบือ ของพระราชอาณัติ ทาสชนิดนี้
ให้ขุดไม่ได้

ลูกนางวรรณทาสีของพระราชอาณัติ ก็เช่นเดียวกับลูกอำมาตย์ ให้
ขุดไม่ได้ทั้งนั้น หญิงที่เป็นไทยแก่ตัว ไม่มีใครคุมห้าม เทียวไป
กับพวกนางวรรณทาสี ลูกของหญิงพวกนี้ให้ขุดได้

ทาสของคนเช่นคนระกัฏที่ปักตกระเป็นต้น คนระเขายังไม่ยอมให้
ก็ยังไม่ให้ขุดไม่ได้

ทาสสำหรับอาราม ซึ่งพระราชอาณัติพระราชทานไว้ในวัดต่าง ๆ
ทาสเหล่านี้ให้ขุดไม่ได้ เว้นแต่จะทำให้เป็นไทยแก่ตัวเสียก่อน
ในอดีตตกดาชอมหาบั้งว่า ทาสในเรือนเบี้ยและทาสสินไถ่ที่เขานำมา
มอบถวายแก่ภิกษุสงฆ์ให้เป็นทาสสำหรับอาราม ก็เช่นเดียวกับทาส
ที่เขาเรียกเป็รียงบนสี่สะให้ขุดได้ แต่ในอดีตตกดากรนที กล่าวตรง
กันข้ามว่า ทาสที่เขาถวายโดยกบฏบิณฑิโฆหารว่าให้ไว้เป็นทาสสำหรับ
อาราม หรือถวายโดยโฆหารอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ให้ขุดไม่ได้

คนเช่นใจคิกจะอาศัยสงฆ์เลี้ยงชีวิต จึงไปเป็นกบฏบิณฑิโฆหาร
ในวัด คนพวกนี้ให้ขุดได้

ลูกที่พ่อแม่เป็นทาส หรือเป็นทาสเฉพาะแม่พ่อแม่เป็นทาส ให้
 บวคไม่ไ้

ทาสซึ่งฉวาทหรืออุปถากของภิกษุถวายไว้เพื่อให้บวคหยังช่วยทำ
 กิจธุระ หรือทาสส่วนตัวของภิกษุนั้นเอง ทาสจำพวกนี้ทำให้เป็นไทย
 เสียก่อนแล้วให้บวคไ้

ในอรรถกถากุรุนที่ว่า พวกนายเงินมอยทาสถวายสงคโคย
 กล่าววว่า ขอให้บวคทาสคนนี้ ถ้าเขาพอใจในศาสนาที่จะไม่ให้เขาเป็น
 ทาส แต่ถ้าเขาสึกออกไป ก็จะต้องกลับเป็นทาสตามเดิม ชนิดนี้
 เรียกวว่า คนยืม ให้บวคไม่ไ้

ทาสไม่มีนาย ทำให้เป็นไทยก่อน แล้วให้บวคไ้ หากเมื่อ
 แรกไม่ชาย ครนให้บรรพชาหรืออุปสมบทแล้ว พายหลังจึงชาย
 ก็ควนทำให้เป็นไทยเหมือนกัน

เพื่อให้ความชอบชคชน ท่านจึงเล่าเรื่องประกอยว่า นางกุล
 ทาสีคนหนึ่งหนีจากกรุงอนราชปุระ ไปกับชายคนหนึ่ง ไปอาศัยหยังในโร
 หนชนบท และเกิดลูกด้วยกันเป็นชาย ลูกชายนั้นพายหลังได้บรรพชา
 อุปสมบทเป็นพระภิกษุรกสาวินัยเคร่งครัด วันหนึ่งพระลูกชายถาม
 โยมผู้หยังวว่า พี่น้องชายหยังของโยมไม่มีหรือ จึงไม่เห็นฉวาทิสัก
 คนหนึ่ง โยมผู้หยังตอบวว่า ฉนเป็นกุลทาสีในกรุงอนราชปุระ หนีมา
 กับโยมผู้ชายของท่าน และมาหยังที่นี่ พระลูกชายได้ฟังคำโยม
 บอกเช่นนั้นก็สลดใจ เกิดความรังเกียกวว่าการบวคของคณไม่บริสุทธิ์

จึงถามโยมถึงชื่อตัวและชื่อสกุลของผู้เป็นนาย แล้วมากรุงอนราชประ
 ยินหยู่ที่ประตูบ้านของผู้เป็นนายนั้น คนในบ้านเข้าใจว่าท่านมาขียนทขาค
 จึงบอกวานิมนต์ท่านไปโปรดข้างหน้าก่อนเถิด แต่ท่านก็ไม่ไป จึง
 ถามท่านว่า มีธุระอะไรหรือ ท่านถามเขาว่า ทาสีของท่านชื่อนั้น ๆ
 หนีไปมีหรือ เขาตอบว่ามี ท่านบอกว่า ตัวท่านเป็นลูกชายของทาสี
 คนนั้น ถ้าอนุญาตให้ ท่านก็จะไต่ขั้วคต๋อไป เพราะนายของโยม
 ผู้หญิงก็เป็นนายของท่านด้วย คนในบ้านนั้นพากันขี้ตขยินดี ยอมยกให้
 ท่านเป็นไทยแก่ตัว พ้นจากความเป็นทาส แล้วนิมนต์ให้หยู่ในวัด
 ไทโย่ อุปถัมภ์บำรุงด้วยขั้วจขยทงส์ ท่านได้อาสาตระกูณั้น หยู่มาก
 ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

(อรรถกถาวิญญู ชอสมันตปาสาพิกา เล่ม 3 หน้า 66-69)

อนึ่งในสุตตตันตปิฎก กล่าวถึงลักษณะของทาสีที่คว่า ย่อม
 ประลอบด้วยคุณสมบัติ คือทนก่อน นอนทีหลัง คอยฟังว่าจะสั่งให้
 ทำอะไร ประพริตถูกใจ พุกไฟเวระ และคอยแหงนคหน้า (ผู้เป็นนาย)
 หยู่เป็นปรกติ

(พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์รัชกาลที่ 7 เล่ม 8 หน้า 78)

ทาสีที่กล่าวถึงในพระสุตตรน ท่านผู้แต่งอรรถกถาอธิบายว่า เป็น
 ทาสีจำพวกใดจำพวกหนึ่งใน 4 จำพวก คือทาสีในเรือนเขย ทาสีสินได้
 ทาสีชเลช และทาสีที่ยอมตัวเป็นทาสเอง (เช่นเดียวกับในอรรถกถา
 วิญญูที่กล่าวข้างต้น) (อรรถกถาชอสมันตปาสาพิกาเล่ม 1 หน้า 209)

เรื่องทาสในต่างประเทศ

เก็บความจากเอ็นไซโคลบพีเดีย บริตานนิกา

นักเสดกจิผู้มีชอคนหนึ่งกล่าวว่า ระเบอบเสดกจิแห่งสังคมทุกๆ
แห่งทชงกไปเมื่อไม่นานมานเกิดชนจากการใช้ทาสในวงงานอุตสาหกรรม
ต่าง ๆ น คือเป็นความจริง ในชั้นเดิม เมื่อสมัยคนเรากำรงชีวิตอยู่ด้วย
การล่าสัตว์เป็นอาหาร นักรบฆ่าเถอนหาได้รบสัตว์ไว้เป็นทาสไม่ ใคร
แพ็กถูกค้าขายไป พวกผู้หยิงอาคถูกกวาคทอนไปบ้าง แต่กไปเป็น
เมียหรือคนใช้ เพราะในครงนนาการขานการเรอนตกเป็นภาระของ
ผู้หยิงแทบทั้งหมด ครนมาถึงสมัยการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ ทาสที่
จับมากเอาไว้สำหรับขาย มียกเวนไม่กคนเมื่อต้องการให้หยุดไว้ใช้ดูแล
สัตว์บ้าง พืชผลเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ปลูกขนบ้าง ต่อมาเมื่อคนชอชีวิต
นึ่ง ๆ นอน ๆ มากชน และการแสวงผลประโยชน์ด้วยการกสิกรรม
ขยายตัวกว้างขวางชน ทง ๆ ทการรบราคาพันกยงคงกะทำกันหยุด
งานของพวกทาสจึงเพิ่มขึ้นตามส่วน เช่นหาอาหารให้นายบ้าง ช่วย
ปลูกเขื่องงานนำเขื่อต่าง ๆ บ้าง ในระยะนี้แหละทการทาสคเป็นของ
ธัมคาและจำเปน แต่ในทไคศาสนาเป็นไทย การทาสในทนั้นไม่ใคร
ทำกันแข่งชนนิก ส่วนในหม้ทการปกครองหย่างททานหยุดเห็นออำนาจ
พระ และยังหม้ทจกตงชนเพอการรบพุ่งโดยตรงก้วยแล้ว พวกทาส

มีฐานะเป็นทาสเต็มทีตามความหมายของคำที่ตั้งใจกัน อันแท้จริง
 การทาสนี้ ไม่เพียงแต่เป็นการก้าวก้าวชนมากจากการค้าพันธเชลย
 หย่างวอช่าเถื่อนเท่านั้น แรงงานพวกทาสยังเป็นประโยชน์แก่ฝ่าย
 ชนระอิกควัย แต่เรามากไม่ใคร่เข้าใจกันว่า การทาสให้ประโยชน์แก่
 สังคมมากมายในเวลาต่อมา กล่าวคือ ประการที่หนึ่ง ทำให้การ
 ทหาคำเนินไปหย่างเข้มงวดกวคชนอันต้องใช่วิธีร่วมงานกัน และ
 ประการที่สอง ทำให้เชลยและวงส์วารว้านเครอตเข้ามาเป็นพลเมือง
 ส่วนใหญ่ของฝ่ายชนระอิกขงคยให้มีชีวิตขยชนแข็งแรง เปลี่ยนจากสันดาน
 เกียดคร้านตองงานหนักงานประจำที่ฝังลยอยู่ในมนุสทุกคน เมื่อพิจารณา
 ประการหลังนี้จะเห็นได้ว่า ไม่มีที่ไหนที่ความยากข้นหม่นขยชนเกิดขึ้น
 มาเองหย่างสมคใจ ไม่ว่าถิ่นถานข้านเมืองใด คนอ่อนแอขยมถคน
 แขงแรงขงคยให้ทำงานทงสน แลวทเคยวเช่นลงในนีสยคนใดก็ควย
 วนยขงคยหย่างเข้มงวด ส่วนประการแรกคนที่เป้นไทยแก่ตัวในครงนั้น
 คชนกรบ ฝ่ายทาสเป้นผู้ช่วยทำงานหน้าทประกอบอื่น ๆ ต่างฝ่าย
 ต่างก็ขคยตงงานอันจำเป้นแก่หมู่คนระควัยกัน ผิดกยการทาสสมยใหม่
 ที่ในเมือทงสองฝ่ายทำงานร่วมกัน พวกทาสเป้นฝ่ายเคยวทตองทำ
 งานหนัก พวกอนมีหน้าทแต่จะหาความสควกสขายโดยไม่ตองทำ
 อะไรเลย

การทหาคในอานาจักรโรมันเท่านั้นททำให้เกิดมีชนคนตามหน้าท
 การงานต่าง ๆ ข้น ส่วนในกรีก นอกจากทอสูักขยเปอรเซียแลว ทหาค

ไม่มีใครได้ทำอะไรมาก แม้ในอาณาจักรโรมันเอง การทาสก็เป็นยึกแผ่น
 ชั่วแต่ตลอดเวลาที่ทำงานให้ทำหยุด ต่อมาเมื่อชัยชนะของชาวโรมัน
 ถึงที่สุด การทาสก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เมื่อมหาอาณาจักรโรมัน
 แตกแยกออกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย วันเวลาแห่งการรุกรานขยาย
 เขตแดนสลุกลง ทั้งจำต้องคิดใช้วิธีการข่มขู่กันตัวจากการรุกราน
 ของคนชาติอื่นอีกด้วย ประเพณีใช้ทาสก็ค่อย ๆ หายไป และเกิด
 มีไพร่ (serf) ขึ้นแทนที่

เมื่อพิจารณาในแง่การเมือง การทาสอย่างโบราณไม่ใช่แต่มี
 ประโยชน์ ยังเป็นความจำเป็นอีกด้วยดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ถ้าจะพิจารณาที่
 ในแง่ศีลธรรม การทาสเป็นสิ่งเลวร้ายอย่างร้ายแรง ทั้งแก่ทาส
 และแก่นาย แก่ฝ่ายทาสทำให้ขาดความสุขอันเกิดแต่ความอิสระ
 ทำการงาน ด้วยการไม่ให้โอกาสได้รู้จักเกียรติศักดิ์แห่งความเป็นคน
 แก่ฝ่ายนายแล้ว การมีทาสใช้ก็เป็นภัยทางศีลธรรมทั้งส่วนตัวส่วนครอบครัว
 และส่วนสังคม

ทาสสมัยโบราณ

— กรีก —

ในกรีก การทาสมีมาตั้งแต่สมัยโฮเมอร์ ซเลยศึกสมัยนั้น
 ต้องถูกยึดตัวไว้เป็นทาสหรือชาย หรือไม่ก็ถูกไว้เรียกค่าไถ่ บางที
 พวกผู้ชายถูกค่าและผู้หญิงถูกลวาคก่อนเอาตัวไป คนเป็นไทยแก่ตัว
 ที่ถูกโจรสลัดขโมยไปขายในดินแดนอื่นก็มีไม่น้อย ดังนั้นจึงกล่าวได้

ว่า ทาสอาคมี่ถานะโคยก้าเหนิกเท้าเทียมกัษนาย ซึ่งรู้ว่วันหนึ่ง
 โหคร้ายทำนองเคียวกัษอาคะมาถังคนหรือคนในครอยครวัตนก็เป้นไค
 ถานะทาสในสมัยนั้น จึงไม่สู้ลำบากนัก สมคังทนึกประวัตสาทรกรัก
 คนหนึ่งกล่าวไว้ว่า คนกรัก “ทุกชั้นมีนิสัยใจคอและการศึกษาเท้า
 เทียมกันหมด” ทาสชายมีหน้าที่ทำไร่ไถนา และเลี้ยงวัวควาย
 ฝ้ายทาสหยิงก็ทำงานในบ้าน ทาสคนไหนมีคุณความดีเด่นมักจะไครับ
 ความไว้วางใจจากนายเป้นพิเสส และไครับมอบหมายการงานสำคัญๆ
 ให้ทำ และเมื่อทำงานเป้นที่ถูกอกถูกใจมานานพอ ก็ไครับอนุญาต
 ให้มีบ้านช่องทรัพย์สินมยัคของตนเอง ทาสหยิงก็ไม่ลำบากไปกว่าทาส
 ชาย นอกจากบางรายที่ตองทำงานหนักเกินกำลัง และมีนายใจคอ
 โหคร้ายเป้นต้น

ประเภททาส

มีเอกสารเหลือมาจนทุกวันนี้มากพอที่จะทำการค้นคว้าเรื่องทาส
 ในสมัยกรักไค ทาสสมัยกรักมี 5 ประเภท คือ

1. ทาสโคยก้าเหนิก ถานะทาสเป้นสิ่งที่ตองรับมรดกกัน พ่อ
 แม่เป้นทาส ลูกจะตองเป้นทาสด้วย แต่ทาสชนิดนี้ไม่มีใครมีมาก
 เพราะทาสหยิงมีจำนวนน้อยกว่าชาย และการช้อหาทาสมาใช้ยังถูก
 กว่าเลี้ยงทาสไว้ใช้ตงแต่เล็ก

2. ทาสนำเงิน พ่อแม่ที่ไม่ใช่ทาสชายลูกเอาเงิน ให้ลูกตก
 เป้นทาสแก่คนอื่น เช่นนกมีย่างแต่น้อย และไม่มีทั่วไป กระทำกัน

แต่เพียงในบางแคว้น และในบางแคว้นการกระทำเช่นนั้นเป็นการผิด
 กตกรรม ซึ่งผู้ฝ่าฝืนจะต้องมีโทษอย่างหนัก ทาสนำเงินอีกอย่างหนึ่ง
 คือคนทขคแลกเปลี่ยนแล้วขายตนเอง และในที่สุดเมื่อไม่สามารถหา
 เงินมาใช้หนี้ ก็มักต้องตกไปเป็นทาสของเจ้าหนี้

3. ทาสชเลย ทาสชเลยล็กมีเป็นจำนวนมาก ทั้งคนทตก
 เป็นทาสไม่ใช่เฉพาะชาวต่างชาติด่างทวีปเท่านั้น คนชาติกรักด้วยกัน
 ก็จับได้ในการรบพุ่งระหว่างรัฐต่อรัฐก็ตกเป็นทาสได้

4. ทาสชโมย ภัยอันเกิดแก่ลูกโจรสลัดที่มีภูมิลำเนาอยู่ตาม
 ริมฝั่งทะเลชโมยเอาตัวไปเป็นทาส เป็นสิ่งที่คนหวาดกลัวกันมาก พวก
 โจรสลัดได้ผลประโยชน์จากการชโมยคนอยู่เสมอ ไม่ว่าจะชโมย
 เอาไปขายหรือเอาไว้เรียกค่าไถ่ ถ้าหากมีคนไถ่ถอนตัว ผู้เคราะห์ร้าย
 ก็จะต้องตกเป็นทาสของผู้ไถ่ถอนตามกตกรรม จนกว่าจะชคใช้หนี้
 หหมด หรือทำงานใช้ให้คุ้มจำนวนเงินที่ผู้ไถ่ถอนลงทุนไป พวกนัก
 ชโมยคนมักเที่ยวชโมยเด็กจากที่ต่าง ๆ แม้นในเมืองหลวง แล้ว
 เอาไปเลี้ยงไว้เป็นทาส ทั้งคนชาวกรักทุกคนจึงอาจมีเคราะห์ร้าย
 ต้องตกไปเป็นทาสได้ไม่เลือกหน้า

5. ทาสสินค้า นอกจากขายทาสชเลยล็กเวลามีการรบพุ่งหรือ
 ยึดเมืองอื่นได้ ยังมีการขายทาสตามวิธีการค้าอีกด้วย ซีเรีย (Syria)
 พอนทัส (Pontus) กาลาเซีย (Galatia) ลิดเคีย (Lydia) และ
 เทรซ (Thrace) เป็นแหล่งที่มาของสินค้าทาสที่ขายในท้องตลาด

อียิปต์และเอธิโอเปียก็มืทาสาขาย่างเหมอนกัน อิตาลิกมีขางเล็ก
 น้อยในขันคาทาสาจากที่ต่าง ๆ ถอนันว่าชาวอาเซียมีราคาสูงลิ่ว เพราะ
 เป็นพวกว่าง่าย และมีความรู้ทางสิลปกรรมอันประณีตทรรหาค่าง ๆ แต่
 ทัมราคาสูงสูกคอกคนชาติกรีก ซึ่งมีผู้พยายามเสาะหาไปจำหน่ายัง
 ค่างประเทศกันมาก มหาคเล็กกรีไซและนางก้านันพอนว่าทำเพลง
 ตามราชสำนักเจ้าประเทศเล็ก ๆ ในตะวันออกมักได้มาจากแคว้นกรีก
 แท้และเกาะไอโอเนีย (Ionia) กรุงเอเธนส์เป็นตลาดค้าทาสาสำคัน
 แห่งหนึ่ง และรณมีรายไดจากพาสทเกียในการคานควย แต่ตลาด
 ค้าทาสาใหญ่หุ่ยที่เกาะไซปรัส (Cyprus) เกาะซาโมส (Samos) เกาะ
 เอฟซุส (Ephesus) และที่เมืองไคโอส (Chios)

งานที่พวกทาสาทำ

การไซทาสา ไซทงานข่านเช่นคุดแลข่านชอง ธิไซ หรือคิก
 หน้าตามหลัง และไซในกิจการงานหยาอื่น เป็นต้นว่างานกลิกมี
 หรืองานในเมือง ที่อติคิกา (Attica) ตอนคัน ๆ จนถึงสมัยเปริคิลัส
 (Pericles) เจ้าของทคินมักตงข่านเรอนหุ่ยตามชนบท แต่สงคราม
 เปโลโปเนนิเซียน (Peloponnesiah War) ทำให้เปลี่ยนแปลงไป หลัง
 สงครามนขนตาเจ้าของทคินพากันเข้ามาหุ่ยระกรุงเอเธนส์ และการ
 กลิกมีตกหุ่ยในมือพวกทาสา การผลิตมกคิ การค้าขายกคค้อย ๆ
 ตกเป็นภาระของพวกทาสาทละน้อย นักหมุนเงินมักจะเอาทาสามาใช้

โดยตรง เป็นช่างบ้าง เป็นเอเย่นต์การค้า การธนาคารบ้าง หรือ
 มิฉะนั้นก็ให้เช่าเขาไปทำงานในเหมืองแร่หรือโรงงาน หรือทำงานตาม
 บ้านคน เช่นเป็นคนครัว - คนเข้าชลุ่ย ๆ ล ๆ เป็นต้น หรือบางทีก็
 ไล่ทางชั่วร้ายเลวซามต่าง ๆ นอกจากนยงมีทาสสาธารณะ บางพวก
 เป็นของวัด โดยมีคนนำไปถวายวัด และบางพวกก็มีไว้สำหรับ
 เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองใช้การงาน หรือไว้สำหรับใช้ทำงาน สาธารณะ
 ทั่วไป ที่กรุงเอเธนส์มีนักแม่นธนูชาวสไซเธียน (Scythian) 1,200 คน
 ไว้ใช้ทำงานฝ่ายตำรวจ นอกจากนยงมีทาสยงรับใช้ในกองทัพเรือและ
 กองทัพบกอีกด้วย ส่วนมากทำหน้าที่คนงาน มีทห่านบ้างก็ฉเพาะราย
 พิเศษจึง ๆ

ตามปรกติความเป็นอยู่ของ พวกทาสใน กรุงเอเธนส์ไม่สู้ลำบาก
 ยากแค่นั้นนัก เดมอสเธนิส (Demosthenes) กล่าวว่า ถ้าพวกชาว
 ย่าเถื่อนบนคา ทิศนัจมาชาย เป็นทาส รู้ว่าการ เป็นทาสใน กรุงเอเธนส์
 สดวกสบายปานไรแล้ว พวกนี้จะพากันนิยมชมชอบชาวกรุงเอเธนส์
 หาน้อยไม่ ในเรื่องละครคอนเพลตัส (Plautus) ก็แสดงให้คนทราบดีว่า
 ทาสในกรุงเอเธนส์ไ้รับสิทธิต่าง ๆ อันเป็นที่ก่อกความพิสวงแก่คนชาว
 โรมันอย่างยิ่ง การรับทาสเข้ามาไว้ในครอบครัวมักมีพิธีของตาม
 ทำเนียมเล็กน้อย ทาสไ้รับอนุญาตให้มีสินทรัพย์ของตัวเอง การ
 แต่งงานของทาสแม้จะให้ทำโดยไม่มีพิธี ทางสาสนาก็เป็นสิ่งที่ ยอมรับ
 รองกันตามประเพณี ทาสไ้รับสิทธิให้ไปศึกษาทางสาสนาได้เป็นส่วน

ด้ว และไปในการรณรงค์ข้างหย่างไค ในข้างเมืองเช่นกรุงเฮเธนส์
 พวกทาสดงกขมงานรณรงค์ในระหว่างพวกเดียวกันเป็นพิเศส เมื่อตาย
 ลงก็ยอมให้ฝังศพในท่งประจำตระกูลของนาย ซึ่งข้างทกมอนสาววัย
 ที่นายสร้างไว้เป็นตระกูลดงกขมด้วยความอาลัยรักไคร่ เมื่อมีชีวิตอยู่
 ก็หย่อมกขมนายหรือลูกหลานของนายหย่างไกลิซิดิสนิธสนม แต่ใน
 ส่วนจิตใจ ก็เป็นธมิตา ที่ฝ่ายหนึ่งจะต้องหย่อมกขมด้วยความนบนอบยอขยตัวว่า
 เกินถานะตน และอีกฝ่ายหนึ่งก็มิตทำว่าไคลิตตัวลงไปหา เพราะนาย
 มีความชอบธมิตที่จะเหยียดทาสไค่ แม้ทาสในบ้านก็ถูกเคียนต้อย ๆ
 พวกทำงานในโรงงาน ข้างทกไค่ รัยความ ลำยากมากกว่าพวก หย่อมบ้าน
 ยิงพวก ทำงานหนัก ในไร่ไคนา ด้วยแล้ว ก็ยังลำยากไป กว่าพวกอื่น ๆ
 เพราะต้องถูกล่ามโซ่และถือเส้มนหนึ่งสัวไค่ใช้งานย้อย ๆ เมื่อนาย
 โกรธขึ้นมา มักจะไล่ทาส รัยไค่ใน บ้านไป ทำงาน ตามโรงไม้ หรือ ตาม
 เหมืองแร่เป็นการลงโทษ ทาสที่ถูกขบคนกดขมมาก ก็มีวัก เทวะสถาน
 และคนใจบุญสุนทานเป็นท่ง กคหมายเฮเธนส์ก็มีไค่ว่าจะละเลยไม่
 ให้ความคุ้มครองทาส ทาสมีสิทธิร้องฟ้องไค่เหมือนคนไทย และไคเร
 ทำอันตรายทาสดงกแกชีวิต บ้านเมืองก็พิจารณาลงโทษเส้มนทำ
 พลเมืองคนหนึ่งดงกแกชีวิต และถ้าอันตรายนั้นเกิดแต่ความทารุณ
 โหดร้ายของนาย นายก็ตองไค่รัยโทษ เช่นถูกเนรเทศและลงโทษ
 ทางศาสนาเป็นต้น แม้ว่าเมื่อทาสค่านาย ญาติพนของหรือคนใน
 ครอบครัวนายจะลงโทษทาสผู้นั้นโดยพละการไม่ได้ ต้องสั่งตัวให้

บ้าง ตลอดจนชีวิตบ้าง หรือจะต้องทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นพิเศษ
 บ้าง เงินค่าจ้างหรือสิทธิในทรัพย์สินสมบัติเดิมก็อาจถูกยึดไว้ด้วย เมื่อ
 เป็นไทยแก่ตัวแล้ว คนผู้นั้นมีความสัมพันธ์กับบรรดาญาติเป็นคนที่มาตั้ง
 หลีกแหล่ง และมีความสัมพันธ์กับนายถ่านลูกจ้าง ก็นั้นถ่านะจึงหยุด
 กิ่งกลางระหว่างความเป็นทาสและเป็นไทยสมบูรณ์ หากผู้ใดไปปล่อย
 พันจากเป็นทาสนั้นผาผันไม่ไปยึดหน้าทอนมิตต่อผู้ปกครองของตน ก็ถือ
 ว่ามีความผิดต้องถูกฟ้องตามกฎหมาย และถ้าทางการพิจารณาเห็นว่า
 เป็นผู้ผิดก็จะถูกลงโทษให้ตกเป็นทาสอีกครั้งหนึ่ง คนที่พ้นจากเป็น
 ทาสเหล่านั้นมีโอกาสได้เป็นพลเมืองของรัฐอย่างสมบูรณ์โดยวิธีเดียวกับ
 ชาวต่างประเทศ คือในเมื่อที่ประชุมราษฎรจำนวน 6,000 คนลงมติให้
 แม่กระนั้นมิตนทางการอาจไม่รับพิจารณาก็ได้ ส่วนทาสที่ได้ทำประโยชน์
 สำคัญให้แก่บ้านเมือง เช่นพวกที่เขารบ ทออาณินเซ (Arginussaee)
 และทอเชโลนี (Chaeronea) ได้รบความยินยอมให้เป็นพลเมืองกรีก
 ในชนที่เรียกว่าเพลเตียนส์ (Plataeans) ทินท์ และแม็กกรินเซนน ทาง
 การฉวยสงวนสิทธิพลเมืองบางอย่างไว้บ้าง คงให้สิทธิเต็มแก่แก่คน
 ชนลูกของคนพวกนี้ที่เกิดแต่แม่ที่เป็นหญิงกรีกเท่านั้น ทาสที่ได้ปลด
 เป็นไทยในกรุงเอเธนส์จึงมีจำนวนไม่สู้มากนัก

ความคิดเห็นบางประการในเรื่องทาส

เป็นที่ชายกันหยูว่าอาริสโตเติล ถอดการทาสเป็นสิ่งจำเป็นและ
 อัมภา และถ้าหยูด้วยกันหย่างเที่ยงอิมแล้ว นัยว่าเป็นประโยชน์ก็

ด้วยกกันทั้งสองฝ่าย อันเป็นความคิดเห็นที่ถูกต้องในแง่การเมืองเมื่อ
 พิจารณาความเป็นไปในสมัยนั้น มีคติพจน์ได้จากหนังสือชุดเศรษฐศาสตร์
 (Economics) ของอาริสโตเติลว่า “ไม่ชกใจกันก็ไม่สนิทชิดชอบกัน”
 (No outrage, and no familiarity) ความเห็นอีกข้อหนึ่งของอาริสโต
 เติลมีว่า ควรจะให้ทาสมีหวังได้รับความเป็นไทยเป็นรางวัลตอบแทน
 การงาน ส่วนปลาโตตำหนิการที่คนกรีกมีทาสเป็นคนกรีกด้วยกัน
 อย่างรุนแรง แต่ในหนังสืออีกคหหมาย ปลาโตยอมรับว่าการทาสเป็น
 สิ่งจำเป็นแม้ว่าจะน่าละอาย และให้คำแนะนำแก่พวกนายทาสให้
 พยายามจัดการให้ทาสเชื้อชาติต่าง ๆ ได้อยู่ร่วมกัน และให้ประพฤติก
 ่อทาสอย่างละมุนละม่อม แต่ทงที่ตำหนิการทารุณต่อพวกทาสเช่นนี้
 ปลาโตก็ยังสนับสนุนให้คนเหยียดหยามชนวรรณะของพวกทาสเป็นส่วน
 รวมด้วย หลักจักรวิทยาของกรีกในสมัยต่อมาไม่มีใครได้เกี่ยวข้องกับ
 เรื่องทาสนัก พวกสีสของเอبيقูเร (Epicurean) ไม่ปรากฏว่ารู้สึก
 ตะขิดตะขวงใจในการที่ได้นำพกนำแรงของพวกทาสมาบำรุงความสุข
 สำรานและความสงบสุขให้ตน พวกถอปรัชญาสโตอิก (Stoic) เห็น
 ว่าการเป็นไทยหรือเป็นทาสเป็นเพียงเหตุพายนอก ไม่สลักสำคัญอะไร
 ในสายตาปราศณ ความเป็นไทยไม่มีอะไรน่าหึงผยอง ความเป็น
 ทาสก็ไม่มีอะไรน่าขุ่นเคือง หรือถ้าหากว่าทนไม่ได้จึง ๓ การค้าตัวตาย
 ก็เป็นช่องทางเบ็ดให้หนีพ้นไปได้เสมอ ส่วนพวกกวีโดยเฉพะอย่าง
 ยิงนักประพันธ์บทละครอนสุชนาตกมเล็งเห็นมนุสลธิ์เป็นไทย และย้ำ

ความสำคัญว่า ทาสเกิดมาเป็นมนุษย์เท่ากัน ความคิดเห็นนี้ปรากฏใน
บทประพันธ์ของอเล็กซีส (Alexis) หลายตอน ฟิเลมอน (Philemon)
กล่าวถึงหนึ่งตอนอริสโตเติลว่า “ทาสเป็นเคราะห์ก็มีใช้มีชาติ”
ส่วนยุริบีดิส (Euripides) นักประพันธ์บทละครอนโธโกนาตก็มีข้อ
เสียดสีผู้มีความคิดนำหน้าสมัยอยู่แล้ว พอใจที่จะบันทึกความจริงรักภักดี
ก่อนาย ความสลัดใจในชะตาชีวิต ความกตัญญูต่อความเมตตาการุณา
และกิริยาอัชชาสัย และความทนงในการมีคุณอันมีค่าอย่างผู้ดี ฯลฯ ของ
ทาสไว้ ยุริบีดิส วาคนิสัยทาสให้ “รู้จักใช้ความคิด
ให้ค่าตักเตือน ให้ข้อแนะนำ ตลอดจนวินิจฉัยเคราะห์แห่งปรัชญาในเรื่อง
ความโง่เขลาและเข่าขี้ฉ้อของนายด้วย”

— สปาตา —

ทาสของชาวสปาทามีพิเศษอย่างหนึ่งเรียกว่า พวก เฮลลอตส์
(Helots) เป็นทาสชเลเยสติกซึ่งรับไว้เป็นสมบัติของรัถ ในเวลาสงบ
รัถมอขให้ผู้ดีชาวสปาทารับทาสเหล่านั้นไปใช้ทำงานในที่ดิน แต่นายที่
รับไปใช้จะปล่อยทาสเหล่านั้นให้เป็นไทยไม่ได้ หรือจะขายติดไปกับที่ดิน
ก็ไม่ได้ ในเวลาสงครามทาสเหล่านั้นถูกเกณฑ์เข้ารบในกองทัพยกบ้าง
เป็นฝีพายในกองทัพเรือบ้าง ในสงครามเปโลโพนินีสเซียนพวกนี้ได้
แสดงความสามารถให้ปรากฏ และได้รับความเป็นไทยเป็นข้าเห็นค
แต่พวกสปาทาไม่ไว้ใจ และทารุณกดขี่พวกเฮลลอตส์มาก ทุกข์พอ

เจ้าพนักงานปกครองเขารับงานชุกหนึ่ง ก็มักประกาศสงครามกับพวก
 เซลอคัสที่หนึ่ง เพื่อหาโอกาสค้าเสียโดยไม่กระทบกระเทือนทางศาสนา
 มีหลักฐานยืนยันว่า ครึ่งหนึ่งพวกเซลอคัส 2,000 คนได้พ้นจากทาส
 เป็นการตอบแทนความดีความชอบในสงคราม และแล้วทั้ง 2,000 คน
 นี้ก็ถูกปล่อยค่าตายหมด

— โรมัน —

ทาสสมัยโรมันผิดกับทาสสมัยกรีกมาก การทาสสมัยโรมันมี
 วิธีการจัดแบ่งชั้นหย่างละเอียดละออยิ่งกว่าทั้งหมด การทาสสมัย
 โรมันยุคโบราณก็แตกต่างกับยุคต่อมามาก ในยุคโบราณมีสมัยที่นาย
 โถนาเคียงไปกับทาส หรือมีละนนเมื่อนายมทนามากจนทำไม่ไหวก็จัด
 ทาสไปดูแลเป็นส่วน ๆ ในยุคโบราณนี้แม้ว่าชาวโรมันที่กินแคนไกล์
 เคียงในแหลมอิตาลีและไคซเลเยสก็เปนทาส แต่ก็นำมาใช้เปนทาส
 จำนวนไม่มากเท่าไร ต่อมาเมื่ออาณาจักรโรมันทำสงครามขยายเขต
 แคนและเสียผู้คนพลเมืองไปมาก จึงต้องรีบชเลยมมาใช้เปนทาสมาก
 ชนทุกที่ ตอนปลายสมัยประชาธิปไตยและต้นสมัยราชอาณาจักร ใน
 เอปรัส (Epirus) มีการขายชเลเยจำนวน 150,000 คน ชเลเยสก็ท
 อาเค (Acquae) เซกซ์เตีย (Sextiae) และแเวเซลล์ี (Vercellae)
 เปนพวกตัวคัน 90,000 คน และพวกชิมบรี 60,000 คน ชุซาร์ขาย
 ชเลเยสในกอลครั้งเดียวถึง 63,000 คน แต่ทาสไม่เหมาะที่จะเป็น

พลเมือง จึงเกิดการเบียดตลาดซื้อขายทาสชน และการไต่ทาสมา
 ก็เสื่อมลงจากชัยชนะลึกลับอย่างในยุคนิโอรานมาเป็นการค้าขาย พวก
 โจรสลักซื้อขายทาสเป็นจำนวนมากที่เคโลส (Delos) ซึ่งเป็นตลาด
 สินค้าทาสใหญ่ และการขายทาสกระทำกันอย่างลับ ๆ หลังจากชัย
 ชนะของปอมเปย์ ในโรมก็มีสินค้าทาสส่งมาเป็นประจำจากอาฟริกา
 สเปน และกอล และประเทศในเอเชีย เช่น บิทธิเนีย (Bithynia)
 กาลาเซีย (Galatia) คัปปาโดเซีย (Cappadocia) และซีเรีย
 (Syria)

นอกจากนี้ ยังมีทาสประเภทอื่น ๆ โทสบางหย่างทำให้คน
 ต้องโทสตกเป็นทาสและต้องทำงานหนักตามข้อแระหรือเหมือง แต่เดิม
 พ่อแม่ก็ขายลูกเป็นทาสได้ เจ้าหนักยดลกหนักไม่สามาถชำระหนี้
 เป็นทาสหรือส่งไปขายนอกเมืองได้

งานที่พวกทาสต้องทำ

ทำเนียบโรมันก็มีทาสสาธารณะและทาสส่วนบุคคลเช่นเดียวกับ
 กรีก เดิมทีเดียวการงานทางเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองใช้คนที่เป็นไทย
 แก่ตัวทำ แต่ต่อมางานชั้นต่ำ เช่นคนเดินหนังสือ คนรับใช้ในโรง
 สาล คนรับใช้ในเรือนจำ คนรับใช้ในวัด ใช้ทาสทำทั้งนั้น งาน
 เทศบาลส่วนมากก็ใช้ทาส เช่นงานสร้างถนน ชำระท่อ หรือจัดหาน้ำ
 ใช้สอย งานทั้งสองจำพวกนี้เป็นภาระของพวกทาสไม่เพียงในกรุงโรม

แต่ในชนบทและเทศบาลตามเมืองต่าง ๆ ด้วย ทาสส่วนตัวของคน
 โรมันแบ่งออกเป็นสองพวก พวกหนึ่งมีหน้าที่ทำงานหนักเช่นเลี้ยงวัว
 เลี้ยงแกะ หุงหาอาหาร เย็บเสื้อผ้า ทำเครื่องมือใช้สอยในงานต่าง ๆ
 ตลอดจนคนแลรับใช้นายในการเล่นกีฬาออกกำลัง และคนแลลงโทษ
 ทาสอื่น ๆ ทมความผิดถูกจำขังไว้ในคุกเป็นต้น ทาสพวกนมทพหน้า
 เป็นทาสด้วยกัน ซึ่งนายมักจะรับหากแลเมียให้เพื่อช่วยเหลือทำการงาน
 และผูกมัดให้เอาใจใส่กับงานที่มอบให้ ทาสอีกจำพวกหนึ่งมีหน้าที่
 ทำงานปรนนิบัติรับใช้ เช่นคนแลการแต่งตัว อาบน้ำ เค็นโต๊ะ ทำครัว
 และบำเรอนายและแขกของนายด้วยการเต้นรำ ร้องเพลง และสืลป
 อื่น ๆ พวกปร่างงดงามและสง่าผ่าเผยมักจะถูกเลือกเป็นคนตีคหน้า
 ตามหลังประตูยกยอคนนายผู้ชายนายผู้หญิงไปนอกบ้าน พวกปร่าง
 แข็งแรงมักถูกเลือกทำหน้าที่ยกคนหามหรือเฝ้าประตู พวกมีความจำ
 คิสามารถจะทำชอคนใด มีหน้าที่ส่งหนังสือ เหล่านเป็นต้น ในบ้าน
 ตระกูลใหญ่ ๆ ยังมีทาสรับใช้เป็นหมอ ช่าง เลขานุการ บรรณารักส์
 เสมียนคตหนังสือ และคนเตรียมกระดาษเขียนหนังสือตลอดจนกระทั่งคน
 คองแก่เรียน และคนมีความรู้ทางหนังสือ ภาษาศาสตร์และอักษรศาสตร์
 รวมทั้งนักปราชญ์ ล้วนแต่มีฐานะเป็นทาสทั้งสิ้น นอกจากนยงมีสมุห
 ยันช ผู้จัดการ เฮเยนตการชอขายสินค้าอีกด้วย พวกเล่นละคอน
 สุขนาตกัม โสภนาตกัม วิจิตรทสิณา ละคอนสัคว์ เป็นพวกทาส
 เป็นพน ทำนองเดียวกับพวกนักตกระบะของและตอสิกยัสคว์รายชง

มักเลือกจากทาสทมิฬเชื้อชาติเป็นนักรบเช่นพวกซัมไนท์ (Samnites) พวกกอล (Gauls) และพวกชาวเธรซ (Thracian) เป็นต้น พวกนัก ตีกระบะของ และต่อสู้กับสัตว์ร้ายให้คนทมิฬมีคนควบคุมจัดการเป็นล่า เป็นสิ้นแล้วให้เช่า ส่วนเจ้าของบางที่เป็นคนชั้นสูง

มีตัวอย่างมากมายที่แสดงว่าบ้านชาวโรมันที่มั่งคั่งมีทาสบริวาร มากมายเช่นชาวโรมันผู้หนึ่งถูกฆ่าตายในบ้าน บ้านดาทาสที่อยู่ในบ้าน ขณะที่น่าายผู้หนึ่งถูกฆ่าจำนวนถึง 400 คน ถูกตัดสิ้นประหารชีวิตหมด ทั้ง ๆ ที่ประชาชนส่วนมากคัดค้านเต็มที่ คนได้ปลดเป็นไทยในสมัย พระเจ้าเฮอากุสตุสคนหนึ่งมีทาสปรากฏในพินัยกรรม 4,116 คน ยัฒหา เรื่องจำนวนทาสทั้งหมด ในกรุงโรมและอิตาลี เป็นยัฒหาที่ยากมาก เพราะไม่สามารถหาจำนวนที่แน่นอนได้ นักประวัติศาสตร์ผู้หนึ่งได้ให้ ความเห็นว่า จำนวนทาสในอาณาจักรโรมันในรัชสมัยพระเจ้าเคลาดิอุส มากเท่ากับจำนวนพลเมืองที่เป็นไทย แต่นักประวัติศาสตร์อีกผู้หนึ่ง คำนวณว่า จำนวนถึงกล่าววนพอ เชื่อได้ว่าน่าจะถูกต้องสำหรับสมัย แรก ๆ แต่น้อยเกินไปสำหรับสมัยที่อ้างถึง และในสมัยตั้งแต่เมื่อ ทำสงครามชนะกรีก ค.ศ. 146 ถึงรัชสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ เซ เวรุส (Alexander Severus) ค.ศ. 222-235 น่าจะมีจำนวนทาสเป็น สามเท่าจำนวนไทย และจำนวนทาสทั้งหมดในอิตาลีในสมัยพระเจ้า เคลาดิอุส คงจะมีประมาณ 20,832,000 คน

กคทหมาย

ตามกคทหมายโรมันโบราณ ยอมให้นายมีอำนาจสิทธิขาดเหนือ
 ทาสอย่างเต็มที่ถึงกับตัดสินใจเป็นความตายได้ ทาสจะมีทรัพย์สิน
 สมบัติใด ๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทาสหามาได้เป็นของนาย
 ตามกคทหมาย แต่อย่างไรก็ตาม ที่ปฏิบัติจริง ๆ ก็ยอมให้ทาสมีทรัพย์สิน
 ส่วนตัวบ้างเช่นหามาได้หรือเก็บหอมรอมริบไว้ได้ หรือมีส่วนแบ่งใน
 ผลประโยชน์ที่ตนลงแรงบ้าง ทรัพย์สินส่วนตัวนั้นเรียกว่า เปกเลียม
 (Peculium) นายจะทำสัญญาผูกพันเรื่องใด ๆ กับทาสไม่ได้ หรือ
 จะฟ้องร้องว่าทาสเป็นขโมยก็ไม่ได้ เพราะสิ่งใดที่ทาสหยิบยกเอาไป
 ไม่ได้ถือว่าสิ่งนั้นหายไป ถือเพียงว่า เป็นการวางผิดที่เท่านั้น ทาสหญิง
 ทาสชายหยู่ด้วยกันไม่ถือว่าสมรสกันตามกคทหมาย คงถือว่าสมรสหยู่
 กันด้วยกัน ซึ่งนายอาจปล่อยให้กระทำการไป หรือหยุดเลิกเสียเมื่อไร
 ก็ได้ตามใจชอบ ฉะนั้นทาสจึงไม่มีโอกาสจะทำผิดกคทหมายชั่วสาว
 แต่ส่วนความรู้สึกทั่วไปของประชาชนพอจะอ้อมอ้อมช่วยมากในเรื่องความ
 สัมพันธภาพนี้ เพราะคำว่าผิวเมีย เป็นคำที่มิใช่ในภาษากล่าวถึงทาส
 ในละคอน แม้ในกคทหมายและคำจารึกที่หลุมฝังศพก็มี ทาสที่บังอาจ
 เข้าเป็นทหารหรือรับราชการถือว่ามีความผิดโทษถึงตาย ตามปรกติ
 ทาสจะให้การเป็นพยานไม่ได้ ได้แต่โดยทรมาน แต่เมื่อนายถูกฟ้อง
 ร้องจะส่งตัวทาสของตนไปให้ทรมานพิสูจน์สอบสวนได้ หรือจะเรียก
 ร้องให้ทาสของอีกฝ่ายหนึ่งพิสูจน์ก็ได้เช่นเดียวกัน และในการนับถา

ทาสต้องขาคเจ็บหรือถึงตายเจ้าของไม่มีผิด ทาสจะกล่าวโทษนาย
 ไม่ได้ นอกจากในคดีชู้สาวหรือล่วงประเวณีฉาวคินนิธ (ในประการ
 หลังนวมทั้งการขุกรุกสังสกคสทธิหรือสถานทสกคสทธิทวย) ต่อมา
 เพิ่มความผิดกบคทวยอีกหย่างหนึ่ง ทาสทถกกล่าวหาจะร้องขอ
 ความช่วยเหลือจากคนะลูกขุนทวยวิโต ๆ ไม่ได้ทงสิ้น อาณาทาง
 กคหมายรุนแรงกัทาสผิดกว่าอัมตา

ความประพริตต่อทาส

ความจริงมีผู้ชมเชยความสนธิสนมเป็นกันเองระหว่างนายกับทาส
 สมัยโรมันไม่ใช่่น้อย คาโต (Cato) เคยกินเคยกินอาหารเลว ๆ ร่วม
 กับพวกทาส และยอมให้ลูก ๆ พวกทาสคคนมภรรยาคน เพื่อให้
 คคกัความรักใคร่ในครอบครัวของตน เสียแต่เฟ่งเล็งหากำไรในการ
 คคคอกกับทาสทุกสิ่งทุกหย่าง เช่นยินยอมให้ทาสหยิงชายหยูกินค้วย
 กัน โดยต้องเอาเงินส่วนตัวมาชำระให้เป็นคั้น อนทจึงจำนวนลก
 ทเกิดแต่การให้ทาสหยูกินค้วยกันนก็เป็นประโยชน์แก่นายมากพอหยู่
 แล้ว มีผู้กล่าวว่านายควนจะมีรางวัลให้ทาสหยิงทมลกมากเสียอีก
 ทคินนออกกรงของชาวโรมันแต่ละคนกว้างขวางจนเหลือสคคขณานาย
 จะรู้จักทาสใดทวถถึง แม้ว่าจะพยายามล็กเพียงไรกค การควยคุมจึง
 ทำได้ยาก บางทคองใช้วิธีจำของควย การจำของนไม่เพียงคเฉพาะเวลา
 ทำงานในนาเท่านั้น เวลานอนในทพกกลางคคนกคองตรงตรา ทาส

พวกเขาทำงานในกรุงคอนซังจะมีชีวิตน่าอิจฉาเล็กน้อย โดยเฉพาะพวกเขา
 ทำงานค้าขายให้นักหมุนเงิน แม้ในบ้านส่วนตัวในกรุงโรมจนกระทั่งถึง
 สมัยพระเจ้าโอเวีย (Ovia) คนเฒ่าประคองยังคงล่ามโซ่ไว้ ทาสฝ่าย
 ประนียบตรัยโซ่ในพวกตัวโปรดปรานของนายเป็นพวกสหายที่สุด และ
 อาตใช้สิทธิพลชกของนายได้บ้าง จึงมักมีคนที่ต้องการความช่วยเหลือ
 สนับสนุนประจบประแจงให้ของกำนันน้อย ๆ ทนายกับทาสรักใคร่กัน
 คุ้มน้ำใสใจจริงก็ยอมตอมขี้ข้าง ตัวอย่างเช่นเรื่องทาสแคงความจริงรัก
 รักดีต่อนายทวย การยอมตายแทนในสงครามกลางเมืองอันเป็นเรื่อง
 เลื่องลือรกรกไม่น้อย พวกทาสที่ไม่ใคร่ขี้โซ่ใกล้ชิด คือพวกใช้ทำงาน
 นอกบ้าน เช่นคนแลเรือเฝ้าเรือน ทำงานในโรงงาน หรือเป็นเสมียนทำ
 บัญชีค้าขาย คอนซังมีอิสระไปไหนมาไหนได้สะดวกกว่าพวกอื่น ทาส
 จำพวกแม่สื่อและครูสอนกระบะของและต่อสู้กับสัตว์ร้าย ถือเป็นพวก
 ชั้นต่ำและลำบากกว่าพวกอื่นทั้งหมด โทสขนาดเขาทนายลงทันที
 ก็คือ โขยรายตัว หรือไล่ออกจากบ้านไปทำงานหนักตามไร่บ้านนอก
 โทสขนาดหนักกว่านั้นก็คือ ทำงานในโรงไม้ หรือตามเหมืองแร่ หรือ
 ขุดหิน พวกทาสที่ทำงานในเหมืองแร่ เปลือยตัวครึ่งท่อน ทั้งชาย
 และหญิงถูกล่ามโซ่ และมีทห่านถือแซ่คม สมัยพระเจ้าเฮากุสตุส มี
 ชุณนางคนหนึ่ง โยนทาสที่ทำผิดเพียงเล็กน้อยหรือโดยบังเอิญลงบ่อปลา
 ให้ปลาแลมเปรย์กิน (lamprey, เป็นปลาจำพวกปลาหลดปลาไหล
 หรือปลากะตัง) คาโตก็ยังได้แนะนำกสิกรโรมันให้ขายวัวแก่ ๆ และ

ทาสแก่ ๆ เสีย รวมทั้งที่ช่วยด้วย ทาสที่เจ็บหนักทำงานไม่ไหว
 พวกโรมันมักเอาไปปล่อยไว้ที่เกาะเอสกูลาปิอุส (Aesculapius) ใน
 แม่น้ำไทเบอร์ ต่อมาพระเจ้าเคลาดิอุสจึงได้ออกกฤษฎีกาว่า ทาส
 ที่เอาไปทิ้งเกาะนั้นแล้ว ถ้าหายช่วยไม่ให้นายเอากลับมาใช้อีก

แม้ทาสโรมันจะไม่ถูกข่มขู่คุกคามให้เชื่อถ้อยฟังคำหยู่เสมอ
 อย่างพวกเชลยของชาวสปาร์ตา แต่จำนวนมากมายของทาสโรมัน
 เป็นข้อเกิศจนตรายได้เสมอ อาณาเขตประหารชีวิตทาสเป็นเครื่อง
 พิสูจน์ให้เห็นความเกรงภัยยิ่งยวด ในประวัติศาสตร์โรมันมีเรื่องทาส
 ก่อการประทุสร้ายหลายหน และบางครั้งก็เกิดการกบฏที่น่ากลัว
 ยิ่งมกคนมาก ก็ยิ่งทำให้ทาสทวิจำนวนขึ้น และเป็นที่น่าหวาดกลัว
 ยิ่งขึ้น การใช้ไทยทำงานไม่เป็นที่นิยม คนไทยโตทั้งหลายยังคงเห็น
 ว่า ให้ทาสทำงานดีกว่าไทย นอกจากในค่ายนักโทษและในโอกาส
 ทำงานไทยเป็นพิเศษบางครั้ง ซึ่งขาดเหลือความสามารถของทาส
 ประจำชนบทนั้น ๆ ไทยที่ทำงานตามที่ดินไทย ๆ ค่อย ๆ หายไป
 และมีทาสเข้ามาแทนเป็นฝูง ๆ ในเกาะซซิลีครั้งหนึ่งทาสทำงานหนัก
 ที่สุด ถึงขนาดที่เกาะนั้นเองจึงเป็นที่ ๆ พวกทาสได้ก่อการกบฏเป็นครั้งแรก
 การก่อการไม่สงบเมื่อ ค.ศ. 133 ต้องทำการปราบปรามด้วย
 ความยากลำบากมาก ต่อมาเกิดการจลาจลที่บางภาคในอิตาลี การ
 กบฏครั้งที่ 2 ในซซิลี ต่อมาอีกไม่ช้าสงครามทาสก็เกิดตามมาอีก
 มีพวก ตักกะบักกะของ และคู่ต่อสู้ กบฏครั้ง ร่วมอยู่ในหมู่ ก่อการ ระส่ำระสาย

ด้วย ในสงครามกลางเมืองก็มีพวกนี้ร่วมอยู่ทั้งสองฝ่าย พวกที่ค้า
 ชะชาร์ ก็ได้พวกตกระบะกระบองนหอมล้อมไปยังคาบิตอล (Capitol) อัน
 โคนนี้ ออกทาวีส และ เซกส์ตุสไปอุสก็จ้างพวกนี้ช่วยรบใน
 สงครามกลางเมืองครั้งที่สอง และพระเจ้าเอากุสตุสซงจาร์ก็ไว้ว่า
 พระองค์ซงมอบตัว ทาสคนไหนายไปลงโทษ ในถานที่หลบหนี และถือ
 อาวุธต่อสู้รบเป็นจำนวน 30,000 คน

อย่างไรก็ตามผู้เปรียบเทียบการทาสกรีกและโรมันแล้วอธิบายว่า
 ทาสชาวโรมันได้เป็นไทยสทวทายดีกว่าทาสกรีกมาก เพราะว่า
 “ไม่มีทาสโรมันคนไหนจะสิ้นหวังเป็นไทยแก่ตัวรวมทั้งเป็นพลเมืองของ
 ชาติด้วย” การให้ทาสเป็นไทยตามกฎหมายมี 2 วิธี คือวิธีสามัญกับ
 วิธีพิเสส การที่ทาสได้เป็นไทยโดยวิธีสามัญ มี 4 โอกาส คือ 1)
 โดยรับเป็นลูก ซึ่งมีน้อย 2) โดยทำพินัยกรรม 3) โดยแจ้งทเขียน
 สามะโนครวี ซึ่งใช้น้อยที่สุด และ 4) โดยปล่อยในที่ประชุม ซึ่ง
 เป็นวิธีธรรมดาที่ทากันมาก คือ นายจับตัวทาสมาหมุนแล้วกล่าว
 “Liber esto” (เจ้าจงเป็นไทย) ต่อหน้ากลุ่มคน แล้วนายหมวด
 จะทาสผู้นั้นด้วยไม่ ส่วนการปล่อยทาสตามวิธีพิเสสนั้น นายเพียง
 แแต่สแดงความจำนงให้ปรากฏอย่างหนึ่งอย่างใด อาจจะโดยเขียน
 หนังสือ หรือคำพูด หรือให้ทาสสวมหมวกเครื่องหมายความเป็นไทย
 (Pilius or cap of liberty) หรือจะเป็นวิธีการอื่นอันมีความสำคัญ
 พอเพียงที่จะสแดงความตั้งใจให้ความเป็นไทยแก่ทาสหรือจะใช้วิธีมอบ

ให้ทาสผู้นั้นเป็นพลเมืองลูกหลานในบ้านก็ได้ การปล่อยทาสให้เป็นไทย
 วิถีพิเศษเช่นนี้ไม่สู้สมบูรณ์นัก และมีน้อย บางคนเมื่อเข้าใจว่าตนเป็น
 ไทยแล้ว แต่กตศมาຍยังถือว่าเป็นทาสอยู่จนตายและไม่สามาถทำ
 ผนยมหรือหยิบยกทรัพย์สินส่วนตัวให้ใครได้

ทาสที่เป็นไทยแล้ว นอกจากกตศมาຍจะให้เป็นอย่างอื่น ต้อง
 ถือว่าเป็นลูกจ้างของนายหยิบ และทั้งสองฝ่ายมีความผูกพันกันจนกระทั่ง
 ลูกจ้างนายจ้าง ขอผูกพันท่านองนี้ แม้จะเป็นทาสของวัด ของเมือง
 ของวัด หรือของบรรลัษฏ ทดกปล่อยเป็นไทยแล้วกตถือเช่นเดียวกัน
 ทาสที่เป็นไทยไซ้ชื่อของนายเต็มได้ และถือว่ยังเป็นหนี้ในความ
 ช่วยเหลือเกอกลของนายหยิบ หากทาสที่เป็นไทยคนหนึ่งคนใด
 ละเลยหนาทดงกล่าวจะตองถูกลงโทษหย่างหนัก จนกระทั่งเสียความ
 เป็นไทยก็ได้ นายอาควางเงอนไซ้ว่าจะให้ทาสเป็นไทยโดยตองหยิบ
 ในบ้านนายตอไป หรือรับไซ้งานทั่วไป หรือทำงานพิเศษหย่างหนึ่ง
 หย่างใด หรือเสียเงินใหญ่ได้ แต่ตอมาราวต้นศตวรรษที่ 1 ก่อนคริสต์
 กาลได้จกตเงอนไซ้ทว่านั้นเสีย และขอจกคนใดไซ้เป็นแนวปฏิบัติ
 ตอมา เมื่อทาสที่เป็นไทยแล้วตายลงโดยไม่มีทายาทและไม่ได้ทำ
 ผนยม นายเต็มขณะนั้นเป็นผู้ปกครองจะได้รับทรัพย์สินสมบัติตอไป
 และถ้าหากจะทำผนยม ก็สามาถยกสินทรัพย์ให้ผู้อื่นได้เพียงครึ่ง
 หนึ่งเท่านั้น อีกครึ่งหนึ่งตองตกเป็นของผู้ปกครอง ทาสที่เป็นไทย
 และลูกยังไม่ได้สิทธิเป็นพลเมืองโรมันครบถ้วน จนกว่าจะถึงสามชั่ว

คน คือชนหลาน จึงจะเป็นพลเมืองโรมันได้สมบูรณ์ เชื้อสายทาส
จึงกลายเข้ามาอยู่ในชาวเมืองกรุง

นายมักได้กำไรทางการเงินในการปล่อยทาสให้เป็นไทย เพราะ
ปล่อยทาสคนหนึ่งก็ได้เงินค่าชดใช้ซึ่งทำให้สามารถซื้อทาสมาแทนได้
คนหนึ่ง และในขณะที่เดียวกันก็ได้จ้างอีกคนหนึ่ง ถือเสียว่าทาสมี
สิทธิในทรัพย์สินส่วนตัวทาสที่ขยันขันแข็งจะขอความเป็นไทยได้ภายใน
6 ปี พระเจ้าเอากุสตุสจึงทรงรื้อยกเลิกการปล่อยทาสเป็นไทยมาก ๆ
อย่างยิ่ง คงเป็นเพราะทรงเห็นว่าการมีพลเมืองใหม่รวดเร็วให้ฐานะ
ของประเทศไม่มั่นคง และได้ทรงมอบนโยบายนี้ให้แก่กัสตริอุสยราซ
สมบัตต่อมาราลิกไวควัย ใน ค.ศ. 3 มีกฎหมายห้ามการปล่อย
ทาสเป็นไทยโดยนายที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี หรือทาสอายุต่ำกว่า 30 ปี
ยกเว้นแต่กรณีพิเศษบางราย ต่อมาใน ค.ศ. 7 มีกฎหมายอีกฉบับ
หนึ่ง กำหนดจำนวนทาสที่นายคนหนึ่ง ๆ จะปล่อยเป็นไทยได้โดย
พินัยกรรม แม้ว่าทาสบริวารทั้งหมดจะมีอยู่เท่าไรก็ตาม จะปล่อยเกิน
100 คนไม่ได้ ในสมัยการปกครองหย่างราชอาณาจักรนั้น ฐานะชน
ทาสที่เป็นไทยก้าวหน้าชนมาก ได้เป็นทหานชนมีเกียรติ และเข้าอยู่
ในสภาเซเนต บ้างก็ได้ตำแหน่งในทางปกครองตามหัวเมือง และได้
ตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ในราชสำนัก ซึ่งทำให้ได้แต่งตั้งเป็นหัวหน้า
หน่วยราชการทางปกครองด้วย ชนต่ำลงมากได้เข้าทำงานฝ่ายปก
ครองชั้นรองลงไป หรือประจำในกองพลในกรุง หรือประจำในกอง

ที่พบก จะเห็นได้ว่า เมื่อเริ่มนิยมใช้แรงงานคนที่เป็นไทย พวกทาส
 ที่ไ้เป็นไทยนี้ ล้วนเข้าทำการค้าและอาชีพอื่น ๆ นอกจากนั้น
 บางคนยังได้มีชื่อในทางหนังสืออีก เช่นติโร (Tiro) คนเขียน
 หนังสือของซีเซโร (Cicero) ไฮยีนุส (Hyginus) บรรณารักษ์ของ
 พระเจ้าเอากุสตุส นอกจากนั้นก็มี ลิวิอุส อันโดรนิคัส (Livius
 Andronicus) เซซิลิอุส (Caecilius) สตาติอุส (Statius) เทเรนเซ
 (Terence) ปุบลิลิอุส ไสรุส (Publilius Syrus) เฟดรุส (Phaedrus)
 และเอปิคเตตุส (Epictetus)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 2 ปรากฏว่า การทาสได้เปลี่ยนแปลงไปมาก
 ทั้งแนวความคิดและทางกฎหมาย เซเนกา (Seneca) เป็นผู้เสนอ
 หลักเหตุผลและหลักมนุษยธรรมในเรื่องนี้ จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 2 จึงได้
 เป็นสมัยที่สลัทธิไ้ชยชนะอย่างเด็ดขาดทั้งในเรื่องนี้ และเรื่องอื่น ๆ
 ดีโอ คริโซสโตม (Dio Chrysostom) ที่ปรึกษาของพระเจ้า
 ทรายานุส (Trajanus) เป็นนักประพันธ์กรีกคนแรกที่ประนามการทาส
 ว่า เป็นการขัดต่ออกคัมชาติ นโยบายของประเทศก็ไ้เปลี่ยนแปลง
 ตามกันไปด้วย อาชีพทหานในโรมได้ถึงขั้นสุดแล้ว และพระราช
 ธิราชเองก็เข้าพระทัยว่า ในกาลข้างหน้าการอุตสาหกรรมจะแพร่หลาย
 จึงเตรียมการเลิกทาสเท่าที่จะทำได้ในเวลานั้น โดยวิธียกย่องทาส
 ที่เป็นไทยแล้ว ให้ความคุ้มครองทาสมิให้นายทารุนโหดร้ายด้วย
 และอำนวยความสะดวกในการปล่อยให้ทาสเป็นไทยตามกฎหมาย ทั้ง

รัชสมัยแห่งพระราชอิราช และคตพจน์ของผู้บัญญัติกฎหมายก็เอน
 เอียงไปข้างให้เสรีภาพ การทงขวางหรือขายเด็ก และเอาเด็กมา
 เป็นตัวจำนำแทนหนี้สินก็ถูกห้ามขาด ต่อมากมมีการห้ามมิให้คนที่เป็น
 ไทยแก่ตัวขายตัวเอง ผู้ร้ายลักคนจะต้องถูกลงโทษถึงตาย ลูกหนี
 ที่ไม่สามารถชำระหนี้ก็ไต่รับความช่วยเหลือปลดจากแอกเจ้าหนี้ แม้ว่า
 ยังยินยอมให้มีการค้าทาสอยู่ แต่ห้ามการทารุณคดีเช่นตัดขาเด็ก
 ชายและชายหนุ่มซึ่งเคยทำกันบ่อย ๆ ใครฝ่าฝืนจะต้องถูกเนรเทศ
 หรือถูกลงโทษถึงตาย ในการเลิกล้มล้างการขายทาส ถ้าทาส
 คนใดถูกคนให้ขาย จะต้องคืนพ่อแม่พี่น้องของทาสทั้งครัวเรือนให้
 ในการไต่คำในพินัยกรรม จะต้องเข้าใจว่าสมาชิกแห่งครอบครัวเดียวกัน
 จะแบ่งแยกไปตามคนรับมรดกต่าง ๆ กันไม่ได้ นอกจากนั้นกฎหมาย
 ยังช่วยเหลือสงวนทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวให้เป็นประโยชน์แก่ทาสอีกด้วย
 ซึ่งตามหลักยังถือว่า เป็นของนายอยู่ รัชสมัยให้ทาสสาธารณะมีสิทธิ
 ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินสมบัติให้พวกพ้องใดครั้งหนึ่ง เจ้าของทาสส่วน
 ตัวก็ทำตามอย่างด้วย และบางทีก็ยอมให้มากกว่านั้น แต่ยังคงให้
 ยกให้ทาสร่วมนายเดียวกัน พระเจ้าฮาเดรียนได้ล้มเลิกอำนาจเห็นอ
 ความเป็นความตายของทาสและอำนาจคุมขังทาสในคุกใต้ดินเสีย
 อันโตนิอุส บอัสให้ลงโทษนายที่ค้าทาสของตัวตาย เสมือนหนึ่งค้าทาส
 ของผู้อื่น ในรัชสมัยพระเจ้าเนโรบัณฑิตาเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองไต่รับ
 บันชาให้รับคำร้องทขอของพวกทาสที่ถูกนายทารุณ และกฎหมายอก

ฌบยบหน่งทอออกในสมัยเดียวกันหรือก่อนนเล็กนอย ห้ามไม่ให้พวก
 นายส่งทาสเข้าไปต่อสู้กับสัตว์ร้าย ม. เฮาเรอลิอุส (M. Aurelius
 (มาร์ค แอนโทนี)) ให้สิทธินายร้องฟ้องทาสได้ ดังนั้นความสัมพันธ์
 ระหว่างนายกับทาส จึงหยุดไกลสายตาของกตหมายและมคิมหาชนยิ่ง
 ขน ทาสยังคงสาบานในศาลไม่ได้ และต้องถูกไต่สวนโดยทรมาน
 ตามเดิม แต่พระราชาราช และ ลูกขุนได้จำกัดการทรมานให้น้อย
 ลงแม้จะเป็นคดีสำคัญประการใด เมื่อนายประพริตติคกตหมาย ทาส
 ชาติฟ้องร้องได้โดยมีทนายทำหน้าที่แทน การปล่อยทาสเนไทยคือย
 สทวกยงชน และเงอนไซทชิตขวางการทำพินัยกิมปล่อยทาสก็ถูก
 จำกัดลง เงอนไซทไซหยุกก็องแปลไปในทำนองที่เป็นประโยชน์ข้าง
 ปล่อยเป็นไทย พระราชาราชก็อาตพระราชทานความเป็นไทยได้
 โดยพระราชทานแหวนทองคำแก่ทาสด้วยความยินยอมของนาย และ
 การปฏิบัติตามกตหมายให้มีสัญชาติ (restitutio natalium) ทำ
 ให้ทาสผู้นั้นเป็นพลเมืองโดยสมบูรณ์

อิทธิพลคริสตศาสนา

คริสตศาสนาที่เข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรโรมันช่วยให้ความเป็น
 หยุ่ของพวกทาสตยงชนอก ความรู้สึกที่เกิดแต่ศาสนานี้ไม่เพียงแต่
 ก่อความเมตตาภรรนาต่อทาสเฉพาะในเวลานเท่านั้น แต่ยังเป็นต้นเหตุ
 ที่นำมาซึ่งการปลดปล่อยแอกโดยสิ้นเชิงในเวลาต่อมาอีกด้วย บาง

ครองมีผู้คานว่า ลัทธิคริสต์เตียนมิได้ประนามการทาสว่าเป็นความผิด
 ทางสังคมหรือประสงค์จะให้เลิกเสีย แต่เราเห็นแล้วว่า การทาสเป็น
 ส่วนสำคัญของระบอบการปกครองอาณาจักรโรมันมาแต่เดิม เมื่อได้ชย
 ชนะเพียงนั้นแล้วหาจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง ทงถอนเสีย จนหมด รกราก
 ไม้ ไม่ว่าจะระเหยยสังคมซึ่งกลมกลืนกันกับระบอบการปกครอง หรือ
 ความคิดเห็นทั่ว ๆ ไปซึ่งสืบเนื่องกันมา ความคิดเห็นนั้นย่อมจะโน้มน
 โน้มตามไปทีละน้อยเอง ดังสังเกตเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงใน
 นโยบายกฎหมายที่ออกใหม่ ๆ อันแสดงให้เห็นการ เปลี่ยน แปลงใน
 ความรู้สึกเรื่องทาสซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับ คำสอนของ คริสตศาสนา โดย
 ตรงเลย ส่วนหลักการแท้ ๆ นั้นยังรบกวนทันทีไม่ได้ ถ้าชนทำจะเกิด
 ผลร้ายแรงยิ่ง ผลร้ายส่วนใหญ่มักจะตกแก่พวกทาสนั่นเอง ก่อนที่
 ความมุ่งหมายดังกล่าวจะสำเร็จได้ จะต้องม้สังคมนูปใหม่ขึ้นมา
 เสียก่อน แต่ในระหว่างนั้นก็พอจะลดความชั่วร้ายต่าง ๆ ของการ
 ทาสลงเสียได้มากโดยเฉพะอย่างยิ่ง คือ ทำให้นาย และ ทาสเข้าใจว่า
 ทั้งสองฝ่ายมีหน้าที่ต่อกันอย่างไร และควบคุมความประพฤติที่สแดง
 ต่อกันโดยใช้ธรรมะอันสอนใจ ทั้งนี้เป็นภาระของคริสตศาสนาซึ่ง
 จะปฏิเสธไม่ได้ว่า ได้กระทำไปแล้วอย่างดีเพียงไร แม้ว่าพระในคริสต
 ศาสนาเห็นพ้องกับนักปรัชญาสโตอิก (ลัทธิไม่ยึดในความทุกข์ความ
 สุข) แห่งสทวสท 2 ในข้อที่ว่า การทาสไม่ใช่เรื่องสำคัญในสายตา
 ของศาสนาและศีลธรรมจรรยา แต่ท่านก็ได้อบรมความสมเพชเวทนา

คนพวกนี้หย่างจึงใจ แทนที่จะคหมันถึนแคลนคังทพวกสโตอิกเคย
 สแดงออกมาย่อย ๆ พระแห่งคริสต์ศาสนายังได้คคค่านการเพิ่ม
 จำนวนทาสเพื่อความสำรวยโอ้อวดตามบ้านคนใหญ่คนโต คคค่าน
 การละเล่นแบบให้คนสู้กันด้วยอาวุธหรือสู้กับสัตว์ร้าย และคคค่าน
 การมอบหมายให้ทาสมีอาชีพ สแดงละคอน อันเป็นแหล่ง แห่งการเสีย
 คน ทางศาสนายังสนับสนุนการปล่อยทาสเป็นไทยและการไถ่ถอนพวก
 ซเลดด้วย อิทธิพลเหล่านี้เห็นได้จากร่างกคคคหหมายของพระราชาราช
 ที่เปนคริสต์ศาสนิก ซึ่งคล้ายความเข้มงวดแห่งกคคคหหมายทาสเดิม
 ยางตอนลงไปมาก อิทธิพลคริสต์ศาสนาแรงกล้าในรัชสมัยพระเจ้า
 เธอดอซุส (Theodosius) และแรงที่สุดเมื่อคราวพระเจ้ายุสตีเนียน
 (Justinian) ซึ่งร่างกคคคหหมายใหม่ ความพยายามปรากฏอยู่ใน
 คำของพระองค์เองที่ว่า “ Pro libertate, quam et fovere et tueri,
 Romanis legibus et praecipue nostro numini peculiare est ”
 (ถ้าจะว่าถึงการมีเสรีภาพ การเมตตาปรานี ทั้งการสอต่อสองคแล
 ราชครแล้วก็ได้แก่กคคคหหมายโรมัน และได้แก่พระ (ราชาราช) ของ
 เราเป็นพิเสส) กคคคหมายังคงปฏิเสธไม่รับรู้เรื่องการแต่งงานของ
 พวกทาส แต่พระเจ้ายุสตีเนียนโปรดให้ทาสที่เป็นไทยแล้วมีสิทธิสืบ
 ตระกูลต่อกันไป การแต่งงานระหว่างชายทาสกับหญิงไทยหรือระหว่าง
 ชายไทยกับหญิงทาสยังคงห้าม และมีโทษอย่างหนักต่อมาอีกนานใน
 ฐานะพยานทาสยังถูกทรมานไต่สวน และในฐานะนักโทษยังถูกลงโทษ

หนักกว่าไทย ถ้าทาสกล่าวหาว่าในความเป็นคนนอกจากคชกษัตริย์จะ
ถูกเผาทั้งเป็น แต่เวลานทาสอาครองต่ออกคหมายเรียกสิทธิความเป็น
ไทยด้วยตนเองได้แล้ว ไม่ต้องมีทนายผู้แทน ทาสหยังคงยังถือว่าไม่
หยังในถานะที่จะมีผลทางสุสาว แต่พระเจ้ายัสติเนียนซึ่งสั่งให้ประหาร
ชีวิตผู้ทมิชชนชาเราหยังทาส หรือหยังทาสที่เป็นไทยแล้ว หรือหยัง
ที่เป็นไทยแก่ตัวเองเหมือนกันทั้งสิ้น นายทาคาทาสของตนตายจะต้อง
ถูกลงโทษสถานค่าคนตาย นอกจากกระทำโดยไม่เจตนา พระเจ้าคอน
สตันติน (Constantine) ซึ่งถือการทำทารุณก็มีหลายอย่างเท่ากับการ
ค่าคน ถึงแม้ในรัชสมัยของพระเจ้าเออดอซอซุสก็ยังไม่ยอมให้มีการ
ต่อสู้กันในสังเวียน แม้จะไม่สนับสนุนเป็นการก็ตาม กิลลาเหล่าน
ผู้เขาแข่งขันถือว่าเป็นเกียรติยศ การต่อสู้ระหว่างคนกับสัตว์ร้าย
มีต่อมาชานานที่สุดจนถึงนครกาลพระเจ้ายัสติเนียน ได้มีการปล่อย
ทาสเป็นไทยใหม่อีกอย่างหนึ่ง คือจะต้องไปทำพิธีกันในโบสถ์โดยผู้
เป็นใหญ่ทางศาสนาร่วมด้วย และพระจะปล่อยทาสของท่านเองเป็น
ไทยได้โดยเพียงแต่สแดงความประสงค์ออกมาเท่านั้น ทาสที่ขวดย
ได้เป็นไทย ยกเว้นเฉพาะเงื่อนไข บางอย่างที่จำกัดไว้เพื่อ ยองกัน การ
ทุจริตหรือยุดติมิ พระเจ้ายัสติเนียนซึ่งล้มเลิกเงื่อนไขในกคหมาย
ของพระเจ้าเอากุสตุสที่จากคายนาย และทาส และ จำนวนทาสที่ปล่อย
ให้เป็นไทยได้ ทาสที่เป็นไทยจะโดยวิธีใดก็ตามจะได้เป็นพลเมือง
โรมันโดยสมบูรณ์ทันที นายเก่ายังมีสิทธิเป็นผู้อุปการะหยังตั้งเดิม
เพราะถ้า เลิกเสียด้วยจะทำให้ยอต้อต่อการปล่อยทาสให้เป็นไทย

การกลายเป็นไพร่

เมื่อทาสพวกอื่นได้ความเป็นไทย กันด้วย วิธีต่าง ๆ นั้น พวกชน
กัมภกรหาได้ด้วยไม่ ยังมีชนวรรณะอีกชั้นหนึ่งซึ่งไม่แตกต่างกับทาส
นัก เรียกว่าไพร่ (serf) คนเคาท์ทำให้กลายเป็นชนวรรณะนั้นชน
ได้มีเหตุผล 4 อย่าง ซึ่งควนสังเกตุไว้คือ

1) เมื่อชาติโรมันต้องหยุดรุกรานขยายเขตแดน ทาสชเลเย
ที่เคยจับได้ครั้งละมาก ๆ ชาติมอไป จึงหยุดเมื่อคนป่าเถื่อนรุกราน
อาณาจักรโรมันในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 8 ก็จับชเลเยไว้ได้ไม่น้อย และ
ชเลเยเหล่านั้นเมื่อไม่ไ้เกินที่ไว้ใช้ในกองทัพก็ใช้ทำงานกสิกรรม หรือ
รับใช้งานบ้าน แต่อย่างไรก็ดี สินค้าทาสซึ่งเคยเข้ามาเป็นคราว ๆ
ลดน้อยลงไปมาก ทาสที่มีหยุดแต่เดิมจึงมีราคาค่างวดขึ้น ทุกบ้าน
ต่างก็หวงแหนเก็บทาสที่มีหยุดแต่เดิมไว้ไม่ให้หมดไป ดังนั้นการเลิก
การค้าทาสพายนอกก็ทำให้การค้าทาสพายในเลิกไปด้วย นี่เป็นเหตุ
ทำให้ทาสต้องคิดหยุดกับครอบครัวและที่ดินของนาย

2) เมื่อทาสมีน้อยลง การงานต่าง ๆ ก็กลั้มาใช้คนที่เป้น
ไทยทำอีก การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ปรากฏตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 2 เป็นต้นมา
ราชการชั้นสูงไทยทำงานงานสวน ตัวตำแหน่งสูง ก็ใช้คนที่เป้นไทย
แล้วทำ ศิลปวิทยาชั้นสูงเช่นแพทย์ ภาษาศาตร์ และช่างเขียนก็
ตกอยู่ในมือของคนที่ได้เป้นไทยแล้วและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชา ตาม
โรงงานต่าง ๆ ซึ่งแต่เดิมคนมั่งมีเป็นเจ้าของและใช้ให้ทาสทำกัมพวก

คนที่ทำงานรวมกันตั้งบริษัทแข่งขัน ยิ่งงานกลั๊กม๊กยิ่งปรากฏว่ามีคนที่เป็นไทยแก่ทวีรยจ้างทำทวชน

3) การที่พวกคนที่ไทรยความเป็นไทย ร่วมมือกัน ประกอบการอาชีพต่าง ๆ นทำให้อาชีพเหล่านั้น ตกเป็นงานประจำ ของคนแต่ละคน และรับช่วงสืบทอดกันเป็นงานประจำของตระกูลแต่ละตระกูล อันนี้ก็ไม่ต่างกับการแบ่งชนวรรณะของชาวตะวันตกก็มากนักทีเดียว ซึ่งต้องทำเช่นนั้น ก็เพื่อที่จะต่อต้าน การรุกรานของ ชนชาติอื่น ด้วยความมั่นคงเข้มแข็งภายใน รักษาระเบียบภายใน สร้างความขยันขันแข็ง และประกันรายได้ของรายได้ เสรีภาพส่วนบุคคลต้องเสียสละไปในครั้งนมาก แต่ก็ได้รักษาสถประโยชน์อื่นสำคัญยิ่งกว่าไว้ได้มาก แต่วิธีการนี้คือทำให้คนบังคับตนเองและบังคับราชการงานของตนเองได้น้อยลง ก็ทำให้คนเหล่านั้นไม่แตกต่างกันก็หายไปเท่าไร ดังนั้นชาวพวกหนึ่งและไทยที่เป็นคนใช้ตามบ้านและคนงานตามโรงงานอีกพวกหนึ่ง สองพวกนี้กลายเป็นไพร่ (serf) ไปโดยไม่รู้ตัว

4) ส่วนพวกที่อาศัยทำไร่ไถนาในเมือง การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเนื่องแต่ปะปนไปกับพวกกัมกรทำนา (coloni) พวกกัมกรทำนาแต่เดิมเป็นไทยที่เช่าที่ดินและทำสัญญาว่าจะเสียค่าเช่าเป็นรายปี หรือเป็นพืชผลที่ได้จากนาส่วนหนึ่ง ต่อมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 4 คำว่ากัมกรทำนา หมายถึงคนทำไร่ไถนาที่แม้ตัวเป็นไทยแต่ต้องติดอยู่กับที่ดิน ลูกหลานต่อ ๆ มาก็ต้องเป็นเช่นเดียวกัน นี้กลายเป็นฐานะธมีตาของ

ชาวโรมันส่วนมาก คนชนกัมกรทำนาจริงจังประกอบขึ้นมาด้วยคน
 ทำสัญญาเช่านาทมิหนสันตคค่างมาก และผูกมัดหยุกยทคนถานเป็น
 ลกหนพวกหนง ซเลยต่างชาติหรือชนต่างชาติทอพยพมาตงหลก
 แหล่งในทคน พวกหนง พวกเจ้าของทคนเล็ก ๆ นอย ๆ และคน
 หนอื่น ๆ ทสมคใจเป็น เพอเกอหนนถานะของตคน อิกพวกหนง คน
 พวกนเสยพชผลททาไตส่วนหนงให้แกเจ้าของท และเสยแรงงานทำ
 งานในทคนส่วนทเจ้าของกนเอาไว กคหมายกไม่ได้ยนมอเข้ามาเกยว
 ของกยคนพวกนจนกระทั่งถึงสทวสท 4 เมอทางรถเกิดมคความตองการ
 รายไตและตองการเกนทกาลงททานชน จึงไตจคให้จคทเขียนสำมโน
 ครวพวกกัมกรทำนาเหล่านให้เสยพาส์แกกรธ และเจ้าของทคนตองรบ
 ผิกชอยและเสยพาส์ให้ ในสมัยพระเจ้าคอนสตันตินถอว่าพวกกัมกร
 เหล่านทคหยุกยทนาตลอดไป ถ่าหนจจะตองถกจยมาลงโทส ถ่าใคร
 รบไเวจะไม่เพียงแกตองส่งคนเท่านัน จะตองมีโทสควย ผู้ชายจะแต่ง
 งานนอกเขตทคนของเจ้าของไม่ได้ และถ่าชนไปแต่งงานกยผู้หยิงท
 เป็นของเจ้าของอนกจะตองแยกกันหยย ลกทเกิดมากจะตองแบ่งกัน
 ระหว่างทคนทงสอง ลกหลานของกัมกรพวกนมถานะเช่นเดยวกยพ่อ
 แม่ และไม่มีวันหลุดพ้นจากข้อผูกพันไปได้ ในสทวสท 5 กคหมาย
 ให้กัมกรทำนาทมาเป็นโคยใจ้สมคคคคหยุกยทคนเป็นเวลา 30 ปี นาย
 ลงโทสกัมกรทำนาได้พอประมาณ นายจ่าโซ่ตรวนพวกทพยายามหน
 ได้ แต่พวกนมสทธรองพองไต ถ่าหากนายเรยกรองผลประโยชน์

หย่างอยุตติคมหรือทารุณโหดร้าย นายจะขึ้นราคาค่าเช่าหรือเรียกแรง
 งานเพิ่มอีกไม่ได้ พวกนมัสตถที่จะมีทรัพย์สินสมบัติของตนเองแต่จะหยิบ
 ยกให้ใครโดยนายไม่ยินยอมอนุญาตไม่ได้ พวกก็มีกรทำนาเหล่านี
 จึงเป็นไทยแต่ชื่อ ส่วนถานะไกลไปข้างกิ่งทาส หลายคนกล่าวว่า
 พวกนี้ไม่ใช่ชนไกล คือทาสนั่นเอง แต่ก็กล่าวเกินความจริงไป ถานะ
 ก็มีกรทำนาไม่หนักหนาเลย ไม่ต้องถูกรักรับกรวนหย่างไร เช่นการ
 กวหนาคชนจากถานะทาสทำงานหนักนอกบ้าน แต่ก็มีความละม้าย
 คล้ายคลึงกัน ข้างระหว่างก็มีกรทำนา และ ทาส ซึ่งทำให้กลายเป็น
 พวกเดียวกันได้ในเวลาต่อมา

นอกจากก็มีกรทำนายยังมีทาสอีกจำพวกหนึ่ง ซึ่งทำงานในนาของ
 นายที่หยุดไกลออกไปจากเมือง มีมากในสทวัสท 4 นายมักแบ่งทนา
 บางส่วนให้ทาสพวกนี้อาศัยอยู่และเกี่ยวข้องกันโดยมีเงื่อนไขคล้ายคลึง
 กับก็มีกรทำนา พวกนี้คล้ายกับก็มีกรทำนามาก กล่าวคือ มีครอบครัว
 ครัวของตัวเองอยู่ต่างหาก ตามกตหมายทาสพวกนี้สิทธิขาดหยิบกับ
 นายทุกหย่าง มีสินทรัพย์ของตนเองไม่ได้ และนายขายให้กับคนอื่น
 แยกกับครอบครัวก็ได้ แต่ผลประโยชน์ของนายหย่างหนึ่ง และเสียด
 ทั่วไปอีกหย่างหนึ่งที่ทำให้นายไม่ใคร่ใช้สิทธิอันแมกอนตกตหมายจะย่น
 มือเขาเกี่ยวของ ทาสพวกนี้จึงหยิบที่เดิมสลับต่อกันมา และพอใจใน
 ความเป็นหยู่ของตน จนกระทั่งมีกตหมายออกเมอบ 377 ห้ามขายทาส
 จำพวกนี้ ยกเว้นแต่เมอบขายทคนทคนพวกนี้หยิบไปทวยพร้อมกัน พวก

ก็มักจะทำนาและพวกทาสทำนาไม่ใช่พวกเดียวกัน และมีฐานะผิดกัน
ตามกคหมายมาจนกระทั่งหลังสมัยอาณาจักรโรมันถูกรบกวนรุกรานแล้ว
แต่ตามชีวิตจริงไม่แตกต่างกันนัก ก็มักทำนาห้วยบ้านทาสย่อย ๆ
และทาสก็เข้ามาช่วยร่วมบ้านกับก็มักย่อย ๆ สองพวกนี้จึงแต่งงาน
กันมาก และราวปลายสหัสวรรษที่ 7 ก็ไม่ปรากฏว่าคนสองพวกนี้แตกต่าง
ต่างกันอย่างไรเลย

ไพร่สมัยกลาง

-ในยุโรป-

ฐานะคนที่ไม่ใช่ไท่ยกตัวในสมัยกลาง เรียกว่า เซฟ (serf ;
สมัยเกิดกรมพระยาจักรีราชานภาพซึ่งแปลไว้ว่า ไพร่ตัวเล็ก) พวก
เซฟหรือไพร่ไม่ใช่ไท่ยก และไม่ใช่ทาส พวกไพร่ไม่เป็นนายตัวเอง
ต้องทำงานให้ผู้อื่นเป็นสำคัญ แต่ก็ไม่ใช่เป็นสิทธิขาดแก่เจ้าของที่เหมือน
หนังสือทนายหรือสัตว์ กล่าวคือ อำนาจของเจ้าของที่มอบเขตจำกัด
เป็นที่เข้าใจกันส่วนมากว่า ไพร่ต้องควยคึดไปกยที่คินของเจ้าย่าน
เสมอไป แต่นักไม่ใช่กคตายตัว ไพร่ที่หยุกย่นายโดยตรงก็มี ตาม
อิมคาสาเหตุที่จะมีไพร่ชนน มาแต่เมื่อชนชาติที่ยังไม่เจริญหม่มหนึ่ง
รุกรานไคชยชนะอีกหม่มหนึ่ง แต่ไม่มีกำลังสามารถพอที่จะค้ำพัน หรือ
รับคนฝ่ายแพ้วไคเป็นทนายสินของตนไค้หมด นอกจากเกิดแต่ฝ่าย
ชนะลดน้อยถอยกำลังลงแล้ว ยังเกิดแต่มีอุปสัคเกียผลประโยชน์จาก

ทาสแทบทุกอย่างไม่ไต่ก็มี ตามแคว้นทำการกสิกรรมและใช้แรงงานเป็นเงินนั้น ฝ่ายชนะจึงมักเห็นว่า ถ้าให้ฝ่ายแพ้อยู่กับดินแดนบ้านช่องเดิม แล้วจะ เกณฑ์ให้ส่งส่วยสาหรณนการก็จะเป็ผลประโยชน์ดีกว่า วัฒนไซกัน มากตามแคว้นทำการกสิกรรม ในกรีกสมัยโบราณ เช่นพวก เพเนสเต (Penestae) ที่เชซซาลี (Thessaly) เดิมเป็นชนหมู่หนึ่งซึ่งตงหลัก แหล่งอยู่ชายแดนมาเซโดเนีย (Macedonia) แล้วตกมาเป็นชาว นาส่งผลประโยชน์ให้พวกผู้คืชาวเชซซาลี พวกนอยเต (Mnoitae) คลาราเต (Klariae) และอาฟามิโอเต (Aphamiotae) ก็มีฐานะ คล้ายคลึงกัน แม้วพวกเฮลลอสต์ทิมหน้าทริบไซผู้คืชาวสปีตาาก็เช่น เดียวกัน งานสำคัันของพวกเฮลลอสต์ คือสะสมข้าวโพด เหล้าองุ่น และน้ำมันจากทคินทคินอาสาัยหากินส่งให้นาย การรับใช้งานส่วนตัว ไม้ไคร่ปรากฏ บางคนก็คิดว่า พวกเฮลลอสต์อยู่กึ่งกลางระหว่างทาส กบไทย การทรดบาลเกี่ยวข้องกำหนดกคคเกณฑ์ถานะไฟร์เหล่านี้เป็น สิ่งที่น่าสังเกตไว้ เพราะไต่จากค้อานาตราชสีกคของเจ้าของทคิน ลงมาก จะเห็นไต่ว่า ทาสของรธหรือวคินน แมจะต่ำชาสามัญกยัง สบายกว่าทาสส่วนค้จของคคนชาวกรีก

พลเมืองชาวนาในเขตฮาเซียทที่อยู่พายไต่ปกครองของกรีก ส่วน มากอาสาัยทคินทเป็นสทธิของกสัทรเซอสาัยเซลูซุส (Seleucus) ทำ มาหาเลียงชัพ พวกนไม้ใช้ทาส แต่ความเป็นหยู่ผกพันคิตค้อกัยการ เพาะปลูกทคินทอาสาัยทอย่างแน่นหนา ส่วนในอานาจักรโรมันพระราช

กำหนดกฎหมายเรื่องพาส์อากรและกคเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชาวนา
 ที่เช่าที่ดินของรัฐบาลทำมาหากินเป็นต้นเหตุให้เกิดมีไพร่ชน หลัก
 เกณฑ์เกี่ยวกับไพร่ของโรมันก็เอาอย่างกรีกเป็นส่วนมาก ควบจะ
 สังเกตว่า ฐานะของ "กัมกรทำนา" (Coloni) เกิดขึ้นแต่ความ
 จำเป็นทางการเมืองด้านเสถียรและสังคมในสหัสวรรษ ๆ ของราชอาณาจักร
 จักรโรมัน และเพิ่มปรากฏในกฎหมายในสหัสวรรษที่ 4 และที่ 5 พระ
 ราชบัญญัติของพระเจ้ายูลิอันนุสสรุปเรื่องกัมกรทำนาไว้เป็น 2 ชั้น ชั้น
 หนึ่งเป็นเหมือนไพร่แท้ ๆ อีกชั้นหนึ่งเป็นกัมกรทำนาที่เป็นไทย มีทรัพย์สิน
 ของตนเอง แต่ยกเว้นส่วนที่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อยเสีย ทั้งสอง
 จำพวกนี้ฐานะเป็นไพร่ของแผ่นดินส่วนที่ตนอาศัยอยู่ และมีกฎหมาย
 คุ้มครองทั้งส่วนตัวและส่วนที่ตนควย ทั้งนการผูกพันกับที่ดินซึ่ง
 แต่เดิม หมายถึงผูกพันกับส่วยสาอากรที่จะต้องส่งให้เจ้าของที่ จึงเป็น
 เครื่องหมายบอกสังกัดเป็นไพร่ พระราชาธิราชหลายองค์ซึ่งพยายาม
 ใช้อำนาจกฎหมายของตนไม่ให้พวกเจ้าของที่ดินขยได้หรือจนค่าเช่า
 กับกัมกรทำนา โดยวิธีขึ้นอัตราค่าเช่าและแรงงานรับใช้จึงเป็นเรื่องที่
 รัดเอาใจได้และกำหนดให้ข้าง

เมื่ออาณาจักรโรมันแตกแยกออกไป รัฐบาลอ่อนแอการบริหาร
 การบ้านเมืองแทนที่ไม่สามารถรักษาระเบียบและอำนาจทางศาลที่พิทักษ์
 ค่าเช่าและความเป็นอยู่ของพวกเขาไพร่ไว้ได้ แต่ตลอดสมัยกลางนี้
 พลเมืองชนคามีฐานะเป็นไพร่เป็นส่วนมาก ทำเนียบประเพณีและการ

เงินของไฟร์จึงตกอยู่ในอำนาจเจ้าของทกนตงแต่นนตลอดมา ในเวลส์
 และไอร์แลนด์คนชั้นกัมกรตามชนบทไม่เป็นทาสแต่เป็นไฟร์ ในเขต
 เหล่านี้ทาสชายไม่มีความสำคัญทางอื่น เป็นเพียงเครื่องใช้สอยของ
 นายแต่อย่างเดียว ส่วนทาสหญิงเป็นของจำเป็นสำหรับบ้านมากกว่า
 และมีราคาขายเป็นรายคนด้วย เพราะมีคนต้องการเป็นนางขำเรือและ
 สาวใช้ในบ้านเสมอ ส่วนกัมกรชายเป็นไทยกิงทาสและมีสิทธิทาง
 กคหมายบ้างเล็กน้อย แต่ยังไม่เป็นไทยแท้ทั่วๆไปเหมือนคนส่งขึ้นไป
 อีกชั้นหนึ่ง คนส่งขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งในเขตเหล่านี้มีมากแต่ไม่มีใคร
 ว่างและต้องทำงานชั้นต่ำด้วยตัวเอง เห็นได้จากทกนเข้าทำไร่ไถนา
 ซึ่งแบ่งให้คนองกริกทเข้าไปอยู่ในเวลส์และไอร์แลนด์ก่อนหลังเป็นทกน
 ของไทยและของไฟร์มากด้วยกัน พวกชาวนากิงทาสแตกต่างกับพวก
 อื่นคือต้องทำงานหนักกว่า และมีพาสอากรต้องเสียมากกว่า ส่วนใน
 เวลส์ชาวนาแย่งออกเป็นพวกกาเวลล์ (Gavells) และพวกเกลล์
 (Gaelys) พวกนี้เป็นไทยแท้ๆและทำงานเกี่ยวของกับทกน แต่ไม่
 ปรากฏว่ามีขอเกี่ยวของผูกพันเป็นไฟร์ของแผ่นดิน จึงนับว่าเกี่ยวของ
 กับเจ้าของททางส่วนตัว

พวกชนเชื้อชาติเยอรมัน (Germanic tribes) ก็คล้ายคลึงกัน
 คือทาสมักอยู่ทางหาค และนายเก็บรายไ้จากทาสเป็นข้าวโพก วั
 ควาย หรือเสื่อผ้า และไฟร์ก็จำต้องเสียส่วยสาอากรเหล่านี้ให้ ทงน
 หมายความว่านายเห็นประโยชน์ข้างเก็บพาส จึงไม่ใช้งานหย่างทาส

เมื่อชนเชื้อชาติเยอรมันรุกรานเข้ามาอยู่ในเขตแคว้นต่าง ๆ ของอาณาจักรโรมัน พวกก็มักทำนาโรมันก็ปนไปกับชาวนาส่งส่วยของเยอรมันแล้วกลายเป็นไพร่แห่งสมัยกลาง พวกคนกึ่งไทยกึ่งทาสนี้มีปรากฏชัดเจนในกฎหมายฉบับต้น ๆ แต่ต่อมาคนพวกนี้ปะปนไปกับทาสที่ได้ปลดเป็นไทย ทาสทำงานในที่คนเป็นหลักแหล่ง และทาสที่เกือบได้ปลดเป็นไทยรวมเป็นคนชั้นไพร่ ซึ่งประเทศหนึ่งก็มีชื่อเรียกไปอย่างหนึ่ง หน้าที่ของคนพวกนี้ต่อเจ้าของที่ดินมีบ่งไว้ชัดแจ้งในกฎหมายบาวาเรียน (Bavarian) ในสทวสที่ 7 ว่า ไพร่อาสาสมัครต้องทำงานให้นายสัปดาห์ละ 3 วัน และต้องเสียค่าเช่าและส่วยเป็นสัตว์สิ่งของ กบฏเกณฑ์ปรากฏอยู่ในเอกสารกฎหมายก็จริง แต่ไม่ใช่ตัวกฎหมาย เป็นเพียงคำสั่งเจ้าที่ดินบังคับเอาจากกับคนอาสาเท่านั้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเจ้านายเจ้าของที่ดินอื่น ๆ ก็คงทำแบบเดียวกัน ส่วนชาวชนบทในอังกฤษแบ่งแยกเป็นชั้นย่อยหลายชั้นเช่นพวกเกเนตส์ (Geneats) รับผิดชอบคราว พวกเกบอร์ส (Geburs) ทำงานประจำสัปดาห์ และพวกคอตเซตส์ (Cotsets) มีบ้านเล็ก ๆ หนึ่งและรับผิดชอบเขา ราวสัปดาห์ละครั้งเป็นต้น ในชั้นคานชั้นย่อยเหล่านี้พวกเกบอร์ส (Geburs) ใกล้เคียงกับไพร่ในยุโรปมากที่สุด

ลักษณะไพร่ในสมัยกลางสองลักษณะคือ สดลงมาจากเป็นไทยอย่างหนึ่ง และกระตือรือร้นจากเป็นทาสอย่างหนึ่ง จะสังเกตเห็นได้ตลอดประวัติศาสตร์สมัยกลาง ตัวอย่างเช่นลูกชนในฝรั่งเศสสมัย

สัตว์สัตว์ 13 เน้นขอแตกต่างกันทางกตทมาयरระหว่างไฟร์แต่ที่ร่างกายเป็น
 สิทธิขาดแก่นาย และไฟร์ที่ขอผูกพันต้องทำหน้าที่บางอย่างซึ่ง
 เจ้าของที่ดินที่ไฟร์เหล่านี้อาศัยอยู่ไม่คว้นกตทข่มเหง แต่เอกสารที่ยัง
 ขอแตกต่างกันระหว่างชนทั้งสองนักแจ้งไว้ด้วยว่า ไม่มีอะไรเป็นประกัน
 การรกร้างไร่ซึ่งสิทธิของคนชั้นสูงกว่า นอกจากสลั้มและประโยชน์
 ส่วนตัวของพวกนาย กล่าวคือแม่ในสมัยที่ลาบากที่สุด การเงินก็
 เป็นเครื่องคุ้มครองชาวนาที่สลั้มเสียสิทธิร้องเรียนขอความคุ้มครองทาง
 กตทมาयर พวกนายที่ไม่ปราถนาจะเห็นที่ดินของตนถูกทอดทิ้งต้อง
 ยอมให้สิทธิแบ่งผลประโยชน์แก่พวกชาวนาดังที่เคย ปักขัตมาจนเป็น
 ทำเนียม และฉากทำเนียบตนเองที่ทำให้สินทรัพย์ของตนไม่มีคนตราก
 คร่ำทำงานเหล่านี้ อันเป็นผลทำให้คนพวกนี้ได้โอกาสเป็นไทยแก่ตัว
 ในเวลาต่อมา

ตัวอย่างต้นเหตุที่จะมีไฟร์ เห็นได้ชัดอีกแห่งหนึ่งในประวัติศาสตร์
 รัสเซีย ทาสหย่างเดียวกับที่มีในประเทศตะวันตกมีในรัสเซียโบราณ
 และส่วนมากได้มาจากชนะสงคราม แต่ที่ใดมาจากการสมัครหู่ด้วย
 เพราะขัตสน และไถ่ค่าปรับและหนี้สินก็มี ชาวนาจำนวนมากมาย
 เดิมก็เป็นไทยแก่ตัว แม้อต่อมาเมื่อก็มีสิทธิในที่ดินตกเป็นของหลวง
 ของวัด หรือของผู้ใดต่าง ๆ คนทำไร่ไถนายังเป็นไทยแก่ตัว และ
 ถือว่าเป็นชาวนาเช่าที่นาตามข้อสัญญาตกลงและมีอิสระที่จะละทิ้งนาไป
 ได้ถ้าชคไซหนี้สินและค่าเช่าที่คังค่างหมด ต่อมาเมื่อมีทำเนียบจกแจ้ง

เรื่องเกยวักยชาวานานในราววันพระเสกเซนต์ยอร์ช (24 พฤศจิกายน)

กล่าวคือหลังรถเกยวักยและสันหนานา

ฐานะคนชนตาทางกตหมายเป็นเช่นนี้จนถึงปลายสัปดาห์ที่ 16 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่ ซึ่งเป็นผลอันเกิดขึ้นทีละน้อย จากสาเหตุทางการเสถียรและการเมือง 3 ประการ คือ หนึ่ง ชาวนาที่อาศัยวัดและพวกผู้ศรัทธามีหนี้สินรุงรังไม่หมดสิ้นได้ ดังนั้นจึงตกเป็นสิทธิขาดแก่เจ้าของที่ดิน มากเข้าทุกที จนไม่สามารถ ปลดเปลื้องตัว ออกเป็นไทยตามกตหมาย ประการหนึ่ง สอง รัฐบาลรัสเซียขยายงานกว้างขวางขึ้นและต้องการรายได้เพิ่มขึ้น จึงเพ่งคนประโยชน์ของนาในแง่ที่เกี่ยวพาสู่ได้และจัดการส่งมอบผลประโยชน์ของรัฐบาลไว้โดยวิธีอย่างอื่นไม่ให้คนโยกย้ายหรือทอดทิ้งที่ทางอื่นจะทำให้เกี่ยวพาสู่ได้ต่ำลงประการหนึ่ง และ สาม เจ้าของที่ดินประมาณคนอาศัยแข่งขันกัน อีกประการหนึ่ง กตหมายฉบับแรก ๆ ที่กำหนดขึ้นวรรณะคนประเภทคล้ายคลึงกับกัมกรทำนาของโรมันนอกเมืองตอนต้น ๆ แห่งสัปดาห์ที่ 17 (ปี 1601-1606) และประกาศห้ามไม่ให้แย่งคนทำไร่ไถนาจากที่ดินเพื่อนบ้านใกล้เคียง ดังนั้นเป็นเหตุให้เกิดมีความคิดเห็นว่าชาวนาควนจะต้องติดอยู่กับที่ดิน และชานาจักรรัสเซียในสมัยวงศ์โรมานอฟปกครองก็ได้ทรงหลักเกณฑ์ฐานะชาวนาตามแนวความคิดเห็นชอบ พระเจ้าปีเตอร์มหาราชชงกะทำให้แนวความคิดเห็นชอบสมบูรณ์ โดยให้มีการสำรวจและจดทะเบียนสามโนครวชาวนา ในที่สุดผลการกระทำครั้งนี้ไม่

แต่จากกสิกรรมการเช่าที่ของชาวนาเท่านั้น แต่ยังกำหนดสถานะพลเมือง
 ชาวนาทั้งหมดเป็นชนวรรณะหนึ่งอยู่ในปกครองของเจ้าของที่ดิน ใน
 การกำหนดสถานะนี้ไต่ขังความแตกต่างระหว่างทาสกับไพร่ไว้ด้วย ส่วน
 ข้างพวกชาวนาเองหาเข้าใจว่าถูกกกดสถานะไม่ คงยังเข้าใจว่าตนมี
 สิทธิพิเศษอย่างคนเช่านาอยู่ แต่ความจริงกลับมีสถานะต่ำลงไปเสมือน
 หนึ่งเสมือนทาสทนาย การปล่อยคนจำพวกนี้เป็นไทยกระทำในสัปดาห์ที่ 19
 เนื่องจากเหตุผลทางเสถียรและทางมนุษยธรรมด้วย เพราะว่าในตอนหลัง
 ฝนระดมตกคนชาวนาได้แน่นยิ่งจนจนกระทั่งห้ามทำงาน ส่วนตัวและลง
 ทุนหรือแรงงานแต่ลำพัง แม้แต่จะโยกย้ายคนทำนามาทางใดใน
 ที่ ๆ แผ่นดินอุดมสมบูรณ์ก็ยังคงติดขัดด้วยกกดเกณฑ์ บังคับให้คนเหล่านั้น
 คิดหยุดยั้งที่ตนทางเหนือ ในรัชสมัยพระเจ้านโกลาสที่ 1 หลังที่ได้
 พยายามอย่างไร้ใคร่มีหวังที่จะผละชนชั้นหาข้ออื่นโดยไม่ให้กระทบกะเทือน
 เสียหายแก่สิทธิของคนชั้นสูงมาหลายหนหลายครั้ง กกดหมายปล่อย
 ไพร่เป็นไทยลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 1861 จึงออกได้ เพราะระบอบเก่า
 ชุกโสมลงในระหว่างสงครามไครเมีย กกดหมายฉบับนี้ปล่อยไพร่ให้
 พันชอผกมกานาประการเสียถึง 15 ล้านคน และตามกกดหมายนี้พวก
 ชาวนาได้เปรียบคนรับใช้ในบ้าน คือนอกจากได้เป็นไทยแล้วยังได้ส่วน
 แบ่งจากที่ดินที่ตนเคยอาศัยอยู่ด้วย รัชชชกใช้ค่าส่วนแบ่งนี้ให้เจ้าของ
 ที่ดินเดิม และชาวนาต้องผ่อนส่งใช้เป็นรายปี นับเวลาหลายยกกว่าจะ
 หมดสิ้น

ส่วนประวัติเรื่องไพร่ข้างประเทศทางตะวันตก แตกต่างกันในรัสเซีย เราได้สังเกตเห็นแล้วว่าไพร่มีขนตามเขตแคว้นต่าง ๆ ทางตะวันตกเพราะเป็นชาวนาอัสยหยู่กับเจ้าของที่ดินไม่เกี่ยวข้องกับรถบัลกลาง การผ่อนเกลียวผูกมัดก็เช่นเดียวกัน คือเริ่มมาจากวงนอก ในฝรั่งเศสไพร่ (Serf) และไพร่บ้าน (Villein) มีฐานะสูงชนที่ละน้อยทำงานมีหน้ามีตาชน และถึงกับมีสิทธิในที่ดินของตนอัสยหยู่ด้วย ทอคเกอวิล (Tocquevilles) กล่าวว่า ก่อนการปฏิวัติในปี 1789 ที่ดินในฝรั่งเศสตกหยู่ในมือเจ้าของนาเล็ก ๆ เป็นส่วนมาก และการสำรวจทศวรรษก่อนหน้านั้นทอคเกอวิลกล่าวไว้ อำนาจอันยิ่งใหญ่ของเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ในฝรั่งเศสก็หมดไป กลายเป็นอาณาจักรอันหนึ่งแยกแยะเจ้าของออกไปต่าง ๆ กันตามถาหรูป ส่วนที่ยังมีคนอัสยตกของลาบากยากแค้นเหลือหยู่ เช่นไพร่แถบพูเขายรา (Jura) ก็เพียงแต่แสดงว่า สภาพชีวิตตามกฎหมายกับสภาพชีวิตตามจริงย่อมแตกต่างกัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันที่ 4 สิงหาคม 1789 ได้ชักสิ่งเหล่านี้ให้หมดไปในพริบตาเดียว ประวัติชีวิตพลเมืองชาวนาต่อไปจะมีแต่การแข่งขันและการทำสัญญาระหว่างคนที่เป้นไทยแก่ตัวแล้ว

ทงสัน

ส่วนเรื่องไพร่ในเยอรมันนั้นรถบัลได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางแคว้นตะวันออก เพราะการตั้งเขตแคว้นตะวันออกและการสู้รบกับพวกสล๊าฟส์ (Slavs) ทำให้ต้องเอาไปประปรอ

กำลังคนชั้นสูงให้เข้มแข็ง และการรียกคหมายโรมันมาใช้ในระหว่าง
 สตวรรษที่ 15 และ 16 ยิ่งทำให้ทำเนียบเต็มเข้มงวดขึ้น ฮาคกกล่าวได้
 ว่าประเทศเยอรมนีหยั่งถึงกลางระหว่างยุโรปตะวันตกกับรัสเซียในเรื่อง
 เช่นนี้เช่นเดียวกับเรื่องอื่น ๆ การเปลี่ยนทาสเป็นไทยกก็ปดขัตหน
 ทางสายกลาง กล่าวคือรดยาลดลงมือกระทำ แต่สังคมได้เตรียมขาก
 ทางไว้แล้ว การเปลี่ยนแปลงโดยชไตน์ (Stein) และ ฮาเคนเบอร์ก
 (Hardenberg) ในปรัสเซีย และโดยชาวฝรั่งเศสและบัณฑิตอังกฤษ
 ที่อยู่ในดินแดนเยอรมนีได้ เปิดทางให้ชาวนาในเยอรมนีได้ปล่อยเป็น
 ไทยทีละน้อย ไพร่ส่วนตัวได้ยกเลิกก่อน และไพร่ส่วยเชลยสายได้ยก
 เลิกถัดไป การปล่อยในกรณีนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการให้ชาวนาได้สิทธิ
 เต็มที่ในที่ดิน เมื่อเป็นไทแล้วพวกนทองจากที่ดินไปเป็นจำนวนมาก
 ส่วนพวกเจ้าของที่ดินไม่ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องเสถกิจเลยตั้งแต่
 ต้นจนถึงที่สุด การงานในที่ดินก็เรียบร้อยดี โดยอาศัยความช่วยเหลือ
 เหลือของกสิกรและชาวนาอื่น ๆ ส่วนทางตะวันตกพวกเจ้าของนา
 เล็ก ๆ มีโอกาสดีกว่า แต่โอกาสดีเหล่านั้นมักได้จากการเงินมากกว่า
 จากการมีสิทธิในที่ดิน สรุปความได้ว่าสังคมไพร่เป็นผลของการปก
 ครองแบบเจ้าครองนคร (Feudalism) สังคมไพร่เกิดขึ้นมาจากทำเนียบ
 มีคนในบังคับ และใช้แรงงานคน กระทำการ กสิกรรม แล้วสูญไป เมื่อสมัย
 พานิชอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่

-ในอังกฤค-

ในอังกฤคคนชั้นไพร่เรียกว่า วิลเลน (Villin) คำว่า Villein มาจากคำ Villa, villanus แปลว่าหมู่บ้าน แห่งหมู่บ้าน คำนี้เป็น สัพทส์มัยกลาง หมายถึงสังกัดไพร่ (Serfdom) ซึ่งหยู่กึ่งกลาง ระหว่างไทยและทาส เป็นสัพทซึ่งอังกฤคได้มาจากพวกนอร์มันฝรั่งเสศ คนจำพวกวิลเลนส์ หรือไพร่ หรือไพร่บ้าน มีมาแต่สมัยแอง โกลแซกชั้น ซึ่งเรียกกันในสมัยนั้นว่า เซิลส์ (Ceorls) เดิมพวก เซิลส์ก็มีเสฐภาพเช่นเดียวกับพลเมืองทั้งหลาย แต่เป็นคนชั้นต่ำที่สุด เท่านั้น ครั้นเมื่อการเมืองและการเสถกิจผันแปรต่อมา คนชนนยากจน คั้นเค้นลงทุกที จึงต้องหันเข้าพึ่งพวกขุนนางและพวกมีอำนาจทาง การเงิน เป็นต้นว่า ขอเช่าที่ดินทำผลประโยชน์บ้าง เป็นลูกจ้างบ้าง แล้วค่อยกลายเป็นสัพทไปทีละน้อย ๆ แล้วแต่การบีบบังคับของเจ้าของ ที่ดิน จากที่ปรากฏหลักฐานในเอกสารภาษาลาตินซึ่งคงจะเขียนไว้ใน สตวรรษที่ 11 ว่า พวกเกเนต (Geneat) คือพวกชาวนาที่เช่าที่ดิน ทำ แต่ทำงานเขากว่าพวกเกบัวร์ (Gebur.) ซึ่งเป็นชาวนาที่เช่าที่ดิน ทำเหมือนกันแต่ทำงานหนักกว่าพวกเกเนต และชแจะว่า พวกเกเนต คือคนจำพวกไพร่บ้านนั่นเอง แต่ส่วนหลักฐานทางแองโกลแซกชั้น ว่าพวกเกบัวร์ คือพวกไพร่บ้าน และอธิบายว่า พวกเกบัวร์มีสัพทไม่ ต่างอะไรกับพวกทาสและรวมพวกทาสที่ปล่อยเป็นไทยแล้วหยู่ด้วย และ มีงานและรายได้ไม่สูงกว่าทาสเท่าไรนัก คนทั้งสองจำพวกนพอดังสมัย

ชาวเยอรมันไคซึชชณะ ก็ไม่มีความแตกต่างกันเหลืออยู่ เป็นที่เข้าใจ
กันดีว่า ส่วนมากกลายมาเป็นพวกไพร่บ้าน

ตามรายงานสำหรับวัดที่ค้นในอังกฤษสมัยพระเจ้าวิลเลียมผู้ชนะ
ครอชิงราชย์ (Domesday's Inquest) ว่า มีพวกไพร่บ้านเป็นจำนวน
มากในหมู่พลเมืองของอังกฤษ เช่น พลเมือง 240,000 คนหรือเป็น
พวกไพร่บ้านเสีย 100,000 คนหรือเป็น พวกไพร่บ้านนี้ คือชาวชนบทที่
ทำงานให้แก่เจ้าของที่ดินหรือพวกขุนนางที่มีอำนาจเหนือ ความจริง
พวกนี้มักกำหนดเป็นไทย มีที่ดินครอบครองเล็กน้อยแต่ไม่มีสิทธิจะ
โอนที่ดินนั้นให้คนอื่นได้ นอกจากนั้นยังมีหลักฐานให้เห็นความแตกต่าง
ต่างระหว่างพวกนี้กับพวกอื่น ๆ อีก กล่าวคือต่างกับพวกเป็นไทยแก่
ตัวและต่างกับพวกขอลเคอไร (Borderii) พวกคอตเทอไร (Cotterii)
และพวกทาส (Slave) ที่ว่าต่างกับพวกแรกคือ พวกแรกมีเสรีภาพ
มากกว่า เป็นความแตกต่างเพียงมีเสรีภาพมากกว่านั้นน้อยกว่ากัน ไม่
ใช้ผิดแผกกันทีเดียว เพราะพวกไพร่บ้านก็มักกำหนดเป็นไทย และมี
ที่ดินเป็นสมบัติ แต่ไม่มีสิทธิโอนให้ผู้อื่นได้เท่านั้น ที่ว่าต่างกับพวก
หลังคือพวกขอลเคอไรกับพวกคอตเทอไรนั้นต่างกันที่ทรัพย์สินสมบัติ พวก
ไพร่บ้านมีสิทธิในทรัพย์สินสมบัติของตำบลส่วนหนึ่ง คือมีที่ดินแห่งหนึ่ง
ขนาด 1 เวอเกต (Virgate) หรือ 1 ขอลเวต (Bovate) (เวอเกตหรือ
โบเวตเป็นมาตราวัดที่ดินของอังกฤษประมาณ 4 ถึง 32 เอเคอร์) ส่วน
พวกขอลเคอไรครอบครองที่ดินน้อยกว่า คือ มีที่ดินไม่เกิน 5 เอเคอร์

และพวกคอกเทอไรต่ำกว่าเพื่อน ค่อมเพียงกะท่อมที่พกกับที่คนเล็ก
 น้อยในบริเวณบ้าน ดังนั้นข้อความในรายงานสำหรับวัดที่คนสมัยพระเจ้า
 วิลเลียม จึงกล่าวถึงงานช่างชนบทไว้ 2 อย่าง คือ เรื่องลัทธิโอน
 กมส์ที่วัดที่คนอย่างหนึ่ง ขนาดที่คนและเครื่องใช้ไม่สอยในครอบครอง
 อีกอย่างหนึ่ง ส่วนไพร่บ้านรับใช้นายโดยตรงก็มี แต่เป็นจำนวนน้อย
 มราว 25,000 คนเท่านั้น ซึ่งสแกลงว่า การใช้ทาสในอังกฤษลดน้อยลง
 ไปแล้วในราวสมัยพระเจ้าวิลเลียมนี้ ในรายงานสำหรับตนเองก็มักกล่าว
 ถึงที่คนในครอบครองของไพร่บ้าน ว่าแตกต่างกับที่คนผืนใหญ่ของ
 เจ้านาย กล่าวคือ เสียภาษีไม่เท่ากัน ดังนั้นทรัพย์สินของเจ้านายและ
 ทรัพย์สินของไพร่บ้านจึงแตกต่างกันเห็นได้ชัด

รายงานสำหรับวัดที่คนสมัยพระเจ้าวิลเลียม ผู้ชนะนัสสแกลงให้เห็น
 ความเป็นไปได้ของประเทศอังกฤษตอนปลายสมัยแซกซัน ต่อ กับ คน สมัย
 นอร์มัน ความก้าวหน้าในการปกครองแบบเจ้าผู้ครองนคร การรวม
 อำนาจให้มาหยุดที่พระเจ้าแผ่นดิน และการจัดสร้างกตหมายร่วม
 กันใช้ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระเจ้าแผ่นดินซึ่งจัดการก่อสร้าง
 ความเจริญในด้านต่าง ๆ แต่ทั้งชาวนาไว้ในกำมือนายเต็มที การ
 สาลักจเวินชนในหมู่คนเป็นไทยแก่ตัว ไพร่ไม่มีส่วนร่วมด้วย สาล
 ไม่ยอมรับฟ้องร้องของไพร่บ้านที่ฟ้องร้องนาย ซึ่งแต่ก่อนสาลเคย
 พิจารณาในกรณีเป็นความร้ายทารุณของนายอันก่อความเสียหายแก่
 อาชีพทำไรไถนาของไพร่บ้าน ถึงแม้คดีปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ 2-3 คดี

ว่าในสัตวรรษที่ 15 สาทรพยากรณ์เรื่องไพร่พองร่อนนาย ต่อมาการ
การเพิกเฉยต่อไพร่ก็เพิ่มขึ้นจนกระทั่งไม่รับรู้หย่างเด็ดขาด สแดงว่า
นักกฎหมายอังกฤคในสัตวรรษที่ 12-13 รัยแนวคคหมายทาสโรมันมา
ใช้ เช่นถ้อว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับนายเป็นความสัมพันธ์ส่วน
บุคคล ไม่ใช่ส่วนที่คน คนเกิดมาในครอบครัวไพร่บ้านจะต้องเป็นของ
นาย และทำงานตามทนายหรือทนายของนายใช้เหล่านี้เป็นต้น ข้อแตก
ต่างระหว่างไพร่บ้านพวกสขายและพวกถอยหลังนี้ เห็นได้ชัดชัดทาง
สาลหย่างหนึ่ง อีกหย่างหนึ่ง คือไพร่ไม่มีสิทธิมีทรัพย์สินส่วนตัว
ตามกคหมายทว่า "Quicquid servo acquiritur domino acquiritur"
(สิ่งใดที่ทาสหามาได้ สิ่งนั้นคือนายหามาได้) ที่กล่าววว่า ชันเคิม
พวกนี้เคยได้รัยความคุ้มครองเสมือนกับพวก เซลล์ใน สมัย ก่อน ก็คือ
1) ในทางอาญา พวกไพร่บ้านเคยได้รัยการพิจารณาโดยค้จากสาล
โดยไม่คำนึงถึงฐานะอันต่ำ นอกจากนั้นยังมีหน่วยตำรวจติดตงชน
เพื่อให้ความคุ้มครองในต้านความสงบเท่าเทียม กับ คนทั่วไป อีก ด้วย
2) ในทางการเมือง พวกไพร่บ้านก็นับอยู่ในฐานะเป็นพลเมือง กล่าว
คือ ต้องเสียภาษี รัยราชการทหารในเมื่อมีเหตุการณ์ควน รัยใช้ใน
การต่อสู้รบ ฯลฯ แม้ว่ามักจะมีการกคคสถานะให้ต่ำต้อย ฐานะต่ำต้อย
ในสังคมก็มิได้ทำให้ความเป็นพลเมืองสลับไป 3) ในทางแพ่ง ถ้อว่า
พวกไพร่บ้านเป็นไทย อาคพองหรือถูกพองในชื่อของตัวเองได้ และ
สามารถจะพองนายเป็นจำเลยก็ได้ ไม่มีข้อความใดในกคคหมายชคขวาง

ไม่ให้ไพร่ใช้สิทธิอื่น ยิ่งกว่านั้นยังให้ความคุ้มครองในเมื่อไคร่
ความทารุณโหดร้ายจากนายถึงกับร่างกายพิการ หรือ เสียชีวิตอีกด้วย
แต่การตั้งกติกาก่อนหน้านี้คนองกริดคงได้อาศัยตัวอย่างจาก กติหมาย
โรมันตอนหลังบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามแบบพระเจ้าฮาเคเรียน
พระเจ้าอันโตนิอัส และพระเจ้าคอนสตันตินิมหาราช เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตามการกติกาก่อนหน้านี้พวกไพร่บ้านในสมัยต่อมาเรียกกันว่า
คือพวกชนบทที่อาศัยที่หลวงเก่าแก่อยู่ หมายถึงที่ดินที่เป็นพระราช
ทรัพย์ของพระเจ้าแผ่นดินก่อนสมัยพระเจ้าวิลเลียม พวกนี้มียกเลิกโดย
โต้แย้งนายเรื่องการเช่าที่ดินและงานรับใช้ได้ ตามหลักสิทธิให้แก่
คนที่ลงทเขียนสำมะโนครัวในรายงานสำหรับวัดที่ดินสมัยพระเจ้าวิลเลียม
ว่า เป็นคนอยู่ในที่หลวงของพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดผู้เลื่อมใสศาสนา (Edward
the Confessor) แต่สิทธินี้มักได้ใช้แต่ในเมื่อที่ดินเหล่านั้นเป็นที่พระ
ราชทานให้เขาหลวงแล้ว เพราะถ้ายังเป็นของหลวงอยู่จะอุดหนุนการค้า
เรื่องถกขบไล่หรือรื้อค่าเช่าได้ยาก กล่าวคือถ้าหากถูกรุกราน พวก
ไพร่บ้านหรือที่เรียกว่าไพร่อาศัยที่หลวงเก่าแก่ (Villein socmen of
ancient demesse manors) จะต่อสู้พวกนายที่ขกรสิทธิโดยขบไล่
ตนจากที่เคยเช่าหรือเพิ่มงานที่เคยทำได้โดยยื่นข้อเรียกร้องสองชนิด เมื่อ
ศาลไคร่เรียกร้องแล้วจึงจะเป็นโจทก์กล่าวหานายได้ คดีเช่นนี้มปรากฏ
อยู่หลายราย อันที่จริงมองเผิน ๆ สิทธิไพร่ที่เช่าที่หลวงทั้งหมดน่าจะ
ได้ แต่ที่กำหนดไว้ว่าให้แต่พวกที่ถกหลวงก่อนสมัยพระเจ้าวิลเลียม

เท่านั้น ก็ยอมสแตงว่าให้พวกไฟร์สมัยเอง โกลแซกชั้นมีสิทธิคิดว่า
ไฟร์สมัยหลังนั่นเอง ทั้งนี้เพราะพวกนี้มาจากพวกเชลล์ ซึ่งมีกำหนด
เป็นไทยมาแต่เดิมตั้งทกล้าวแล้ว

ความแตกต่างระหว่างไทยกับไฟร์ในสมัยกลางมีมากดังนี้ จึง
ความรู้ให้ละเอียดลงไปอีกว่า คนอย่างไรบ้างที่นับว่าเป็นไฟร์ กตเกณฑ์
เรื่องนคองข้างจะซับซ้อนยุ่งยากมาก คนที่เกิดจากพ่อแม่เป็นไฟร์บ้าน
ที่แต่งงานกันถูกต้อง ย่อมเป็นไฟร์บ้านตามกตหมาย แต่พวกที่เกิด
ไม่ถูกต้องตามกตหมายนั้นตัดสินใจยาก เป็นธิดาสกไม่มีพ่อให้ถือ
ตามแม่ แม่เป็นทาสสกก็เป็นทาสด้วย ส่วนลูกที่เกิดจากพ่อแม่เป็น
บุคคลคนละชั้นให้ถือที่เกิดเป็นสำคัญ หากว่าไฟร์บ้านหลบหนีไป ถ้า
เจ้าบ้านจับได้ใน 'รัง' ของไฟร์นั่นเอง ก็จับตัวเอาไปได้โดยไม่ต้องมี
ข้อหาอะไรอีก แต่ถ้าจับไม่ได้เจ้าบ้านมีสิทธิติดตามตัวเป็นเวลา 4 วัน
เมื่อพ้นกำหนดคนให้ถือว่าเป็นไทยแก่ตัว ถ้าเจ้าบ้านต้องการเอาไฟร์
มาใช้ให้ได้อีก จะต้องฟ้องร้องหาหลักฐานยืนยันว่าเป็นไฟร์ของตนจึง

ในการพิสูจน์ว่าผู้ใดเป็นไฟร์โดยกำหนดมีเพียงเท่าที่กล่าวมานี้
แต่ยังมีหลักฐานอื่น ๆ ที่พอจะเป็นเครื่องช่วยพิสูจน์ว่าผู้ใดมีศักดิ์เป็น
ไฟร์อีกหลายอย่าง เช่น สอบสวนล็กสนะงานรับใช้ของผู้ซึ่งเป็นต้น
ในข้อนี้ศาลไม่ถือพยานโดยตรงเป็นสำคัญ แต่พิจารณาหลักฐานการ
เป็นอยู่เป็นพยานสนับสนุนโดยอ้อม ภาวระบางหย่างเช่นการเสียค่าปรับ
ให้เจ้าบ้านเมื่อแต่งงานล็กสาวออกไป (Merchet) ถือว่าเป็น

เครื่องหมายบอกว่าเป็นคนชนไพร่อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งซึ่งถือว่า
 เป็นหน้าที่ไพร่คือถูกเกณฑ์เป็นพลตระเวน (Reeve) นอกจากนั้นสาล
 พยายามจะวิตจากงานเพาะปลูกเกี่ยวเกี่ยวว่า ตามปรกติไพร่ต้องทำ
 กมากน้อย แต่บางคนก็กล่าวว่า งานที่ไพร่ต้องทำไม่มีกตเกณฑ์แน่
 นอน ไพร่นั้น “ไม่รู้ว่าคนนอนเขาจะมั่งงานอะไรทำบ้าง” วิธีสั่งงาน
 ไพร่บางที่ก็เป็นเรื่องเหลือเชื่อ กล่าวคือกระทำตามทำเนียม ไม่มี
 กำหนดกตเกณฑ์ เพราะฉะนั้นส่วนมากจึงไม่มีหลักฐานอ้างอิงได้
 นอกจากบางรายที่ม้อตราส่วนบ่งไว้ในพินัยกรรมของเจ้านานเท่านั้น เขา
 ใจว่าแต่เดิมคงจะมีข้อตกลงมั่งงานพิเสสเป็นครั้งคราวบ้าง และงาน
 ประจำทำการเพาะปลูกเกี่ยวเกี่ยวเป็นอัตราสี่ปีค่าห้ละเท่านั้นวันเท่านั้น
 บ้าง งานพิเสสเป็นครั้งคราวไม่ถือว่าเป็นเครื่องหมายไพร่ เพราะงาน
 ประเภทคนพวกอื่นต้องทำกม แต่งานเพาะปลูกเกี่ยวเกี่ยวประจำ
 สี่ปีค่าห้ถือว่าเป็นประเภทงานของไพร่โดยตรง

เรื่องนทำให้น่าพิเนจพิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่จริง ๆ ของพวก
 ไพร่ในสมัยกลาง โดยดูเพาะหย่างยิ่งในสทวีสต์ 12, 13 และ 14 ตาม
 ที่ปรากฏไบทเขียนบันทึกของแขวง (Hundred Rolls) อันเป็นหลักฐาน
 คคิต่าง ๆ ที่รวบรวมขึ้นในสมัยพระเจ้าเอคเวดที่ 1 และเอกสาร
 ทางกคทหมายอื่น ๆ ฉะนั้นความเป็นอยู่ของไพร่ไม่เหมื่อนกับ
 ทาสเลย แต่คำบรรยายงานการที่ไพร่ต้องทำต่าง ๆ ทำให้สังเกต
 เห็นได้ว่าเป็นค้วยนายใช้อำนาจตามอำเภอใจจนเคยชินกัน บางคน

ถึงกับขายไฟร์ที่อาศัยอยู่กับตน เช่นมีบันทึกว่า “กลัสตันเบอร์
 แอบบี้ ขายฟิลลิป ฮาร์ทิงไป เป็นราคา 20 ชิลลิง” แต่การขายคน
 เช่นนั้นาน ๆ จึงจะมีสักครั้งหนึ่ง ส่วนแบบขายเป็นสินค้าอย่างสมัย
 โบราณไม่ปรากฏว่ามี ค่าตัวลูกสาว (Merchet) ที่ต้องเสียให้นาย
 ในเวลาแต่งงาน ซึ่งถือว่าเท่ากับ “ขอซื้อเลือดคนเนื้อตัวเอง”
 (Servus de sanguine suo emendo) อันเป็นเครื่องหมายสื่อฐานะไฟร์
 หนึ่งก็ไม่จำกัด แต่เฉพาะไฟร์ พวกเคียวคนเป็นไทยแก่ตัวที่
 เสียก็มี

ในบ้านเสถกิจ การเสถกิจของไฟร์บ้านชนอยู่กับเจ้านาย กล่าว
 คือ ชนบทหนึ่งแบ่งออกเป็นตำบลหลายตำบล ตำบลหนึ่งแบ่งออกเป็น
 หลายหลังคาเรือน ซึ่งเป็นที่ครอบครัวไฟร์อาศัยอยู่ ในตำบลหนึ่ง ๆ นี้
 มีนากลาง ซึ่งขึ้นตาครอบครัวไฟร์ในตำบลนั้น ๆ เป็นผู้ทำการเพาะ
 ปลูกเกี่ยว วิชาการเช่นนี้เรียกกันว่า ลัทธิเจ้านาย (manorial
 system)

งานสำคัญของพวกไฟร์บ้าน คืองานทำนาประจำสัปดาห์ งานนี้
 คนทเสาทคน เวอเกตหนึ่ง หรือขอเวทหนึ่ง จะต้องส่งคนไปทำงาน
 ในที่นากลางของนายทุกสัปดาห์ ๆ ละ 3 วันเป็นอัตราปรกติ 4 หรือ
 5 วันก็มิอย่างแต่น้อย งานใหญ่ ๆ ที่ต้องทำก็คองานไถนา ซึ่งชาวนา
 ไม่เพียงแต่ไปทำงานให้เท่านั้น ยังต้องเอาวัวควายและคันไถของ
 ตนเองไปใช้ไถอีกด้วย คันไถหนึ่งราคาแพงเทียบมั่วยววดง 8 ตวน

ทั้งไม่ต้องการให้บังคับขยันทนายและคนใช้ของเจ้าบ้าน ซึ่งมัก
รบกวนทานนกับคนต่าง ๆ ทั่วไป

วณียงแพร่หลายการเงินกึ่งหมุนเวียนมากขึ้น แต่ยังไม่ล้ม
ว่าวิธีใช้เงินแทนแรงงานนั้นเป็นไปได้ ๗ และเป็น การตกลงส่วนตัว
ไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่ทั่วไปในสทวิสต์ 14 โดยตรง
สทวิสต์ 14 นั้น เห็นได้ชัดว่า มีปัญหาที่ยากเรื่องขาดแรงงาน สาเหตุ
เกิดขึ้นจากคนตายลง ด้วยกาลโรคซึ่ง ระบาดทั่วไปด้วยโรคเป็นจำนวนมาก
มาก เจ้าบ้านหันกลับมาต้องการแรงงานคนแทนเงินก้อนใหม่ ที่ดินของ
วัดไม่ได้หันกลับมาเรียกแรงงานคน คงเก็บค่าเช่าเป็นเงินหยู้อย่างเดิม
เลยเห็นกันว่าใช้ระเบียบลาสมียกมี ขอเสียทางเจ้าบ้านอีกอย่างหนึ่ง
ก็คือ อัตราค่าเช่าซึ่งกำหนดไว้ลดยราคาดลงไปมาก เพราะเงิน
หมุนเวียนมากขึ้น เงินตราที่มีราคาถูกลง จนกระทั่งค่าแรงวันละ 2
เพนส์ ซึ่งชอกันในสทวิสต์ 13 มีราคาเหลือไม่ถึงครึ่ง ทนายใดเจ้าของ
เดิมไม่ได้กำหนดค่าเช่าไว้เป็นเงินตายตัว ลกหลานว่านเคื่อกี่ว่ารวย
ด้วยพชผลและแรงงานทนายใดเจ้าของเดิมตั้งราคาเช่าไว้เป็นเงินก็
ล้มจมลงเพราะเงินหมดราคา พวกเจ้าบ้านทมองเห็นการเปลี่ยนแปลง
เช่นนี้พยายามหันกลับไปเรียกค่าเช่าเป็นแรงงานอีก แต่การใช้เงิน
เป็นมาตราแลกเปลี่ยนนิยมกันแพร่หลายเสียแล้ว จึงเกิดความไม่
พอใจกันขึ้น

วิกฤติการณ์ทางเสถกิจในต้นสทวิสต์ 14 นี้ ทำให้เกิดวิกฤติการณ์

ทางกฎหมายในสัตว์สที่ 15 กล่าวคือ สาส์ไม่ยอมมอบคุ้มครองพวก
ไฟร์บ้านทั้งในสมัยก่อน ทั้งนี้เพราะทางสาส์นรับรองทำเนียบการเช่า
ที่ดินสมัยเดิมว่าการเช่าต้องเป็นไปตามประสงค์ของเจ้าบ้านและปฏิบัติ
ตามประเพณีสิทธิเจ้าบ้านเป็นกฎหมาย (Copyhold)

ดังนั้นเหตุการณ์สำคัญในสัตว์สที่ 15 คือ ทำเนียบประเพณีฝ่ายหนึ่ง
และอำนาจศาลออกฝ่ายหนึ่งรุนแรงจนจนถึงขีดที่สาส์นหลวงต้องหันมา
รับรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาและเจ้าบ้าน ความเสมอภาค
เริ่มปรากฏในสมัยนี้ แม้ในตอนแรกตราชยัตติธัมจะไม่ใคร่เที่ยงตรง
นักและต้องสั่งให้สาส์นส่งพิจารณาใหม่บ่อย ๆ แต่คำตัดสินของสาส์น
เองที่เป็นบัณฑิตถนัดแห่งกฎหมายต่อมาโดยไม่ได้ล้มเลิกเรื่องไฟร์และ
ทำเนียบการเช่าที่ดินเดิม (Copyhold) เป็นทางการ ทำเนียบการ
มีไฟร์ในอังกฤษจึงหายไปเงียบ ๆ ไม่เหมือนกับในฝรั่งเศสซึ่งประโคน
ผลสำเร็จเห็นอย่างครึกโครมเมื่อออกกฤษฎีกาปล่อยไฟร์เป็นไทยในวันที่
4 สิงหาคม 1789

ไฟร์ในอังกฤษหมดไปทุกที่จนกระทั่งถึงสัตว์สที่ 16 เหลืออยู่เพียง
เล็กน้อย ทศกค่างถึงสัตว์สที่ 17 กมบ้างเพียงสองสามราย และใน
ทศกค่างหมดไปเอง ในปี 1887 และ 1894 จึงได้มีพระราชบัญญัติ
เกี่ยวกับทำเนียบการเช่าที่ดิน (Copyhold Act) - ปรับปรุงเรื่องเช่า
ที่ดินให้เป็นอันเป็นทางการ และกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินภาค 5
(Law of Property Act Part 5) ที่ออกในปี 1922 ได้ล้มเลิกทำเนียบ
การเช่าที่ดินเดิมทั้งหมด

การค้าทาสสมัยใหม่

เมื่อทำเนียบมีไพร่ (Serf) ค่อย ๆ หายไปจากชนนมนชนทก่อน
ข้างจรินแล้ว วิธีการทาสอย่างใหม่ก็เกิดขึ้นอีก ซึ่งแทนที่จะเป็นผล
ดีแก่โลกทั่วไป กลับยิ่งก่อผลร้ายทั้งทางการเมืองและสังคม

-สเปน-

ในปี ค.ศ. 1442 เมื่อชาวปอตุเกสในบังคับยิบซาเจ้าชายเซเนริ
นักเดินเรือไปสำรวจชายฝั่งแอตแลนติกแห่งอาฟริกา ทหาณคนหนึ่ง
ชื่อนาม กอนซาเวส (Antam Gonsawes) ไปจับพวกมัวร์มา 2-3 คน
เจ้าชายเซเนริจึงสั่งให้พาตัวไปส่งที่เคมในอาฟริกา กอนซาเวสได้ทองคำ
และคนผิวดำมา 10 คน ซึ่งพวกมัวร์ให้เป็นเครื่องตอบแทน ชาวเรา
ความโลภของคนให้แตกต้นต่อเรือไปทำการค้าเป็นการใหญ่ และสร้าง
ข้อมไว้ตามชายฝั่งอาฟริกาอย่างแข็งแรง ชาวนิโกรเป็นจำนวนมาก
ถูกพาเข้าไปในสเปนในคราวนี้ การค้าทาสครั้งนี้เป็นต้นเหตุใหม่เซอ
สายชาวนิโกรชนในโลกตะวันออกที่พบใหม่ เมื่อนิโกลา เคอ โอวันโค
(Nicolas de Ovando) ถูกส่งไปเป็นผู้ว่าราชการเกาะไฮตี (Haiti)
ในปี 1502 มีกตขอบังคับคุ้มครองชาวเกาะ แต่ส่วนชาวนิโกรที่เกิด
ในแคว้นเซวิล (Seville) และแคว้นอื่น ๆ ในสเปน รัฐบาลอนุญาต
ให้พาไปเป็นทาสได้ ปรากฏจากจกหมายของโอวันโคว่าเวลานั้นมี
ชาวนิโกรอยู่ในเกาะมากแล้ว ขอร้องให้ส่งไปอีก แต่ในปี 1510

พระเจ้าเฟอดินันด์ (Ferdinand) ก็สั่งให้ส่งทาสอาฟริกกันไปชุดแรกที่
เกาะนั้นอีกเป็นจำนวนมาก

โกลมัสเคยเสนอให้ใช้ขี้เถ้าชาวเกาะอินเดียนตะวันตกเป็นทาส
แทนพวกแขกดำที่พ่อค้าสเปนขนไปขาย และในปี 1494 โกลมัส
ได้ถึงกับส่งพวกขี้เถ้าอินเดียนที่ขยับโตกว่า 500 คน มาที่สเปน และ
แนะนำว่าควนจะเอาไปขายเป็นทาสที่เมืองเซวิล ครั้นเมื่อพระราช
ประธานอนุมัติให้ขายทาสเหล่านั้นแล้ว พระนางอิซาเบลลา (Isabella)
ซึ่งได้ยินมาว่า ชาวพื้นเมืองเหล่านั้นสุขภาพอ่อนโยนโอโยอ้อมอารีและว่า
นอนสอนง่าย จึงมีสารไปถึภริยภราชาฟอนเซกา (Fonseca) ผู้สำเร็จ
ราชการฝ่ายอินเดียน ให้ระงับกตหมายขายพวกเหล่านั้นเป็นทาสไว้ก่อน
จนกว่าจะสอบสวนสาเหตุที่ถกข้อมาเสียด พวกพระไม่เห็นด้วย พระนาง
จึงมีพระเสาวนีย์ให้ส่งพวกกลับขานเมืองเดิมหมก

ต่อมาเมื่อพระเจ้าชอบาโทโลเม เดอ ลัส กาสัส (Bartolomé de las
Casas) สังคราชผู้มิชอบเสียงแห่งเชียปา (Chiapa) ไปยังเกาะไฮติ
แลเห็นพวกอินเดียนที่ทำงานได้รัยความลำบากมาก หยาก
จะช่วยเหลือ จึงขามมายังสเปนทูลขออนุมัติพระเจ้าชาร์ลส์ให้ชาว
สเปนที่ตงถนถานหยุทเกาะมีสทธิมีทาสนิโกรได้คนละ 1 โหล ต่อมา
ท่านสังคราชลัสกัสก็ไ้สารภาพไว้ว่า นั้นเป็นความผิดใหญ่หลวง
แต่เมื่อครั้งนั้นใคร ๆ ก็มีความเห็นเช่นเดียวกัน ก็ยันทสังคราชลัสกา
ซัสจะขออนุมัติ และพระเจ้าชาร์ลส์เองก็ทรงอนุญาตเมื่อปี 1516 ให้

ข้าราชการสำนักมีสิทธิเอาพวกนิโกรไปขายตามเมืองขึ้นได้ เหตุที่ลัสกา
 ซัสต้องการใช้ทาสนิโกร เพราะเห็นว่าพวกนิโกรทำงานหนักไต่ทนกว่า
 พวกอินเดียนซึ่งกำลังลดน้อยถอยจํานวนลงไปอย่างรวดเร็ว แต่ถึงอย่างไร
 ลัสกาซัสก็หนักใจที่ค่าหนี้ที่ลวงละเมิดลัทธิลัทธิไปไม่พ้น เพราะแม้จะไต่เกียรติ
 ว่าเคอเคนเนอรอนใจแทนพวกพื้นเมือง แต่ก็ต้องถูกค่าหนี้ที่ลวงละเมิด
 หลีกลัทธิ เพราะใคร ๆ ก็พากันเอาหย่างและค่าทาสกันมากขึ้น
 พระเจ้าชาร์ลส์ประทานอนุมัติให้คนโปรกของพระองค์คนหนึ่งผูกขาดลัทธิ
 ทาสนิโกรไปขายยังเกาะไฮตี คิวบา ยาไมกา และปอโตริโก มีละ
 4,000 คน และคนโปรกคนนั้นขายสิทธิผูกขาดให้พ่อค้าชาวเยนัวร์ เป็น
 ราคา 25,000 กีกิลส์ พ่อค้าเหล่านี้ได้ทาสมาจากชาวปอตุเกสอีกต่อ
 หนึ่ง และการค้าทาสระหว่างอาฟริกาและอเมริกาเกิดขึ้นจากวิธีการ
 นี้เป็นต้นมา

— อังกฤต —

ชาวอังกฤตคนแรกที่เริ่มการค้าทาสก็คือ เซอร์ยอน ฮอกกินส์
 (Sir John Hawkins) ในตอนแรกพวกพ่อค้าทาสชาวอังกฤตเอาทาส
 ไปขายให้พวกสเปน เพราะในรัชสมัยของพระนางเอลิซาเบธประเทศ
 อังกฤตไม่มีเมืองขึ้นในอเมริกาเป็นหลักถาวรแน่นอน ต่อมาในปี 1620
 มีเรือของชนชาติวิลันดาจากฝั่งกินี (Guinea) มาแวะเยี่ยมเมือง
 เจมส์ทาวน์ (James town) ในแคว้นเวอร์จิเนีย (Virginia) และ
 ขายสินค้าส่วนหนึ่งในเรือคือทาสนิโกร ให้เจ้าของไร่ยาสูบ นี่เป็นการ

ชอขายทาสในดินแดนอเมริกาที่เป็นของอังกฤษเป็นครั้งแรก ต่อมา
จำนวนทาสนิโกรก็เพิ่มขึ้นทุกที และงานหนักต่าง ๆ ในไร่ก็ตกเป็น
ภาระพวกทาสทั้งสิ้น ในปี ค.ศ. 1790 ปรากฏว่าในรัฐเวอร์จิเนียมี
ทาสนิโกรถึง 200,000 คน

การค้าทาสอาฟริกันของอังกฤษตกอยู่ในมือของพวกบริษัทอยู่
เป็นเวลานาน แต่พระราชบัญญัติออกในปีแรกที่พระเจ้าวิลเลียม
และพระนางมาร์ครองราชย์ ได้เปิดโอกาสให้ชาวอังกฤษทำได้ทั่วไป
อย่างไรก็ดีบริษัทอาฟริกันเหล่านั้นยังคงอยู่ และสามารถขอรับอนุมัติ
จากสภาให้ค้าทาสได้เป็นจำนวนคราวละมาก ๆ เสมอ ตามสนธิสัญญา
ที่เมืองอูเทรคต์ (Utrecht) สิทธิผูกขาดจำหน่ายทาสนิโกรแก่เมืองขึ้น
ของสเปนปีละ 4,800 คนซึ่งเปลี่ยนมือจากวิลันดามาเป็นของฝรั่งเศส
ได้ตกมาเป็นของรัฐบาลอังกฤษ และบริษัทอังกฤษบริษัทหนึ่งได้รับสิทธิ
เป็นผู้ค้าแต่ผู้เดียวเป็นเวลาถึง 30 ปีนับแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 1713 แต่
สนธิสัญญาไคสน์สตุคองในปี 1739 เมื่อการร้องทุกข์ของพวกพ่อค้าอังกฤษ
ฝ่ายหนึ่งและของข้าราชการสเปนอีกฝ่ายหนึ่ง ได้ขึ้นถึงเขตสูงสุดจน
พระเจ้าฟิลลิปที่ 5 ทรงประกาศความตงพระทัยที่จะเพิกถอนสัญญาผูก
ขาดชอขายทาส และเซอร์โรเบิร์ต วอลโพล ก็ถูกมติมหาชะบังคับให้
ทำสงครามกับสเปน ระหว่างปี 1680 ถึงปี 1739 บริษัทอาฟริกันได้
ส่งทาสออกจากประเทศถึง 140,000 คน และพวกนักผเซินภัยหาส่ง
ออกมามาก 160,000 คน รวมทั้งสิ้นเป็นจำนวน 300,000 คน ระหว่าง

ปี 1700 ถึงปลายปี 1786 มีทาสส่งไปขายยังเกาะยาไมกาแต่แห่ง
 เดียวมากกว่า 610,000 คน เกาะยาไมกานี้เป็นของอังกฤษเมื่อ
 1655 ไบรอันเอดเวิร์ดส์ (Bryan Edwards) คำนวนจำนวนทาส
 ทั้งหมดที่นำมาขายในเมืองชนของอังกฤษคืออเมริกา และที่หมู่เกาะอิน
 เดียตะวันตก ตั้งแต่ปี 1680 ถึงปี 1786 เป็นจำนวน 2,130,000 คน
 คิดเฉลี่ยปีละ 20,095 คน การค้าทาสของอังกฤษได้ขยายถึงซีกโลก
 ก่อนหน้าสงครามประกาศอิสรภาพของอเมริกันไม่นานนัก ที่ทำการ
 ค้าทาสใหญ่อยู่ที่เมืองลิเวอร์พูล ลอนดอน บริสตอลและแลงแคสเตอร์
 เรือขนทาสจากเมืองท่าเหล่านี้มีจำนวนรวม 190 ลำ มีทาสทุกทาส
 นี้ไกรได้ 41,746 คน ในระหว่างสงครามการค้าทาสตกต่ำ แต่พอ
 สงครามเสกสันกับเฟรนช์ชนบท เอ็ดเวิร์ดส์บันทึกไว้เมื่อปี 1791 ว่า
 จำนวนโรงงานจัดการค้าทาสของชาวยุโรปบนชายฝั่งอาฟริกามีถึง
 40 แห่ง เป็นของอังกฤษ 14 แห่ง ของฝรั่งเศส 3 แห่ง ของวิลันดา
 15 แห่ง ของปอตเกตส์ 4 แห่ง ของชาวเดนมาร์กอีก 4 แห่ง มีหลัก
 ฐานหาได้ว่าจำนวนทาสทั้งหมดที่ชาวยุโรปเอาออกไปขายในปี 1790 มี
 ดังนี้ คือ ของพ่อค้าอังกฤษจำนวน 38,000 คน พ่อค้าฝรั่งเศส 20,000 คน
 พ่อค้าวิลันดา 4,000 คน พ่อค้าเดนมาร์ก 2,000 คน พ่อค้าปอตเกตส์
 10,000 คน รวมทั้งสิ้น 74,000 คน ทงนี้แสดงให้เห็นว่าครึ่งหนึ่งของ
 การค้าทาสอยู่ในกำมืออังกฤษ

การล่าเอามนุษย์ เช่น ๆ มาใช้เป็นทาสนี้ ขยายใหญ่โตขึ้นเนื่อง

แต่ความต้องการใช้แรงงานคนทางอาณานิคมต่าง ๆ ของประเทศในยุโรป
 หัวหน้าชาวพนเมืองก็เข้าร่วมมือในการปล้นคนด้วย บางคราวก็ลงมือ
 ปล้นคนทหยในปกครองของตนเอง ทั้งนี้เพื่อเอาไปแลกเปลี่ยนกับ
 สินค้าฟุ่มเฟือยของชาวตะวันตก มักใช้วิธจตุไฟเผาหมู่บ้านในเวลา
 กลางคืนแล้วคอยตักจับคนพนเมืองที่หนีไฟออกมา การกระทำของชาว
 ต่างประเทศทั้งสิ้น ทำให้ความข่าเถื่อนในอาฟริกาทวีความรุนแรง
 ร้ายกาชยิ่งขึ้นทุกที ไม่นับพวกที่ตายก่อนขึ้นทุเรือจากอาฟริกาแล้ว
 ทาสราว $12 \frac{1}{2} \%$ ต้องสูญหายระหว่างเดินทางไปหมู่เกาะอินเดียตะวันตก
 ตก และ $4 \frac{1}{2} \%$ ตายขณะหยทุทาเรือยาไมกา หรือก่อนขาย และ
 อีก 1 ใน 3 ส่วน ยังตายเสียอีกระหว่างเวลาขาย ดังนั้นในจำนวน
 ทาสทุก ๆ 100 คนที่ขึ้นทุเรือมาจากอาฟริกา จำนวน 17 คนตายลง
 เพียงชั่วเวลา 9 สัปดาห์และในที่สุดเหลือทำงานได้ไม่เกิน 50 คน ชีวิต
 ความเป้นหยู่เมื่อทำงานก็ไม่สบายพอที่จะเพิ่มจำนวนได้ ที่เกาะยาไม
 กาในปี 1690 มีทาสหยู่ 40,000 คน ตั้งแต่บนจนถึงปี 1820 ได้ซื้อ
 ทาสเข้ามาเป็นจำนวนถึง 800,000 คน แม้กระนั้นปรากฏในเวลาต่อมา
 ว่ามีทาสหยู่ในเกาะเพียง 340,000 คน เหตุประการหนึ่งที่ไม่ทำให้ทาส
 เกิดลูกหลานได้ก็มากน้อยก็คือนจำนวนผู้ชายและผู้หญิงต่างกันมากใน
 ปี 1789 ที่เกาะยาไมกาแห่งเดียว มีทาสชายเกินจำนวนหยิ่งถึง
 30,000 คน

— ความพยายามเลิกคำทาสในอังกฤษ —

เมื่อความเป็นไปเรื่องคำทาสรุกรูไปถึงมหาชน พวกคนชั้นดีใน
อังกฤษพากันเกลียดชังการละเมิดมนุษยธรรมอย่างยิ่ง บันทึกลับประนาม
การคำทาสนอกจากพวกคนที่ไม่มีชื่อเสียง โด่งดัง รุกกัน ในปัจจุบัน
แล้ว ก็มี แบทซเตอร์ (Baxter) เซอร์ริชาร์ดสตีล (Sir Richard
Steele) พวกกวินด์ยไค โป๊ป (Pope) ทอมสัน (Thomson)
เชนส์โทน (Shenstone) ไคเยอร์ (Dyer) ซาเวจ (Savage)
และ เคาเปอร์ (Cowper) โทมัสเคย์ (Thomasday) สเตอร์น
(Sterne) วอเบอร์ตัน (Warburton) ฮัทจิสัน (Hutchison)
บีตตี (Beattie) ยอน เวสลีย์ (John Wesley) วิทฟิลด์
(Whitfield) อัดัม สมิท (Adam Smith) มิลลาร์ (Millar)
โรเบอตสัน (Robertson) ดร. ยอนสัน (Dr. Johnson) ปาเลย์
(Paley) เกรกอรี (Gregory) กิลเบอต เวคฟิลด์ (Gilbert
Wakefield) สังคราช ปอร์เทียส (Bishop Porteus) และ
อธิการทักเคอร์ (Dean Tucker) เป็นต้น ขบวนการทางกฎหมายเรื่อง
การทาสในอังกฤษและไอร์แลนด์ได้ถูกยกขึ้นอภิปรายกันเนื่องๆ มี
คดีเกิดขึ้นเรื่องหนึ่งว่า ทาสหลบหนีจากเกาะอินเดียตะวันตก มาถึง
ประเทศอังกฤษแล้วจะยังคงเป็นทาสอยู่หรือไม่ ฝ่ายพ้องร้องให้ประ-
โยชน์แก่เจ้าของทาสยืนยันว่าจะต้องเป็นทาสหยู่ตลอดไป นายมีลลิต
บังคับให้กลับไปทำงานได้ ลอร์ด แมนสฟิลด์พิพากษาคดีนี้ และใน

ที่สุท คัทสันได้ศึกษาเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 1772 ว่า เมื่อไคทาสคนใด
 อย่างเหยียบแผ่นดินประเทศอังกฤษ เมื่อนนทาสคนนั้นเป็นไทยทันที
 แต่อย่างไรก็ดี เสียงพวกที่โต้ประโยชน์จากการทาสยิ่งดังกว่า ในปี
 1776 เดวิด ฮาเลย์ (David Harley) นำเรื่องนเข้าสภาเป็นครั้งแรก
 โดยเสนอว่า “การค้าทาส เป็นการขัดต่อคหหมายของพระเจ้าและ
 สิทธิของมนุษย์” แต่ฉกคนก็ล้มเหลวไป

บุคคลพวกแรกในประเทศอังกฤษที่ลงมือทำการขัดขวางการค้า
 ทาส คือ พวกควอเกอร์ (Quakers) ซึ่งหัวหน้าายอร์ชฟอกส์
 (George Fox) ผู้สถาปนาองค์การนขึ้น ได้สแดงความรู้สึกไว้แต่
 ตอนต้นเมื่อปี 1671 ในปี 1727 พวกควอเกอร์ประกาศโคสนว่า การ
 ค้าทาสเป็นการเลวชามไม่ควนกะทำ ในปี 1761 พวกนให้บุคคลที่มี
 ผลประโยชน์เกี่ยวของกับทาสออกจากสมาคมหมด และส่งคำวิงวอน
 ไปยังสมาชิกรและประชาชนให้ทำการขัดขวางการค้าทาส ในปี 1783 ได้
 ตั้งองค์การขึ้น เพื่อช่วยเหลือ และ ปลดปล่อยองพวก นไกร ตามหมู่เกาะ
 อินเดียนตะวันตกให้พ้นจากทาส และขัดขวางการค้าทาสตามชายฝั่ง
 ออฟริกา นเป็นสมาคมแรกที่ตั้งขึ้นในอังกฤษเพื่อความมุ่งหมายอนน
 พวกควอเกอร์ในอเมริกาได้เริ่มปฏิบัติแผนการนนั้นก่อนพวกใน อังกฤษ
 พวกควอเกอร์ที่เพนซิลวาเนีย ได้แนะนำสมาชิกรให้ขัดขวาง การ
 ค้าทาสเมื่อปี 1696 ในปี 1754 พวกนได้ส่งคำชักชวนอย่างแข็งแรง
 ไปยังพวกเดียวกันให้เลิกสนับสนุนทาสทุกวิถีทาง ปี 1774 บุคคลที่

เกี่ยวข้องกับการค้าทาสและในปี 1776 พวกเจ้าของทาสที่ไม่ยอม
 ปล่อยทาสให้เป็นไทก็ถูกตัดออกจากสมาชิกภาพ พวกเคเวกเกอร์ใน
 แคว้นอื่น ๆ ของอเมริกาได้ปฏิบัติตามพวกในเพลซิลวาเนีย บุคคลที่
 ทำงานอย่างกะตอรรอรน และเห็นตเห็นอยที่สุด ในขั้นตพวกเขา เคเวกเกอร์
 ทอเมริกาในเรองนคชยอนวุลแมน (John Woolman 1720 — 1773)
 และอันโทนี่ เบนนเซท (Antony Beneget 1713 — 1784) ต่อกน
 กมีสมาคมนำจกทาสเกิดชนอก หลายแห่ง ทั้งในองกริต และ อเมริกา
 สมาคมเหล่านี้ ไคพยายามทุกวิถีทางให้ประชาชนเข้าใจชิมซาบว่าการ
 ค้าทาสเป็นสิงโหดร้ายไม่พึงยินยอมให้คงหยุดและวังวอนให้สภาพิจารณา
 สม่เลิกวิธีการอาชพอนชวชาทารุนนเสีย ต่อกมากมีสมาชิกรดสภา
 พยายามเสนอนตคเลิกทาสหลายคน

เมื่อเสียงประชาชนร่ำร้องคัดค้านวิธีการค้าทาสมากมาย พระ
 เจ้าแผ่นดินจึงโปรดให้ตั้งสภาชนชคหนึ่งในปี 1788 เพอสอบสวนเรอง
 การค้าทาส และพิตต์ (Pitt) ไคเสนอว่าสภาควนจะเอาเรองนมา
 พิจารณาในการประชุมคราวหน้ วิลเบอร์ฟอส (Wilberforce) ไคส้แดง
 ปาถกถาในทประชุมสภาข 1789 หย่างไฟเราะ ไคเสนอข้อตกลง 12 ข้อ
 ซึ่งมุ่งหมายจะให้เปนนันตคถานในอนตคล้มเลิกการค้าทาส การอภิปราย
 อนตคนี้ ไคเลื่อนไปถงสมัยประชุมบ่ต่อไป ในปี 1790 — 1791 มีการ
 อภิปรายอนตคเหล่านี้ ในที่สุดเมอวันที่ 18 เมสายน บ 1791 ไคมีอนตค
 เสนอพระราชบัญญัติห้ามนำทาส ไปขาย ในอนานาคิม ขององกริตทหมู่

เกาะอินเดียนตะวันตก การจลาจลที่เซนต์ดอมิงโก (St. Domingo) และที่มาร์ตีนิก (Martinic) และในเกาะดอมินีกา (Dominica) ของอังกฤษทำให้คนสงสัยว่าหลักการนี้ จะยังไม่สมบูรณ์ และ อดัมสก็แพ้ โดยคะแนนเสียง 163 ต่อ 88 ทกลงสภาได้ส่งเคราะห์เพียงอนุมัติให้ บริสท เชียร์รา เลโอน (Sierra Leone) ตั้งที่ทำการรวบรวมคนแลชาว พนมเมืองนระท่าบนหนึ่งแห่งทวีปแอฟริกา และดำเนินการค้ำค้ำทานการค้ำทาส ทนนั้น หวังกันในสมัยนั้นว่าสถานทนนั้นจะกลายเป็นศูนย์กลางก่อสร้าง วัฒนธรรมแอฟริกาต่อไป แต่ความคาดหมายนั้นไม่สมคาค ในวันที่ 2 เมษายน 1792 วิลเบอร์ฟอสได้เสนอก่อสภาอีกว่าควนจะเลิกการค้า ทาสเสียหย่างเด็ดขาด ต่อจากนั้นก็มีการร่าง อภิปราย โต้แย้ง แก่ไข กคความหมายนหยุดอีกเป็นเวลาถึง 15 ปี ถึงวันที่ 25 มีนาคม 1807 จึง ได้รบพระบรมราชานุญาตให้ตราเป็นกคความหมายว่า หลังจากวันที่ 1 พฤษภาคม 1807 เป็นต้นไป ไม่ให้เรือลำใดออกจากเมืองท่าในอาณานิคมของอังกฤษไปทำการจำหน่ายทาส และหลังจากวันที่ 1 มีนาคม 1808 เป็นต้นไปทาสจะหย่างเหยียบขบคนดินแดนอาณานิคมของอังกฤษไม่ได้

ในปี 1807 มีองค์การแอฟริกันตั้งขึ้น ด้วยความมุ่งหมาย ุขอแรกเพื่อจะสอดส่องพวกพ่อค้าทาส และพยายามเท่าที่จะทำได้ที่จะ ให้ชาติยุโรปอื่น ๆ ล้มเลิกการค้าทาส นอกนั้นยังให้เป็นเครื่องมือ สำหรับให้การสืบสาอบรมชาวนิโกรและสอนให้มีความรู้ทั่วไป ในเรื่อง ทวีปแอฟริกาด้วย

กคหหมายฉบบ 1807 มักจะมีผู้ละเมิดกันอยู่เสมอ เพราะ
 พวกพ่อค้ารู้ว่า ถ้าลอกคคหหมายไปเพียงหนึ่งในสามเที่ยวก็ไต่กำไร
 เกินราคาทีเสียไป และแม้จะถูกริบไป โทสที่จะไต่รับก็เพียงแต่ปรับ
 เงินเท่านั้น ฉะนั้นในปี 1811 สภาจึงออกกคหหมายฉบบหนึ่ง ว่า
 การค้าทำสนับเป็นการกระทำผิดหย่างร้ายแรงและจะต้องถูกลงโทษด้วย
 การเนรเทศไปยังเกาะซังนักโทส ต่อมาอีกไม่กี่ปีก็ออกกคหหมายอีก
 ฉบบหนึ่ง ลงโทษให้หนักยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งไม่ช้านักก็ประกาศยกเลิก
 เพราะกคหหมายฉบบ 1811 ให้ผลดีแล้ว และทำให้การค้าทำสของ
 อังกริกยคิลง

— การเลิกค้าทาสฝรั่งเศส —

การค้าทาสฝรั่งเศสกว่าจะเลิกได้ก็มีการวิวาทสู้รบกันมากมาย ที่
 บ้านตะวันตกของเกาะเซนต์คอมิงโก ซึ่งเดิมเป็นของสเปน กลาย
 เป็นแหล่งโจรสมูทซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสเคยสนับสนุน และตกมาอยู่ใน
 ครอบครองของฝรั่งเศสตามสัญญาสงบศึกทรัสซิก (Ryswick) ใน
 ปี 1697 ทาสในเกาะนี้มีมากมาย ถึงปรากฏว่าก่อนปี 1791 มีมากกว่า
 คนผิวขาวถึง 16 ต่อ 1 คือมีคนผิวดำ 480,000 คน เลือดประสม
 24,000 คน ส่วนคนผิวขาวมี 30,000 คนเท่านั้น กคหหมายฝรั่งเศส
 เกี่ยวกขกคเกนการค้าขายทาสยังไว้ทำการเพาะปลูก เรียกว่า "Code
 Noir" (ประมวลกคหหมายเรื่องคนดำ) ร่างขึ้นแต่ครั้งแผ่นดินพระ

เจ้าหลุยส์ที่ 14 ในปี 1685 มีแนวความคิดสแวงจิตใจเป็นธัมมอยู่บ้าง
 แต่บิดาพ่อค้าเจ้าของไร่ มักจะละเลยกตมหายฉบบนเสียดสน แม้แต่
 พวกเลือดประสมก็ทำงานหนักหย่างน่าสังเวช และถกเหยียด
 หยามหย่างน่าขุ่นแค้น เมื่อปี 1788 มีสมาคมสหายนคนผิวดำตงชน
 สมาคมหนึ่ง (Société des Amis des Noirs) ที่กรุงปารีส มีความมุ่ง
 มหายไม่เพียงเลิกค้าทาส แต่ให้เลิกทาสโดยสิ้นเชิงด้วย นายก
 สมาคมคือ คอนดอร์เซต (Condorcet) สมาชิกของสมาคมมี ดูก เคอ
 ลารอชฟูกอลต์ (Duc de la Rochefoucault) สังคราช เกรกัวร์
 (Abbé Grégoire) บริสโซต์ (Brissot) กลาเวียร์ (Claviere) เปติอง
 (Petion) กีบลาฟาแยต (Lafayette) มิราโบ (Mirabeau) เป็นผู้สนับ
 สนุนแข็งแรงมาก ความพยายามเลิกทาสในองกริตได้อาสัยคริสต
 สวสนาเป็นเครื่องส่งเสริม ส่วนในฝรั่งเศสได้อาสัยมนุสหมตอเนื่องกัน
 กีบสาเหตุการปลิวตไหย่ ในปี 1789 มีพวกเลือดประสมมาที่กรุงปารีส
 เพื่อจะขอสิทธิให้คนผิวดำ ประกาศว่าด้วยสิทธิของมนุสเมื่อสิงหาคม
 1789 คงจะเป็นที่สยใจพวกขอร้อง แต่ในเดือนมีนาคม 1790 สภาคงจะ
 ตกใจชาวลือเรื่องพวกเจ้าของไร่กลิมที่เซนต์คอมิงโกไม่พอใจ จึง
 ประกาศว่า ประกาศฉบบ่ก่อนมุ่งมหายสำหรับใช้พายในประเทศเท่านั้น
 ไม่เกี่ยวชองกับความเปนไปใในอาณานิคมเลย แวงซังต์ โอเจ (Vincent
 Ogé) ผู้แทนพวกเลือดประสมคนหนึ่งซึ่งหยู่ที่กรุงปารีสโกรธแค้นหย่าง
 ยิ่งตผลหวัง จึงกลับไปยังเซนต์คอมิงโก ถึงเซนต์คอมิงโกเดือน

ตุลาคม 1790 และมีเจตหมายถึงผู้ว่าราชการเกาะ ประกาศความตั้งใจ
 จะจับอาวุธในนามของพวกเขาเลือกประสมถ้าหากยังไม่แก้ไขความอยุติ
 ธรรม ต่อจากนั้นพวกเขาก็เลือกประสมก็ก่อการไม่สงบขึ้น แต่ไม่ช้าก็พ่ายแพ้
 โด่เจ้าเป็นต้องหนีไปอยู่ที่เกาะของสเปน ในตอนสุดท้ายก็ถูกจับได้
 และพิจารณาคดีตัดสินลงโทษเอาลงยกลงตาย เมื่อข่าวนี้มาถึงปารีส
 ความรู้สึกซึ่งพวกเขาเจ้าของไร่เพาะปลูกก็เกิดขึ้น และสภาได้ลงมติตาม
 ความเห็นของสังคราชเกรกัวร์ เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 1791 ว่า
 “ประชาชนผิวดำที่ห้อยในอาณานิคมของฝรั่งเศส ซึ่งเกิดแต่พ่อแม่ที่เป็น
 ไทยแต่ตัวมีสีผิวเท่าเทียมกับพลเมืองฝรั่งเศส” ในวันที่ 23 สิงหาคม
 พวกนิโกรก่อการกบฏขึ้นที่แคว้นในภาคเหนือของเซนต์ดอมิงโก ไม่
 ช้าก็แผ่ขยายไปทางภาคตะวันตก ซึ่งพวกผิวดำและพวกเลือกประสม
 เข้าร่วมด้วย พวกกบฏได้ทำการทารุณต่าง ๆ และถูกตอยแทนด้วย
 ความร้ายกาจเท่า ๆ กัน สภาฝรั่งเศสเกรงว่าอาณานิคมจะสูญเสียไป
 จึงเพิกถอนกริสติกาทิประกาศใช้ เมื่อเดือนพฤษภาคมเสียเมื่อวันที่ 24
 กันยายน การเพิกถอนกตหมายฉบับนี้ ได้ทำลายความหวังที่จะ
 ประสานให้พวกต่าง ๆ บนเกาะคืนกันได้ ความระส่ำระสายเกิดขึ้นทั่ว
 ไป คณะกรรมการพลเรือนที่ส่งไปจากฝรั่งเศสเพื่อสอบสวน เกิดวิวาท
 กับผู้ว่าราชการเกาะ และได้เอาพวกนิโกรที่กบฏมารวมสู้กับพวกชาว
 ผิวขาวที่เกาะนี้ คนผิวขาวที่เคปฟรังซ์ (Cape Francois) ถูกกำหน
 หมด ส่วนใหญ่ของตัวเมืองถูกไฟเผาผลาญทำลาย พวกเจ้าของไร่

เพราะปลูกพากันร้องขอความช่วยเหลือจากวิทยาลัยอังกฤต กงททาน
 อังกฤตของหนึ่งถกส่งมาปราบทานานิคมนั้น แต่จำนวนที่ส่งมาไม่พอ
 เพียงที่จะต่อต้านฝ่ายเสรีกษพวกกษนิโกรและเลือดประสมได้ โรค
 ภัยไข้เจ็บก็เกิดลุกลามขึ้นทั่วไป จึงจำต้องถอนทหารออกจากเกาะน
 ไปเมื่อ 1798 ทพอังกฤตออกไปแล้ววิทยาลัยแห่งทานานิคมนั้นก็อยู่ในมือ
 ของพวกก่อการเปลี่ยนแปลง การทาสก็หมดไป พวกคนผิวดำจึงได้
 ทำงานอย่างลูกจ้างมีค่าจ้างเป็นพืชผล 1 ใน 3 ส่วนที่ทำได้ พลเมือง
 ได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว และเป็นสุขสบาย ทั้งเกาะเป็นของฝรั่งเศส
 ทั้งหมด ส่วนที่เป็นของสเปนก็ยกให้ฝรั่งเศสตามสนธิสัญญาบาเซล
 (Basel) เก็บความปราถนาของวิทยาลัยใหม่ก็คือ ให้เกาะเซนต์ค้อ
 มิงโกเป็นอิสระ แต่คงเคารพอำนาจอธิปัตย์และสิทธิการค้าขายของ
 ฝรั่งเศส แต่ต่อมาเหตุที่พระเจ้านโปเลียนโยนาปาตประกาศว่าพวก
 คนผิวดำแห่งเกาะนประพรตรุนแรงและทรยศต่อฝรั่งเศส ก็เพราะพวก
 นชัยได้กงททานที่ส่งมาปราบปรามไปหมด และตั้งอธิปัตย์ของตน
 เองขึ้นใหม่ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าวิทยาลัยบวชของสก็อตต่อมาพยายาม
 ปกครองเกาะนอกก็คงจะมีเจตนาที่จะเอาการทาสมาใช้ และเข็ดทำ
 การค้าทาสอีก เพื่อช่อมจำนวนพลเมืองที่ร่อยหรอลงไป แต่พระเจ้า
 นโปเลียนซึ่งระงับการค้าทาสเสียเมื่อสมัยร้อยยี่สิบปีก็กลับมากลับมา แต่
 ก็ไม่สามารถเอาคนผิวดำที่เซนต์ค้อมิงโกคืนมาในปกครองได้ เมื่อราช
 วงศ์บวชของสก็อตกลับขึ้นครองราชย์ อีกครั้งหนึ่งก็ไม่สามารถจัดให้มีการ

ค้าทาสที่ออกการที่จะปราบปรามเกาะนักจาตองระงับไปด้วย เกาะน
 ไทเอกราชสมบูรณ์เมื่อปี 1825 และมีชื่อตามเดิมว่าเกาะไฮติ

— การเลิกค้าทาสต่อมา —

ประเทศอังกฤษไม่ได้เป็นประเทศแรกในยุโรปที่เลิกการค้าทาส
 เกียรติยศอันนี้คงได้แก่เดนมาร์ก พระเจ้าแผ่นดินเดนมาร์กได้มีพระ
 ราชโองการออกเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน ปี 1790 ว่าการค้าทาสจะต้อง
 เลิกหมดจากดินแดนที่เดนมาร์กครอบครอง นับแต่สิ้นปี 1802 เป็นต้น
 ไป สหรัฐอเมริกาได้ห้ามเมื่อปี 1794 ไม่ให้ชาวอเมริกันหรือคนใน
 บังคับอเมริกันกระทำการค้าทาสในต่างประเทศ ต่อมาก็ตกห้ามการนำ
 ทาสจากอาฟริกาเข้ามาขายในดินแดนของอเมริกา กตหมายได้ตรา
 ออกเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 1807 แต่ยังไม่ใช้บังคับจนถึงวันที่ 1 มกราคม
 1808 ที่ประชุมองเกรสแห่งเวียมน่า (พริสซิเลียน ปี 1814) วิจารณ์
 หลักการว่าการค้าทาสจะต้องเลิกโดยเร็วที่สุด แต่ในการพิจารณา
 กำหนดเวลานั้นสงวนไว้ให้ประเทศมหาอำนาจจากกลาง สนธิสัญญา
 ระหว่างฝรั่งเศสกับอังกฤษ (30 พฤศจิกายน ปี 1814) ได้กำหนดว่าจะ
 ไม่ยอมให้ชาวต่างประเทศนำทาสเข้ามาขายในอาณานิคมของฝรั่งเศส
 และห้ามชาวฝรั่งเศสเองกระทำอย่างเด็ดขาดหลังวันที่ 1 มิถุนายน การ
 ที่ฝรั่งเศสเลื่อนเวลาเลิกค้าทาสไปเช่นนั้นโดยมุ่งหมายจะส่งทาสรุ่นใหม่
 ไปยังเกาะไฮติเมื่อหวังว่าจะได้ไฮติคืน แต่พระเจ้าแผ่นดินโปเลียนโปรดให้

ล้มเลิกการค้าทาสของฝรั่งเศสในช่วงเวลาอันสั้นที่กลับมาครองราชย์อีกครั้งหนึ่งครั้งทกลาวแล้ว และการเลิกนโดยนบนอกเมื่อคราวสงบศึกครั้งที่สองนะกรุงปารีสในวันที่ 20 พฤศจิกายน 1815 แต่ทางการยังมีได้ปฏิบัติตามจนถึงมีนาคม 1818 ในเดือนมกราคม 1815 ชาวปอตเกตถูกห้ามไม่ให้ทำการค้าเหินจากเส้นศูนย์สูตร และห้ามค้าทวไปเมื่อวันที่ 21 มกราคม 1823 แต่ต่อมาต้องยกเวลาไปถึงเดือนกุมภาพันธ์ ปี 1830 ในการนอกริตต้องชดใช้เงิน 300,000 ปอนด์ให้ปอตเกต มีกริสติกกาออกเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 1836 ห้ามการค้าทาสจากดินแดนพายใต้ครอบครองของปอตเกต แต่กริสติกกานยังมีผู้ละเมิดหุ่ยหุ่ย ๆ ได้ตกลงกันไว้ว่าการค้าทาสของสเปนจะต้องสิ้นสุดลงในปี 1820 โดยประเทศอังกริตตกลงยอม ชำระเงินให้เป็น ค่าชอชแทน 400,000 ปอนด์ ส่วนการค้าของชาววิลันดานั้นไคระงยลงเมื่อปี 1814 ของชาวสวีเดนเลิกเมื่อปี 1813 โดยสัญญาสงบศึกที่เมืองกองต์ (Ghent) ในเดือนธันวาคม ปี 1814 สหรัฐอเมริกา กย อังกริตได้สัญญาตกลงกันว่า จะพยายามที่จะล้มเลิกการค้าทาสเท่าที่จะทำได้ และแล้วก็ได้สั่งห้ามประเทศต่าง ๆ ในอเมริกาใต้หลายประเทศในทันที เมื่อประเทศเหล่านี้ต้องการอิสรภาพ เช่นประเทศลาปลาตา เวเนิสซุเอลา และชิลี ในปี 1831 และ 1833 ประเทศอังกริตได้ตกลงกับฝรั่งเศส ในเรื่องมีสิทธิร่วมกันค้นหาปราบปรามพวกละเมิดพายในท้องทะเลหลวงตามเขตที่ประเทศอื่น ๆ ได้ตกลงยอมรับเป็นส่วนมาก และตกลงกับสหรัฐอเมริกา

โดยสนธิสัญญาทอซเบอร์ตัน (Ashburton) ปี 1842 ว่าจะให้รวมมือจับ
 หมวกเรอขายไปเผาไว้ที่ฝั่งตะวันตกของอาฟริกา ภัยการกระทำทุกวิถี
 ทางจึงทำให้การค้าทาสในเรือที่ขกทางชาติยุโรป ทั้งหมดและที่ใช้ใน
 กิจการติดต่อกับอาณานิคมของยุโรปทั้งปวงสิ้นสุดลง

— การเลิกทาส —

ในขณะที่กำลังเลิกค้าทาสอยู่นี้ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่ยิ่ง
 อย่างหนึ่ง กำลังเตรียมกระทำหุ้ย คือล้มเลิกการใช้ทาสภายใน
 อาณานิคมของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเสียเอง เพราะเมื่อการค้าทาส
 ขององกริทรบงบลงแล้ว ปรากฏว่าความชั่วร้ายแห่งการคานยงคง
 เหลือหุ้ยยิ่ง และไต่ลูกหลานมากขึ้น ทั้ง ๆ ที่มเรือลาดตระเวนองกริก
 ปติบคการหุ้ย พวกพ่อค้าก็พยายามอย่างมากที่จะขยับทุกสินค้ทาสไป
 ให้มากที่สุดที่จะมากไต่ทุกเทยวเรือ และกระทำกรโหดร้ายหุ้ยอย่างยิ่ง
 ที่จะกำจัดพวกทาส ในเมื่อรู้นั้ว่าจะต้องถูกจับ ขางที่พวกเรือลาด
 ตะเวนก็เห็นแก่ผลประโยชน์ค่าไถ่เรือที่จับได้ และชอบจับเรือทาส
 เสียมากกว่าของกันไม่ให้เรือล่านนขยับทุกทาสอีกต่อไป กล่าวกันว่า
 จำนวนทาสนิโกรที่นำมาจากอาฟริกา มากกว่าครึ่งกะโน้นถึงสามเท่า
 และสองในสามของจำนวนนั้นถูกค้ตายในทะเลหลวง นอกจากนั้นยัง
 ปรากฏว่าในดินแดนที่เลิกค้าทาสพวกทาสกลบตองทำงานหนักขงขึ้นไป
 อีกเพราะไม่มีทาสมาเพิ่มเติม จำนวนทาสพวกนลคลงหุ้ยอย่างรวดเร็ว

ในปี 1807 มีทาสนิโกรในอินเดียตะวันตก 800,000 คน ในปี 1830 ทาส
มีเหลือเพียง 700,000 คน ความจริงได้ปรากฏชัดขึ้นทุกทีว่าความร้าย
กากระหยุคไ้กันอย่างเรียวร่อยกค่อเมื่อเลิกการทาสเสียทั้งหมด

วิลเบอร์ฟอซ (Wilberforce) ได้ทำคำอุธรณ์เมื่อปี 1821 ไป
ยังโทมาสโฟเวลล์บักซตัน (Thomas Fowell Baxton) เพื่อให้สภา
พิจารณาย่อยหาเรื่องใหม่ มีสมาคมกำจัดทาสตั้งขึ้นสมาคมหนึ่ง
เมื่อ 1823 สมาชิกคนสำคัญ ๆ ของสมาคม นอกจากวิลเบอร์ฟอซ
และบักซตันแล้วก็มีซาคารี แมคคอเลย์ (Zacary Macaulay) ดร.
ลูซิงตัน (Dr. Lushington) และลอร์ดซัพฟีลด์ (Lord Suffield)
บักซตันเสนอในสภาเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 1823 ว่า สภาควนจะต้อง
พิจารณาความเป็นหยู่ของทาสในอาณานิคมของอังกฤษ วัตถุประสงค์
ก็คือเห็นว่า ควนจะดำเนินการเลิกทาสไปที่ละน้อย โดยตั้งวิธีการ
ทำนองเปลี่ยนเป็นไพร่ (Serfdom) และในขณะที่เดียวกันควนจะให้ลูก
หลานของทาสที่เกิดมาเป็นไทยแก่ตัว คันนิง (Canning) ได้แย้ง
บักซตันและพวกโดยเสนอว่า การที่จะทำให้ความเป็นหยู่และ
การประพรตต่อทาสคนนั้น รัฐบาลควนจะวางหลักเกณฑ์ไปให้
เจ้าหน้าที่ทางกตหมายแห่งอาณานิคม และใช้วิธีบังคับเพียงในกรณี
มีผู้ชดชน รัฐบาลจึงได้พิจารณาวางหลักเกณฑ์อย่างนี้ แล้วเสนอไป
ยังเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณานิคม จากการกระทำนพวกเจ้าของทศนเพาะปลูก
ได้พากันร้องขอให้รัฐบาลระงับใช้หลักการของคณะกำจัดทาสเสีย

ที่เกาะดาเมรารา (Damerara) ได้มีผู้พยายามไม่ให้ทาสรู้ถึงคำสั่ง
 สภา เลยทำให้ทาสเข้าใจเขาเองว่าเป็นคำสั่งปล่อยทาสทั้งปวงเป็นไทย
 เหตุนี้พวกทาสจึงพากันขี้เสื่อไม่ยอมทำงาน เป็นโอกาสให้เจ้าของ
 ทักกันใช้อำนาจบังคับ ทาสก็ต่อสู้ จนต้องประกาศใช้กติกายกการเลิก
 เหตุการณ์นี้ได้ระงับลงด้วยความทารุณร้าย บรูม (Brougham) ได้
 หยิบยกเรื่องการทารุณก่อนสอนศาสนาซอสมีธผู้หนึ่งมาเป็นประโยชน์
 ในการประนามพวกนายทาส จนเป็นเหตุก่อความรู้สึกเกลียดชังเจ้า
 ของทักกันกันในอังกฤษอย่างรุนแรง แต่ขบวนการนี้ก้าวหน้าไปเพียง
 เล็กน้อยในสภาพตลอดเวลา 2-3 ปี แม็คซตัน (Buxton) วิลเลียม
 สมิธ (William Smith) ลูซิงตัน (Lusington) บรูม (Brougham)
 แมคกินทอช (Mackintosh) บัตเตอร์เวิร์ท (Butterworth) และ
 เดนแมน (Denman) ได้ช่วยกันดำเนินการต่อต้าน ทั้งได้การช่วย
 เหลือของ ซี. แมคคอลลีย์ (Z. Macaulay) เจมส์ สเตเฟน (James
 Stephen) และคนอื่น ๆ ด้วยก็ตาม ขบวนการยังคงค้างตลอดเวลา
 ที่รอคอยผลว่ากตหมายท้องถิ่นบังคับได้เพียงใด ในปี 1828 คนผิวดำที่
 เป็นไทยแล้วระอาหนักได้รบกวนของให้มีความเสมอภาคเท่าเทียม
 กับพลเมืองอื่นตามกตหมาย ต่อมาในปี 1830 ประชาชนได้พากัน
 ร้องเตือนเรื่องเดิมอย่างรุนแรง เพราะปรากฏที่ท่าชดเจนนว่า พวกเจ้า
 ของทักกันเพาะปลุกจะไม่ยอมปล่อยทาสให้เป็นไทยในพายุหน้า หัวหน้า
 ผู้ก่อการนี้ตั้งใจจะให้ล้มเลิกการทาสทั้งหมดในเวลาอันเร็วที่สุด รัช

บาลยงวังรอตต่อไปอีก ในที่สุดในปี 1833 เมื่อบุรุษชาติชุกเคิลเกรย์
 (Earl Gray) เข้าปฏิบัติงานและเอาขณหาเรื่องนไปพิจารณาและจัดการ
 ล้มเลิกทาสได้โดยแทบไม่มีความลำบากเลย กคหมายเลิกทาส
 ออกเมื่อวันที่ 28 เดือนตนเอง มีการลงคะแนนเสียงให้ชุกใช้ค่าเสีย
 หายของพวกเขาของที่ดิน เพาะปลูก เป็น เงิน 20 ล้าน ปอนด์ สเตอร์ลิง
 ก่อนพ้นเป็นทาส พวกเขาจะต้องสำรองฝึกหัดงานอยู่ 7 ปี เป็นการ
 เตรียมตัวเพื่อเป็นไทย ทาสจะต้องทำงานให้นายในกำหนดเวลานั้น
 วันละ 3 ชั่วโมง และจะถูกลงโทษเคียนถ้าไม่ทำงานครบถ้วนตาม
 กำหนด เพื่อเป็นการตอบแทนนายจะต้องให้เสื้อผ้าและอาหาร เด็ก
 อายุต่ำกว่า 6 ขวบทั้งหมดจะต้องปล่อยให้เป็นไทยทันที . พร้อมทั้งจก
 การให้ใคร่ขอรบมทางศาสนาและสิทธิมนุษยชาติ มีหลายคนเห็นว่า
 ควรจะปล่อยทาสทั้งหมดเป็นไทยทันที การปล่อยทาสให้เป็นไทยใน
 ทัศนคติที่ก้าวหน้า (Antigua) และการก็เป็นไปอย่างสงบเงียบ
 เรียบร้อยถึงกระทั่งในตรัสฝรั่ง ปี 1833 เป็นครั้งแรกใน 20 ปี ที่ไม่ต้อง
 ประกาศใช้กขอยการเลิกเพื่อระกสา ความสงบแต่อย่างใด อย่างไรก็ดี
 สภาได้ลงมติให้ล้มเลิกวิธีการวังรอต เลิกทาสอย่างช้า ๆ โดยไม่คำนึง
 ถึงการคัดค้านของรัฐบาล และเมื่อได้ปฏิบัติไปเช่นนั้น คณะกรรมการร่าง
 กคหมายท้องถิ่น ก็มองเห็นว่าทาสจะไม่ยอมทำงานให้นายอีกต่อไปจึง
 ได้ตัดเวลาที่สำรองฝึกหัดพ้นจากเป็นทาสออกอีก 2 ปี และได้ให้ความ
 เป็นไทยแก่ทาสทั้งหมดในเดือนสิงหาคม 1838 แทนที่จะเป็นปี 1840

ประเทศอื่นในยุโรปได้ทำตามอย่างองกริกทีละน้อย และบางรัฐ
 ในอาฟริกาได้กระทำเช่นเดียวกัน ในฝรั่งเศสได้ออกกริสติกาให้ปล่อย
 ทาสเป็นไทยทันที เมื่อปี 1848 ในปี 1858 รัฐบาลปอตเกตส์บังคับให้ทาส
 ชาวปอตเกตส์ทุกคนเป็นไทยแก่ตัวภายใน 20 ปี นับแต่วันกคหมาย
 ออก ทาสปอตเกตส์จึงได้เป็นไทยแก่ตัวในปี 1878 ชาตวิสันตาลี
 ทาสในปี 1863 รัฐอเมริกันเป็นหลายรัฐก็ประกาศเลิกทาสภายใน
 กำหนดเวลาต่าง ๆ กัน เม็กซิโกเลิกทาสเมื่อวันที่ 15 กันยายน 1829
 รัฐบาลเขอนแอเรสประกาศให้เลิกทาสที่เกิดหลังวันที่ 31 มกราคม 1813
 ทุกคนเป็นไทย และในโคลัมเบียตกลงให้ทาสที่เกิดหลังวันที่ 16
 กรกฎาคม 1821 พ้นจากทาสเมื่ออายุถึง 18 ปี

ยังมี การทาสสำคัญ อีก 3 แห่ง ที่ยังไม่ เลิก คือ สหรัฐอเมริกา
 แคว้นไต้ คิวบาและบราซิล

— สหรัฐอเมริกา —

ความจริงการใช้ทาสไม่ใช่สิ่งที่บัณฑิตาคนสำคัญที่ก่อร่างสร้างสหรัฐ
 อเมริกานิยมเลย ท่านยอร์ช วอชิงตันเองเมื่อตายลงก็ทำพินัยกรรม
 ปล่อย ทาส ส่วนตัวให้ เป็นไทยหมด และ เคย พด กัย เยฟเฟอซัน
 ไว้ว่า “ ความปรารถนาชั้นแรกของท่านอย่างหนึ่งก็คืออยาก จะเห็น
 ประเทศของท่านหาวิธีใหม่กคหมายล้มเลิกทาสเสีย ”. ยอนนอคัมส์ ได้
 ประกาศความไม่พอใจประเพณีมีทาสใช้กันอย่างเปิดเผย และกล่าวว่า

“ ความต้องวิพยายามลงมือกำจัดทาสเสียให้หมดสิ้นไปจากสหรัฐอเมริกา ” ประธานาธิบดีและคนสำคัญของประเทศสมัยต่อมาเกรงเกียดเรื่องทาสกันทุกคน เยฟเฟอซันพูดถึงเรื่องทาสว่า “ นักชนมาที่รู้ว่าพระเจ้าซงไว ซึ่งความเที่ยงตรง แล้วเป็นอกสิ้นชวันหายแทนประเทศทุกที่ ” แต่ก่อนที่ชาวอเมริกาจะได้รวบรวมกันเป็นขั้วแผ่นดินก่อสร้างระเบียบการปกครองประเทศขึ้น ทว่าทั้งอเมริกามีทาสใช้ห้อยอยู่แล้วเป็นจำนวนมากมาย ฉเพาะหย่างยิ่งในรัฐภาคใต้ ซึ่งผู้ตั้งถิ่นฐานมีอาชีพทางการสีกัมเป็นพน เจ้าของที่ดินคนหนึ่งมีทาสใช้ช่วยจำนวนร้อยจำนวนพัน และมีความรู้สึกฝังแน่นว่าทาสเป็นสินทรัพย์ไม่ใช่คนจึงเป็นอิมิตาทชาวรัฐภาคใต้จะต้องนึกถึงผลประโยชน์อันเกิดแต่การใช้ทาสมาก ดังนั้นเมื่อมีผู้เสนอกฎหมายในนามรัฐบาลดินแดนกันตะวันตกเฉียงเหนือ ในการประชุมครั้งแรกระหว่างรัฐต่าง ๆ ในอเมริกา พายหลังเวลาทักองทหานองกริตถอนกลับไปแล้วว่า “ หลังปี 1800 จะต้องไม่มีการใช้ทาสหรือบังคับใช้ทาสและผู้ผ่านจะต้องถูกลงโทษ ” ร่างกฏหมายนั้นจึงได้ตกไป ส่วนรัฐทางฝ่ายเหนือมีความคิดเห็นต่างกัฝ่ายใต้มาก และมีความกะตอรรอนที่จะให้การใช้ทาสหมดไปโดยเร็ว กฏหมายฉบับปี 1787 (วันที่ 13กรรคาคม) สำหรับบังคับใช้ในอาณาเขตของสหรัฐอเมริการัฐตะวันตกเฉียงเหนือของแม่น้ำโอไฮโอ ซึ่งนาธานเคน (Nathan Dane) เป็นผู้นำเข้าสู่สภา และผู้ร่างอากเป็น มานาเซีย คัตเลอร์ (Manaseh Cutler) ก็ห้ามไม่ให้มีทาส

พ่ายในอาณาเขตนั่น

ในกรุงประชุมทพลาเคลเพีย เมื่อปี 1787 ซึ่งได้จัดการร่าง
 กติหมายรณธมณู ผู้ร่างกมความรู้สึกถึงเกยคการทาส แต่รณคาโร
 โไลนาได้ และรณยอรเยียนยื่นขอให้อบรมองการทาสก่อนทรณทงสอง
 จะเข้าหู่ในสหรณบาล และขอให้อวมตกลงในการส่งทาสทหลยหน
 คิน ให้หู่ในสณณาการอวมสหรณทวย แต่ทประชุมตกลงให้อาคำ
 ว่า “ ทาส ” และ “ การทาส ” ออกเสยจากกตหมายรณธมณู กง
 ทแมคสันอ้างว่า คำเหล่านันไม้ไคสแดงให้เห็นวามนุสมีสิทธิเป็น
 เจ้าของตัวเองเลย และในเวลาเดียวกันก็กำหนดเป็นกตหมายทวย
 ว่า สภาฮาสงห้ามการค้าทาสของชาวต่างประเทศเมื่อพนกำหนด
 20 ปีแล้ว จะต้องไม้ล้มีว่า ก่อนหรือหลังรวมรณภาคเหนือของ
 อเมริกาตกละกนอยเริ่มตนทวยรณเวอรมองต์ในปี 1777 จนจบทวยปี
 1804 เมื่อรณนิวเยอรชเซารวมสหภาพนัน รณเหล่านันได้ดำเนินการ
 เลิกทาสหรือหาวณทางทจะทำให้ทาสหมดไปจากเขตของตนทีละนอย
 แต่การกระทำทงนก็เทากยทำให้ทาสในรณฝ้ายเหนือโอนไปหู่ในตลาต
 ค้าทาสในรณภาคใต้นนเอง

เราไม่สามารถหารายละเอียดพอที่จะซายเป็นซันไปได้ว่าใคร
 ในวงรณบาลคเป็นผู้เหนยวรงทาเนยมมทาสไว้ การไคหลยเซยนา
 รวมในสหรณเมื่อปี 1803 ยงทำให้เสยงฝ้ายให้ทาสคงหู่คงชนอก การ
 ปรองคองกบรณมิสซอรเมื่อปี 1820 ยครณเทกซัสเมื่อปี 1845 กตหมาย

การหลงทีสุดคนหนึ่งคือ อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln)
 ส่วนพวกเห็นว่าลมปากไม่มีประโยชน์จึงใช้คมอาวุธก็มี เช่น ยอน
 บราวน์เป็นต้น ยอนบราวน์เป็นคนแรกที่ใช้อาวุธก่อการ ก่อกำจัดประเพณี
 ใช้ทาสเมื่อปี 1859 ที่ฮาเปอร์ส เฟอริ (Harper's Ferry) ยอนบราวน์
 เป็นคนที่เคยอยู่ในรถต่าง ๆ ทั้งภาคเหนือและภาคใต้ ได้เห็นชีวิตอัน
 น่าสมเพชของทาสอย่างใกล้ชิด และได้พยายามกำจัดการหาทสรอน
 และสถานท่มั่นคงแข็งแรงทางพาเขาเวอร์จิเนีย ช่วยให้ทาสที่ต้องการ
 เป็นไทหนีไปพ้นนักหยู่ได้ ครั้นแล้วกรรวบรวมอาวุธและชายฉกรรจ์ได้
 22 คนเข้าปล้นคลังอาวุธที่ฮาเปอร์ส เฟอริ เพื่อจะสะสมกำลังอาวุธ
 ไว้ดำเนินการต่อไป กองทหารรัฐบาลได้รับคำสั่งให้ปราบปรามพวก
 ก่อการไม่สงบนี้ ด้วยยอนบราวน์ถูกจับและพิศพวกตายในทรยข้าง ถูก
 จับไปข้าง ยอนบราวน์ถูกตัดสินประหารชีวิต แต่ความตั้งใจ และ
 การกระทำของยอนบราวน์ เราความรู้สึกฝ่ายต้องการ เลิกทาสให้
 ร้อนแรงยิ่งขึ้น ต่อมาไม่นานก็มีเพลงรู้จักกันทั่วอเมริกา และแทบ
 ทั่วโลกว่า

John Brown's body lies, a mould'ring in the grave,

John Brown's body lies, a mould'ring in the grave,

John Brown's body lies, a mould'ring in the grave,

His soul is marching on.

ยอนบราวน์ร่างกาย มลายทัษณมแผ่นดิน

ยอนบราวน์ร่างกาย มลายทัณฑ์มแผ่นดิน

ยอนบราวน์ร่างกาย มลายทัณฑ์มแผ่นดิน

แต่วิณณานห้อยยื่นยง)

นอกจากพวกไซ้คมอาวอและคมปากกิ่งกล่าวแล้ว ยังมีพวกกว๊
และนักประพันธ์ต่าง ๆ ที่ไซ้คมปากกาประนามประเพณืไซ้ทาส มี

อาจารย์หญิงในวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ซอมิสซิส แฮเรียต เอลิซาเบธ

สโตว์ (Mrs. Harriet Elizabeth Stowe 1811—1896) ผู้ไซ้หวีเขียน

ต่างกับนักเขียนอื่น ๆ คือ เขียนหนังสือท่านอนวนิยาย ชื่อเรื่อง

“ Uncle Tom's Cabin ” (กระท่อมน้อยลงทอม) หรือ “ Life Among

the Lowly ” (ชีวิตคนจน) ความคับแค้นต่าง ๆ ของพวกทาสที่ปรากฏ

ในหนังสือเรื่องนี้ ถ้ายมาจากชีวิตจริงทมัสซิสสโตว์ได้สังเกตเห็นทงสน

หนังสือจริงเท่ากัยเป็นไขปลิวคคค่านการทาสนั่นเอง หนังสือเรื่องนี้

แพร่หลายไปทั่วทุกรัตในภาคเหนือและปลุกใจคนให้สมเพชเวทนาทาส

และเกลียดชังการทารุณของพวกเจ้าของทาสจนถึงขีดที่สุด นอกจากน

ยังเป็นต้นนิยมอ่านกันทั่วไป และมีคนแปลเป็นภาษาต่างประเทศถึง

23 ภาษา

ความพยายามต่าง ๆ ดังกล่าวมา ประกอบกัยความเจริญก้าว

หน้าทางวิทยาศาสตร์ ในรัตฝ่ายเหนือทำให้ชีวิตจิตใจของชาวรัตฝ่าย

เหนือและฝ่ายใต้แตกต่างกันจนแทบนับว่า เป็นสองประเทศก็ได้ ชาว

รัตภาคเหนือประดิษฐ์ไฟ ยาง เครื่องยนต์ และเครื่องจักรไซ้ก่อน

ทอน คนจึงเห็นว่าเครื่องจักรเป็นทาสของมนุษย์ มนุษย์หาควนเป็น
 ขาทาสมนุษย์ด้วยกันไม่ ส่วนชาวไต้หวันก็คิดเห็นว่า การใช้แขกค้าเป็น
 ทาสเป็นทำเนียมประเพณีมาแต่เดิม ถ้าล้มเลิกเสียชีวิตจะเปลี่ยนแปลง
 ยุงยากเสียระเบียบและหาประโยชน์อย่างใหญ่หลวง พวกชาวบริเตน
 ไทและสมัคพวกที่หยู่ทางภาคเหนือไต้หวันทำความพยายามคัดค้านและ
 บังคับไม่ให้การออกความคิดเห็นอันเกี่ยวกบเรื่องทาสแพร่หลายไปใน
 หมู่ประชาชน แม้พวกพระในรัชสมัยทาสกั๊ก็พยายามใช้อิทธิพลให้ทาส
 ยังคงมีหยู่ต่อไป แต่จะพยายามสักเพียงไรก็ตาม ความรู้สึกของ
 คนทั่วไปไต้หวันซึ่งในหนังสือเรื่อง กะท่อมน้อยลงท่อม ซึ่งแพร่หลาย
 ไปถึงหมู่ประชาชนเสียแล้วก่อนที่ฝ่ายปฏิปักษ์จะรู้ตัว ความพยายาม
 ของฝ่ายนิยมทาสบางอย่างจึงเกิดผลตรงกันข้าม เช่น คดีเครตส์ก๊อต
 ในปี 1856-57 เครตส์ก๊อตเป็นทาสแคว้นมิสซूरแล้วถูกย้ายไปหยู่แคว้น
 อิลินอยและทอนซึ่งเป็นบริเตนไม่ใช้ทาส ครั้นเมื่อถูกย้ายกลับมา
 มิสซूरอก จึงร้องขอเป็นความเป็นไทย แต่กลับถูกขายไปทนายออร์ก
 สก๊อตชอชอร์นเรื่องต่อไปจนถึงศาลสูง ศาลสูงพิจารณาความแล้วตัดสิน
 เห็นว่า สก๊อตเป็นทาสหรือเชอสาขายทาส เพราะฉะนั้นจึงไม่นับว่าเป็น
 พลเมือง และไม่มีสิทธิเข้ามาพ้องในศาลของสหรัฐ เป็นหน้าที่ของสห
 รัฐบาลที่จะต้องขอกันรกรักษาทรัพย์สมบัติของสหรัฐไม่ให้สูญหาย ทาส
 ก็เป็นทรัพย์สมบัติอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น สภาองเกรสจึงต้องขอกัน
 รักษาทาสไว้ คำนึงถึงนี้เป็นที่พอใจของชาวไท้ แต่ทำให้ชาวบริเตนฝ่าย

เห็นอชคเคองมาก เมื่อความคิดเห็นแตกต่างออกเป็นสองฝ่ายเช่นนี้
 สหรัถภาคเหนือและภาคใต้จึงมีความรู้สึกเป็นปักษ์กัศต่อกันทุกที จน
 ในที่สุดเหตุการณ์ค่อยปรากฏชัดขึ้นว่า ปัญหาเรื่องนี้จะตกลงกันโดย
 ไม่ปะทะอาวุธไม่ได้ วาระที่ท่านอัยราชัม ลินคอล์นไทรบ์เลือกเป็น
 ประธานาธิบดีเมื่อเดือนพฤษจิกายน 1860 จึงเท่ากับเป็นสัญญาณให้ภาค
 ไต้ออกการรุนแรง และสงครามกลางเมืองกระเเบิดขึ้นในเดือนเมษายน
 ค.ศ. 1861 ประธานาธิบดีลินคอล์นเรียกทหารอาสา 75,000 คน แต่มีคน
 สมัครถึง 3 หรือ 4 เท่าจำนวนที่ตองการ ในตอนแรกพวกฝ่ายเหนือกล่าว
 ว่า ทตองจับอาวุธกัศด้วยหวังจะรักษาสหรัถบาลให้คงอยู่ แต่่นักการ
 เมืองทมอง เห็นการนี้ไกล ไค้เห็นมาแต่ แรก และในตอนท้ายทั้งชาคกั
 เข้าใจทั่วกันว่า เป็นการกะทำเพื่อจะให้เลิกทาสหุ่อย่างเค็ดชาคทัวสหรัถ
 สงครามทงนต่างฝ่ายต่างทมเทก้าสงเขารบกันหุ่อย่างคเค็ดและกินเวลา
 ถึง 4 ปีเต็ม คอ เรมต้นแต่เดือนเมษายน 1861 และสิ้นสุดลงเมื่อวันที่
 9 เมษายน 1865 เมื่อทัพฝ่ายไต้ยอมแพ้ทอัยโปมัททอกซ์ (Appomattox)
 หลังจากนั้น 2-3 วัน ประธานาธิบดีลินคอล์นก็ถูกคนทำร้ายร่างกายถึง
 แก่ความตายเมื่อวันที่ 15 เมษายน แต่สหรัถคองเกรสไต้ยกเลิกทาส
 แล้วตงแต่ปี 1862 คอ ลินคอล์นไต้ออกประกาศยกเลิกทาสคอบบตัน ใน
 วันที่ 22 กันยายน 1862 และประกาศให้ทาสทหุ่อาวุธต่อสู้กับรบบาล
 ทงหมคเป็นไต้ยกแควเมื่อวันที่ 1 มกราคม 1863 พอเดือนธันวาคม 1865
 กัศมีการแกไขรตถ์มนนุใหม่ยกเลิกและห้ามการทาสทัวทั้งสหรัถอเมริกา

ค่าใช้จ่ายในสงครามคราวนี้มีผู้สำรวจคิดคำนวณว่าในสามปีแรก
 รัถฝ้ายเหนือใช้ไป 5,000,000,000 ดอลลาร์ รัถฝ้ายใต้ใช้ 3,000,000,
 000 ดอลลาร์ และเมื่อคำนวณเข้าเห็นค่านานและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อัน
 เกิดแต่สงครามรวมเข้าด้วยแล้ว ภาคเหนือใช้รวมทั้งสิ้นประมาณ 11,
 000,000,000 ถึง 12,000,000,000 ดอลลาร์ และฝ้ายใต้ใช้ไปประมาณ
 4,000,000,000 ดอลลาร์ มีคนตายราว 750,000 ถึง 1,000,000 คน แต่
 มีผลคือ ขนบทำเนียมใช้ทาสสิ้นสุดลง ทดินอันสมบูรณ์ทางรัถภาค
 ใต้ใต้เปิดทำการรกรักมีมากขึ้น การจ้างคนที่เป็นไทยแก่ตัวทำงานกลับ
 ใต้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยกว่าใช้ทาส รัถในภาคทั้งสองก็รวมอนาณภาพ
 พลาณภาพกันเป็นมหาประเทศที่มีกำลังใหญ่ยิ่งประเทศหนึ่ง.

— คิวบา —

ประมวลกฎหมายว่าด้วยเรื่องทาสของสเปนที่ประกาศใช้เมื่อ 2789
 นั้น เป็นที่ยอมรับทั่วกันว่ามลทินระเมตตากรุงนามาก โดยเหตุนี้ เมื่อ
 เกาะทรินิแดด (Trinidad) มาอยู่ในความครอบครองของอังกฤษแล้ว
 คณะเล็กทาสจึงขัดขวางความพยายามของพวกเจ้าของไร่เพาะปลูกที่จะ
 ให้ใช้กฎหมายอังกฤษแทนกฎหมายสเปนที่ใช้อยู่ในเกาะนั้น และก็ขัด
 ขวางไต่สาเหรัค เมื่อปี 1819 แต่แม้ว่ากฎหมายจะลดหย่อนเพียงไร
 ก็ตาม พายในอาณานิคมของสเปนมีผู้ละเมียดย่อย ๆ และในเกาะคิวบา
 ความเป็นหยู่ของพวกทาสลำบากมาก พลเมืองที่เป็นทาสระเกาะนี้ใน

ปี 1792 มีประมาณ 84,000 คน ในปี 1817 มี 179,000 คน ในปี 1827 มี
 286,000 คน และปี 1843 มี 436,000 คน รัฐบาลสเปนได้ออกกฎหมาย
 เมื่อปี 1870 ว่า นับแต่บัดนี้เป็นต้นไปทาสที่มีอายุ 60 ปี แล้ว หรือจะ
 มีอายุครบ 60 ปี จะได้รับความเป็นไทยทันที เด็กที่ยังไม่เกิดก็ให้ถือว่า
 เป็นไทยแก่ตัวด้วย แต่พวกเจ้าของจะต้องอุปการะเลี้ยงดูเด็กที่เกิดใหม่
 ไปจนถึงอายุ 18 ปี และตลอดเวลานี้เด็กจะอยู่ในฐานะผู้ฝึกหัดสำรอก
 งานที่เห็นว่าเหมาะสมในเมื่อมีอายุครบกำหนด กฎหมายฉบับนี้เรียก
 ว่า กฎหมายมอเร็ต (Moret Law) คือซีนิยอร์ มอเร็ต เพรนเดอกาสต์
 (Senor Moret Prendergast) รัฐบาลถือว่า การกะชวงอานานิคัมเป็นผู้
 เสนอในสภาผู้แทนตามทเขียนสถิติปี 1867 มีพลเมืองในคิวบารวมทั้งสิ้น
 1,370,211 คน เป็นคนผิวขาวเสีย 764,750 คน คนผิวก้ำ 605,461 คน
 ในจำนวนคนผิวก้ำเป็นไทย 225,938 คน และทาส 379,523 คน ในปี
 1873 คิวบามีพลเมืองประมาณ 1,500,000 คน ซึ่ง 500,000 หรือ 1
 ใน 3 ส่วนเป็นทาส นายโครว์ (Cowe) กงสุลใหญ่ของอังกฤษ
 ที่เกาะนเมอชปี 1885 กล่าวว่า "การทาสกำลังลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว
 ซึ่งในปีหนึ่ง หรืออย่างมากที่สุด 2 ปี การทาสซึ่งแม้เวลานั้นกลดหย่อน
 อยู่นี้แล้ว จะหมดสิ้นไป"

— บราซิล —

อังกฤษได้ทำสนธิสัญญาเลิกการค้าทาสกับบราซิล เมื่อปี 1826

แต่ยังคงมีผู้ละเมิดอยู่เสมอทั้ง ๆ ที่เรอรัยของอังกฤษได้ประกาศว่า การ
 ทรายเป็น ใน ปี 1830 พระราชอาชญาของบราซิลได้ประกาศว่า การ
 ค้าทาสถือว่าเป็นการโจรสลัด อังกฤษได้ยื่นมือเข้าเกี่ยวข้องโดยออก
 กฎหมายฉบับหนึ่งชื่อเบอकिनแอคต์ (Aberdine Act) ปี 1845 กล่าว
 ถึงสิทธิในการจับกุมเรือทาสสัญลักษ์ในน่านน้ำบราซิล กระนั้นก็ตามเจ้า
 หนาทปกครองท้องถิ่นก็ยังยินยอมให้ทาสอาฟริกันเข้ามาถึงขลอะ 4,000
 คน ในปี 1850 การค้าได้ระงับลงโดยสิ้นเชิง บันดาเจ้าของที่ดิน
 เพาะปลูก และเจ้าของเหมืองแร่พากันร้องอุธรณ์ต่อรัฐบาลว่าเป็นความ
 หายนะแก่ชาติ การระงับการค้าทาสทำให้งานของทาสหนักชนและ
 จำเป็นต้องเอาทาสที่เคยใช้ล้อยในครอบครัวย้ายไปใช้ทำงานในไร่เพาะปลูก
 แต่ถึงกระนั้นการค้าทาสของบราซิลก็เขากว่าทาสในสหรัฐอเมริกา วันที่
 28 กันยายน 1871 สภาบราซิลได้ออกกฤษฎีกาว่าด้วยการเลิกทาสทั่ว
 ทั้งประเทศ ทาสของรัฐบาลจะให้เป็นไทยทั้งหมด ส่วนทาสอินทนิ
 หย์เกิม ยิงจะคงเป็นทาสต่อไป แต่ก็จะได้รับความสวดอกในการออก
 เป็นไทย กฎหมายนี้ได้กำหนดว่า เด็กที่เกิดจากแม่ซึ่งเป็นทาส
 หลังวันที่กฎหมายนี้ออกให้นับเป็นไทย แต่อย่างไรก็ดี คนพวกนี้จะ
 ต้องรับใช้เจ้าของ ๆ แม่หยู่เป็นเวลา 21 ปี ได้มีขอความเพิ่มเติมใน
 กฎหมายอีกด้วยว่า เงินจำนวนหนึ่งที่ได้จากการปรับใหม่ในปีหนึ่ง ๆ
 จะต้องกนไว้เพื่อช่วยเหลือ แคว้นทุกแคว้นในการที่จะต้องซื้อทาสเพื่อ
 ปลอ้อยให้เป็นไทย เจ็ดปีก่อนที่จะออกกฎหมายฉบับนี้ พระราชอาชญา

ของบราซิลผู้ซึ่งใช้อิทธิพลช่วยเหลือให้ทาสได้เป็นไทยตลอดมา ก็ได้
 ชงปล่อยทาสส่วนพระองค์เป็นไทย หลังจากปี 1871 นี้ ชาวบราซิลเลียน
 อื่น ๆ หลายคนได้โดยสเถิด และในที่สุดปี 1888 สภาได้ออกกฤษฎี
 คกาให้ยกเลิกทาสทั้งหมดในบราซิล ซึ่งทาสจำนวน 700,000 คนได้รับ
 ความเป็นไทย

— การค้าทาสเลียงกคหมาย —

เมื่อห้ามการค้าทาสแล้ว ชาวอาณานิคมของประเทศในยุโรป
 มากกว่าหนึ่งประเทศได้พยายามเลียงหาวิธีอื่นแทน โดยเอาคนงานที่
 เป็นชนชาติที่มัวหมองต่ำกว่าไปใช้ โดยมีสัญญาผูกมัด ซึ่งมักจะกำหนด
 เวลาไว้ให้นาน นี่เป็นตัวอย่างของวิธีการหลายวิธีที่ได้นำมาใช้ ซึ่ง
 กลายเป็นทำนองการค้าทาสอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ประมาณปี
 1867 วิธีการชนิดนี้กรู้ออกไปว่าทำกันมากในหมู่เกาะท้องทะเลใต้
 ก้นนิวคาเลโดเนีย (New Caledonia) และในหมู่เกาะฟีจี (Fiji)
 วิธีนี้เหมือนเริ่มกระทำกันด้วยความสมัครใจ แต่ไม่ช้าความโลภอัน
 ไม่มีขอบเขตจำกัดของพ่อค้าก็นำมาซึ่งวิธีการหลอกลวง และ โหดร้าย
 ชาวพื้นเมืองถูกล่อลวงไปในเรือขึ้นทุกคนงาน แล้วใช้อำนาจบังคับกัก
 ขังไว้ หรือบางทีถูกข่มขืนหรือในเรือคาน เขาไปไว้ในเรือใหญ่
 จะต้องการใช้ให้ไปทำงานเช่นไรก็ไม่ได้อธิบายให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และ
 มักจ้างไว้เป็นเวลาเกินกำหนดทางกฎหมาย วงการค้าวนขยายออกไป

มากในเวลารวดเร็ว ในปี 1884 วิทยาลัยไต้เริ่มเอาใจใส่เป็นพิเศษ
 ในเรื่องการค้าทาสที่ควีนส์แลนด์ในหมู่เกาะแปซิฟิก และไต้แต่งตั้ง
 กมีการออกมา สอดสวน เรือ เรือ ทบยทุกคน ทกะเกนท์ มาจาก ชาวพน
 เมืองเกาะนิวกินี (New Guinea) หมู่เกาะหลุยส์อาด (Louisiade)
 และหมู่เกาะคองเตรออสโตร (D'Entrecasteaux) ผลการสอดสวน
 ซึ่งมีปากคำพยานเกือบ 500 คน ไต้เขตเผยแพร่การชัวชาทารนไม่แพ้
 การค้าทาสอาฟริกนเมือครงกะโนน การกระทำอันน่าอับอายนทำให้
 พวกชาวเกาะ ถือว่าเป็นหน้าท ของตนที่จะต้อง แก่แค่นเอกักขคน ผวชาว
 ทุกคนที่ล่อให้ย้างเหยียบขขึ้นไปบนเกาะไต้ ยอนคอเลอริชแพทเทอชัน
 สังกราช แห่ง เมลานีเซีย (John Coleridge Patterson Bishop
 of Melanesae) เป็นผู้ไ้กรบเคาระห์จากการพยายามททเกาะนุกาบู
 (Nukapu) เมือวันที่ 20 กันยายน 1871

— ไพร่ในรัสเซีย —

รัสเซียเป็นประเทศที่มี โฉมหน้าทางประวัติศาสตร์ ไม่เหมือนชาติ
 อื่นในตะวันออก และที่เรียกกันว่าชาติตะวันออกนั้นนับว่าถูกต้อง เมื่อ
 ทำเนียบไ้ทาสเลิกล้มไป ประเทศรัสเซียเปลี่ยนเป็นไ้ไพร่ (Serf)
 แทนมาจนถึงในเร็ว ๆ นี้ ในสมัยต้นๆ เท่าที่เราชายไ้พลเมืองบ้าน
 นอกของประเทศสนประกอบทวย 1. ทาส 2. คนงานเพาะปลูกที่เป็น
 ไ้ไทยแก่ทว และ 3. ชาวนาแท้คือพวกททานาเล็ก ๆ ของตน หรือเช่า

นาผู้อื่นทำและเป็นสมาชิกของค่ายนทวย ทิวาของทาสที่หนักเหมือน
 กบต่อน ๆ คือ จับไว้ในกรรขหนึ่ง ขอมชายตัวด้วยความยากจนหนึ่ง
 มหันสนทนพนทวหนึ่ง และกคหมายลงโทษหนึ่ง ในสควสที่ 18 คน
 ที่แตกต่างกันออกเป็น 3 ชั้นปนเปกันจนกลายมาเป็นชั้นเดียวเรียกว่า
 ไฟร์ (Serf) มีฐานะเป็นทรัพย์สินของเจ้าของที่ดินหรือของวัดไม่ใช่
 ทรัพย์สินของที่ดินอย่างไฟร์ทอน แต่ห้ามไม่ให้โยกย้ายที่อยู่ พระราช
 บัญญัติพระราชอาชวรสเซียดบยบ 1721 กล่าวว่า "เจ้าของชาย
 ชาวนาและคนใช้ไม่เพียงแต่ทั้งครอบครัวเท่านั้น แต่ชายแต่ละตัวละตัว
 เหมือนวัวควาย" การกระทำเช่นนั้น ในตอนแรกรัชกาลอนุมิต และ
 ใต้ฟ้าสจากการขายนทวย ปกติเช่นนี้มาหลายรัชกาล จนกระทั่ง
 พระเจ้ายเตอร์มหาราชได้ออกกคหมายแก้ส่วรัชชปการพลเมืองบ้าน
 นอกเป็นรายคน และบังคับให้เจ้าของที่ดินรับผิดชอบจำนวนเงินที่ไฟร์
 ของตนจะต้องเสีย ส่วนพวกคนจรจัดให้เขาเป็นททาน พวกที่ไม่
 สัมคเป็นททาน บังคับให้ตั้งหลักแหล่งทำงานในที่ดินฐานะสมาชิก
 ของค่ายนหรือไฟร์ของนายที่เต็มใจรับ

วิธีการใช้ไฟร์ทำกันแพร่หลายเต็มทีในรัชสมัยพระนางแมคทฮารัน
 ที่ 2 พวกไฟร์ถูกชอขายบ้างยกให้กันเป็นของกันนบ้าง บางทีก็พร้อม
 กยที่ดิน บางทีก็ตัวเปล่า บางทีทั้งครอบครัว บางทีก็แยกกัน ขายทอด
 ตลาดในที่ชุมนุมชนเป็นประการเดียวที่ห้าม โดยถือว่าไม่่งตงาม
 สำหรับบริตชาวยุโรป เจ้าของอาคส่งไฟร์ที่เขาไว้ไม่ให้ไปยงไซบีเรีย

หรือไปยังเหมืองแร่จนตลอดชีวิตได้โดยไม่ต้องไต่สวน และไพร่ที่ร้อง
 ทขกล่าวโทษนายจะต้องโทษโดยและสั่งไปยังเหมืองแร่ เค้ามูลการ
 เปลี่ยนแปลงครั้งแรกปรากฏในรัชสมัยพระเจ้าปอล (1796-1801)
 พระองค์ได้ซึ่งออกกฎหมายว่า พวกไพร่จะต้องไม่ถูกบังคับให้ทำงาน
 ให้นายมากกว่าสัปดาห์ละ 3 วัน และต่อจากนั้นก็มีผู้พยายามเปลี่ยนแปลง
 แปลงแก้ไขตลอดจนเสียดความคึกคักเห็นที่จะให้ปล่อยเป็นไทย นับแต่
 ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา แต่ยังไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจังจนกระทั่ง
 พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ ที่ 11 ได้ขึ้นครองราชย์ (1855) พระราชาธิราช
 องค์นี้ภายหลังสงครามโครเมียแล้ว ซึ่งครั้งมีการลบล้างคนคนหนึ่ง
 ประกอบด้วยข้าราชการสำคัญ ๆ ของประเทศหลายคน เรียกว่าคณะ
 กัมการคแลชานา ให้ไปทำหรือหาวิธีการปล่อยทาสให้เป็นไทย ใน
 องค์การ นมัสมาชิกที่ทำงานอย่างเข้มแข็งคนหนึ่งคือ แกรนด์ดยุก
 คอนสตันติน บงเอนมีเหตุการณ์อย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้งานของกัมการ
 คณะนี้ดำเนินไปอย่างรวดเร็วเกิดขึ้น คือพวกนายในแคว้นลิทัวเนีย
 พวกหนึ่งเกิดไม่ใคร่พอใจกฎหมายเรื่องไพร่ในแคว้นของตน หยาก
 จะหาวิธีการแก้ไข รัฐบาลได้โอกาสจึงแปลความหมายไปว่า เป็น
 การเสนอความประสงค์จะให้เลิกไพร่ จึงออกคำสั่งถึงคณะกัมการ
 พิจารณาเตรียมการปล่อยไพร่ให้เป็นไทยทีละน้อย ๆ และไม่ช้าก็ส่ง
 หนังสือเวียนไปยังผู้ว่าการเมืองและเจ้านายใหญ่ ๆ โต ๆ ทั่วดินแดน
 รัสเซียแท้ แจ้งความประสงค์ของพวกขุนนางลิทัวเนียขอน และจัด

วางแบบแผนหลักเกณฑ์ในอันที่จะปล่อยไฟร์เป็นไทย “ ถ้าหากเจ้านาย
 แคว้นต่าง ๆ เหล่านี้จะเห็นชอบด้วย ” มติมหาชนเห็นพ้องในแผน
 การนี้ทั้งไปนี้ แม้พวกนายที่ไม่สู้จะเห็นชอบด้วยก็เห็นว่า หากจำเป็น
 จะต้องทำแล้ว ก็มอบความไว้วางใจแก่พวกขุนนางจะดีกว่าและจะปลอดภัย
 ภัยสำหรับผลประโยชน์กว่าที่จะมอบให้แก่พวกเจ้าหน้าที ฉะนั้นใน
 ระหว่างปี 1858 จึงมีคณะกรรมการเลิกไฟร์ตั้งขึ้นเกือบทั่วทุกแคว้นที่มีการ
 ใช้ไฟร์ และเพื่อให้แผนการนี้ต่าง ๆ ที่คณะกรรมการประจำแคว้นวางไว้
 เหมาะสมยิ่งขึ้น รัฐบาลจึงตั้งกรรมการพิเศษขึ้นตรวจแก้อีกคณะหนึ่ง
 เมื่อวางแผนการนี้ไว้พร้อมแล้ว แม้พวกขุนนางจะคิดคำนึงต้อง
 ระวังไว้อย่าง ใดก็ตามก็กลายเป็นกตมหายขึ้น และการใช้ไฟร์ก็
 ล้มเลิกลง (เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ ปีที่ขึ้นรัฐเซีย ซึ่งตรงกับวันที่ 3
 มีนาคม 1861) จำนวนไฟร์ทั้งหมดซึ่งเป็นของเจ้าของที่ดิน ในขณะที่
 ปล่อยมีประมาณ 21,625,609 คน ในจำนวนนั้น เป็นไฟร์ทำนา เสีย
 20,158,231 คน และเป็นไฟร์รับใช้ในบ้านอีก 1,467,378 คน จำนวน
 เหล่านี้มิได้รวมไฟร์ของรถด้วย ซึ่งมีประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนพล
 เมืองชนบททั้งหมด ฉะนั้นของคนที่มากกว่าพวกที่มนายเป็นเจ้าของ
 ที่ดินส่วนตัวอยู่แล้ว ความจึงขาดถือตามคำของนาย ฮาร์. ดี. เอม.
 วอลเลซ (R. D. M. Wallace) ที่กล่าวไว้ไว้ว่า “ เป็นถาณะ
 ระหว่างไฟร์กับไทย ” ในจำนวนพวกนี้ยังมีไฟร์ที่ดินที่เป็นของวัดมา
 ก่อนแล้วโอนมาเป็นของรัถ ในรัชสมัยพระนางแคทเธอรีนที่ 2 อีกด้วย

นอกจากนยงมีพวก “ชนท” ที่รบใช้หยาในราชสำนักและตามวัง
เจ้านาย ซึ่งมีจำนวนประมาณ 3 ล้านครึ่ง ดังนั้นโดยกคหมาย
ปี 1861 นี้ ฝรั่งกว่า 40 ล้านคนได้ปล่อยเป็นไทย

ทาสของชนชาติอิสลามะหะหมัด

คัมภีร์โกหร่านก็เหมือนกัยคำสอนของโมเสสที่ยอมรับว่ามีทาส
และวางกคเกณฑ์การใช้ทาสไว้ด้วย กคเกณฑ์เหล่านี้ในกายหนึ่ง ๆ แปร
ความหมายแตกต่างกันไป บางนิกายก็เคร่งเครียด บางนิกายก็ลค
หย่อน ตามทำเนียบประเพณีในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งตามวิธีกสา
กคหมายต่าง ๆ กันของพวกผู้ครองเขตแคว้น ในประเทศอิสลาม
มะหะหมัดที่โห่และจเรินทันสมัย ได้มีประกาศนามมาแล้วว่าการ
ค้าทาสเป็นการผิดกคหมาย อานาจักรเตอร์กิก ได้เป็นภาคีสมาชิกใน
สนธิสัญญากรุงเบอร์ลินปี 1885 และประกาศใช้เป็นกคหมายเมื่อปี 1889
ว่าการค้าทาสเป็นความผิดทางกคหมาย เปอรเซียและชันชิวาร์ได้
เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกตามสนธิสัญญากรุงบรัสเซลส์เมื่อปี 1890 แต่ใน
ประเทศเล็ก ๆ บางประเทศ เช่นในเมืองเฮดจาซ (Hedjaz) เป็นต้น
การค้าทาสยังคงกระทำอยู่จนถึงสมัยนี้

คัมภีร์โกหร่านไม่ให้คนกคชทาสเลย ซ้ำยังสนับสนุนให้ปล่อย
ทาสให้เป็นไทย โดยกล่าวว่าเป็นการกระทำที่ไคบุญ ลกที่เกิดด้วยทาส
ภริยาของนาย ถือว่าเกิดมาเป็นไทยแก่ตัว และเมื่อมลูกแล้วแม่ก็ไค

เป็นไทยด้วย ทาสที่เกิดในบ้านโดยทั่วไปถือกันว่า เป็นคนในครอบครัว และการขายทาสเช่นนั้นผู้คนจะทำหนักนินมาก ยกเว้นแต่กรณี ที่ประพรวทชวจนเหลือขอจึงจะพอให้อภัย ทาสทั่วไปรคของกษัตริย์มักจะ ได้ตำแหน่งหน้าที่สูง ๆ เช่นเป็นทปรกสวราชการ, เป็นเจ้าเมือง หรือ เป็นแม่ทัพ เป็นต้น เจ้าของทาสจำเป็นต้องเอาใจใส่ต่อทาสในยามเจ็บ บ่วย แก่ชรา และเลียงคกรियाและครอบครัวของทาสเมื่อตาย ทาส จะไต่ตัวเองหรือขอให้คนอื่นไต่ถอนให้ไต่โดยสะดวก ทาสประจำทคิน ก็ค่อย ๆ กลายเป็นไพร่ประจำทคินทีละน้อย และมักจะไต่รับอนุญาตให้ มีสิทธิกินผลประโยชน์ของทคินไว้สำหรับตนไต่ส่วนหนึ่ง หรืออนุญาต ให้ทำงานในทคิน ส่วนตัวไต่ สัปดาห์ละวันหนึ่ง หรือ หลายวัน แล้วแต่จะ ตกกลงกัน

— ในอาฟริกา —

เมื่อการค้าทาสจากอาฟริกาตะวันตกไปยังอเมริกาและหมู่เกาะ อินเดียนตะวันตกเป็นการผิดกฎหมายแล้ว ในตอนต้นศตวรรษที่ 19 การ ลักลอบค้าทาสยังคงมีอยู่อย่างมากมายจนกระทั่งเมื่อมีการเลิกทาสใน อเมริกาหลังสงครามกลางเมือง ประเทศอังกฤษได้ใช้ความพยายาม หย่างยิ่งยวดที่จะระงับการค้านี้ โดยใช้เรือรบตรวจตราในทะเล และ ในปี 1861 ไต่เอาเกาะลาโกส (Lagos) เป็นที่พักเรือที่ใช้ในการปราบ ปราบ คำว่า “การค้าทาส” ซึ่งเมื่อเดิมมีความหมายเฉพาะเพียงค้า ส่งให้อเมริกา ต่อมาไต่มีความหมายถึงการชอนเร้นเอาทาสออกไป

ชายทออาเรเบีย เปอรเซีย. และเมืองตามชายฝั่งทะเลแดงทางชายฝั่ง
ตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกของภาคพื้นยุโรป หรือหมายถึงการ
ค้าทาสภายในทวีปแอฟริกา ตามความต้องการของบัณฑิตาประเทศตลอด
สามนามะหะหมัดในภาคเหนือ และ ภาคตะวันตก และใน เกาะซันธิบาร์
ตลอดจนในอาณาจักรพวกนิโกรด้วยกันเอง คือแคว้นอูกาดา (Uganda)
แคว้นเบนิน (Benin) แคว้นดาโฮเม (Dahomey) และอื่น ๆ ทาสที่
พวกนิโกรต้องการส่วนมากเอาไปใช้ขายในพิภพตามลัทธิประเพณี
พื้นเมือง และในเวลาพระเจ้าแผ่นดินสิ้นพระชนม์หรือ เจ้าของตาย
ลงเช่นกัน

การค้าทาสภายในชายฝั่งยุโรปเป็นครั้งแรกโดยรายงาน
ของนักสำรวจสมัยแรกราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ฉเพาะอย่างยิ่งจากราย
งานของ ดร. ลิฟวิงสโตน (Dr. Livingstone) ของ เซอร์แซมมวล
เบเกอร์ (Sir Samuel Baker) และของ ดร. บาร์ธ (Dr. Barth) การ
ค้าทาสในภาคเหนืออื่น ดร. อินแกรม (Dr. Ingram) ได้บรรยายไว้
ดังต่อไปนี้

แคว้นซูดาน (Sudan) ตอนกลางได้กลายเป็นดินแดนล่าทาส
กันกว้างใหญ่ ซึ่งเคยที่จับได้ถูกพาไปยังตลาดทาสทูกกา (Kuka) ใน
บอร์นู (Bornu) ซึ่งชายได้ไม่ต่ำกว่ายี่สิบ 10,000 คน เมื่อพ่อค้าซอแล้ว
พวกทาสก็ถูกบังคับให้เดินข้ามทะเลทราย สซาราไปยัง เมอร์ซุก (Mur-
zuk) ในเฟซซาน (Fezzan) จากที่นั่นแบ่งส่งต่อไปยังชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์

เรเนี่ยนภาคเหนือและภาคตะวันออก ความยากแค้นในระหว่างทางนั้น
 แล่นสาหัส ส่วนมากไปไม่ไหวและล้มหายตายจากไป” รอดฟัส
 (Rohlf's) รายงานว่า “ใครไม่รู้จักทาง” ทกองค์การวานผ่านไป “ก็
 เพียงแต่จะตามก่องกระดูกที่เรียงรายอยู่ซ้ายขวาหนทางนั้นไป พวก
 นิโกรจากแคว้นซูดานตะวันตก และ ทิมบักตู (Timbuktu) ที่ถูกพาไป
 ขายถึงมอรรอคโคก็มี สันยักกลางการค้าทาสในมอรรอคโคคือ ซิดิ ฮาเมด
 อิบน์มุซา (Sidi Hamed ibn musa) ซึ่งอยู่ห่างจากตอนใต้ของ
 โมกาดอร์ (Mogador) เป็นเวลา 7 วัน ทัศนม้งานออกบ้านประจำ
 เสมอ บ้างหนึ่ง ๆ มีคนซื้อทาสไปยังเมืองต่าง ๆ เป็นฝูง ๆ ส่วนมาก
 ไปยังเมืองมาราเคช (Marrakesh) เมืองเฟซ (Fez) และเมกินเนส
 (Mequinez) บ้างหนึ่งมีทาสส่งมาขายประมาณ 40,00 คน และสุลต่าน
 เก็บพาส์ไต่ประมาณบละ 4,800 ปอนด์ ต่อมาฝรั่งเศสได้ปกครองจน
 ถึงเขตซูดานตะวันตก อันเป็นเหตุให้มอรรอคโคขาดแหล่งส่งทาสราย
 ใหญ่ไป กลุ่มแม่น้ำไนล์ตอนต้น จนกตทะเลสาปก็เป็นอีกแหล่งหนึ่ง
 ที่ทำการค้าทาส คนมักลอบส่งทาสไปขายในอียิปต์ หรือส่งข้ามทะเล
 แดงไปยังเตอร์กี ผู้สำเร็จราชการอียิปต์ชื่ออิสมาอิล (Ismail)
 ไคคิงเซอร์ แซมมวอล เบเกอร์ เมื่อ 1869 ให้บังคับขยันทหาคองทหาค
 ใหญ่กของหนึ่งสำหรับ “ค้รงค้าทาสไกล ๆ ให้แตกหักไป” งานนาย
 พันเอก ซี.บี. กอร์ดอน (C.G. Gordon 1874—1879) รับผิดชอบทำต่อมา
 แต่ผู้นำทางศาสนา (Madi) และผู้นำประเทศ (Khalifa) ทำให้การ

ค้าทาสพันธุ์ใหม่ ครนเมือกองทหานองกริกและอียิปต์ไค้แคว้น
 ชูดานตะวันออกกลยคินมาอีกในปี 1898 ก็โคจกการหย่างเข้มแข็งที่จะ
 กำจกการปล้นเอาคนไปเป็นทาสรวมทงการไ้ทาสให้หมดสิ้น เมื่อ
 ฝรั่งเศสไ้ชัยชนะแก่แคว้นชูดานภาคกลางเรียขรอยในปี 1910 โดย
 ปรายแคว้นวาไค (Wadai) ไ้ในอำนาจ ก็ทำให้การค้าทาสที่เดินทาง
 ข้ามทะเลซาบัสซาราส์สิ้นสุดลง

เบงกาซี (Benghazi) ในไซเรนไนกา (Cyrenaica) ยังคงเป็น
 ท่าเรืออันชอนเร้นส่งทาสออกไปขายหยุนาน แต่เมื่ออิตาลีมีอำนาจ
 เห็นอทธิโปลี (Tripoli) และชายแดนทำให้การค้าทาสระงับไปไ้เอง

— สลยภากรุงเบอรลินและสลยภากรุงบรัสเซลส์ —

การพาทาสจากเกาะชันซีบาร์ออกไปขายยังอาเรเบียและอ่าวเปอร์
 เซียยังคงดำเนินต่อไปจนกระทั่งสิ้นสุดวส์ เพื่อความมุ่งหมายที่จะระงับ
 กจรค้าทาส พระนางวิกตอเรียซงเซ็นประเทศมหาอำนาจที่เซ็น
 สลยภากรุงเบอรลิน (ในทนไค้เพิ่มประเทศเปอรเซีย เกาะชันซีบาร์
 และรัถอิสระคองโก) ให้มาประชุมกันที่กรุงบรัสเซลเมื่อ 1889 การ
 ประชุมที่กรุงเบอรลินเมื่อปี 1885 นั้นเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางการเมือง
 และการค้าระหว่างประเทศมหาอำนาจที่กาลัง “ยอแย่งอาฟริกา” กัน
 แนวที่พิจารณานนจากค้เพียง “บริเวณลุ่มน้ำคองโก ที่ตกลงในสลยภา”
 เท่านั้น แต่ในสลยภา 38 ขอมเพียง 2 ข้อเท่านั้นที่กล่าวถึงการค้าทาส

ในข้อที่ 2 (คือข้อ 6 กับข้อ 9) “มหาอำนาจที่ใช้อำนาจตามสิทธิ
และอิทธิพล” พายในเขตกั้น “ให้สัญญาที่จะช่วยระงับการทาสและการ
ค้าทาส”

ส่วนที่ประชุมที่กรุงบรัสเซลส์ได้มุ่งหมายโดยเฉพาะที่จะ “กำจัด
ความชั่วร้ายและหาหน่ออื่นเกิดแก่การค้าทาสในอาฟริกา ก็ทั้งช่วย
คุ้มครองพวกพลเมืองเชื้อชาติอาฟริกันอย่างแข็งขัน และประกันทวีป
อันกว้างขวางในอนที่จะให้ใครขย้านติสุขและอารยธัมต่อไป” ที่ประชุม
นั้นยังเห็นว่าเขตทะเลค้าทาสที่ยังกระทำกันอยู่ได้เปลี่ยนจากฝั่งตะวันตกไป
ยังฝั่งตะวันออกของอาฟริกา เขตนั้นที่ประชุมได้วางกคเกณฑ์พิเศส
ให้สิทธิตรวจคนและอื่น ๆ คือระหว่างชายฝั่งมหาสมุทรอินเดีย รวม
ทั้งอ่าวเปอร์เซีย และทะเลแดงนี้จากเบลุกิสถาน (Belucehistan)
จนถึงควิลลิแมน (Quillimane) ซึ่งเป็นท่าเรืออาฟริกาตะวันออกของ
ปอดุกุเกสตรงเส้นรุ้ง 18° ใต้ (S.lat. 18°) และจากที่นั่นไปทางทิศใต้
ตรงเส้นรุ้ง 26° ใต้ (S.lat. 26°) ไปทางทิศตะวันออกไปจนตลอดเขต
มาดากัสการ์ สัญญาเริ่มต้นด้วยคำว่า “ในพระนามแห่งพระผู้เป็น
เจ้า” (In the name of Almighty God) และมีข้อความสำคัญ 100 ข้อ
ในอนที่จะระงับการค้าทาสทั้งทางทะเลและทางบกก็จำกัดสินค้าอาว
ขึ้นและกระสุนเข้าไปขายในเขตรหว่างเส้นรุ้ง 20° เหนือ (Lat. 20° N.)
กับเส้นรุ้ง 22° ใต้ (Lat. 22° S.) รวมทั้งการค้าสุรากับอาฟริกาด้วย
ทั้งนเป็นเครื่องหมายสแดงสักการชใหม่ที่มีการตกลงระหว่างประเทศว่า

ประเทศมหาอำนาจที่เจริญแล้ว ยอมรับผิดชอบในเรื่องที่เกี่ยวกับชาติใน
ปกครอง ในอังกฤษตอนต้นราวปี 1873 เซอร์ยอนเคอร์ค (Sir John
Kirk) กงสุลใหญ่ที่ซิมบับเว ได้ชักจูงผู้ล่าอาณานิคมเป็นผลสำเร็จออก
ประกาศว่าการพาทาสออกไปขายนอกประเทศ เป็นการผิดกฎหมาย
และในปี 1876 มีประกาศห้ามไม่ให้พาทาสจากภายในออกมาขายฝั่ง
หย่างไรก็ตามประกาศนี้ไม่มีใครเอาใจใส่ เป็นเวลากว่าครึ่งศตวรรษที่อังกฤษ
ต้องส่งหน่วยเรือรบมายังน่านน้ำฝั่งตะวันออกของทวีปแอฟริกาเพื่อกำจัด
การค้าทาส แต่ในปี 1883 ได้ถอนเรือรบชอลอนคอนกียชวอนเรือเล็ก ๆ
ซึ่งใช้ในการติดตามเรือค้าทาสเข้าไปในอ่าวเล็กและน่านน้ำที่กลับไป
และทิ้งร่องกงสุลสามคน (คนหนึ่งประจำที่ทะเลสาบในยาซา (Nyasa)
และอีก 2 คนประจำอยู่ที่ตำบลชายฝั่ง) แทน เพราะการใช้เรือไม่
เหมาะสมและเปลืองคนเปลืองเงินมาก แต่หน่วยอังกฤษยังคงต้อง
ทำการจับกุมเรือใบค้าทาสต่อไป เป็นอันว่าสนธิสัญญามหาอำนาจเซ็นกัน
นครุงเบอร์ลินไม่เกิดผลดีประการใดนัก เพราะคำนวณแล้วว่าช่วยทาส
ที่ถูกพาไปขายได้ไม่ถึง 5%

การแย่งชิงทวีปแอฟริกาในระหว่างต้นคาประเทศมหาอำนาจในยุโรป
ซึ่งได้กระทำในขณะนี้ ได้ทำให้ข้อความในสนธิสัญญาที่ลงชื่อกันนครุงเบอร์ลิน
เชลล์พินสมิ่ไป ฉเพาะตอนทกล่าวถึงตงเมืองต่าง ๆ เช่นที่ฟานักของ
พวกทาสที่หลบหนี และใช้เรือทมิ้อวอครบมอตรวจตราทะเลสาบ
ใหญ่ ๆ และสร้างกำแพงกันให้แข็งแรง แต่ที่ยุโรปได้ปกครองทวีปแอฟริกา

ทำให้การค้าทางทะเลสิ้นสุดลงอย่างรวดเร็ว นอกจากในประเทศ
 อียิปต์ซึ่ง เป็นประเทศเดียวที่ยังเป็นเอกราชมีกษัตริย์เชอวงศ์
 กันมาแต่โบราณ เป็นความจริงที่ปรากฏแก่คนระกัมมีการค้าของสินนี้ —
 ชาติ ซึ่งตั้งขึ้นในปี 1926 ว่าการค้าจากประเทศนี้ไปยังเซดัยซ์
 (ในอาเรเบีย) ยังคงดำเนินอยู่ เพราะรัฐบาลไม่มีอำนาจพอจะระงับได้

— การค้าทาสภายในทวีปแอฟริกา —

คันทสองในการค้าทาส กล่าวคือการปล้นเอาคนไปขายเป็นทาส
 ให้พวกประเทศทลอสาสนามะหะหมัดและลทธิพนเมืองในแอฟริกาตะวันออก
 ลคน้อยลงจนหมดไป โดยวิธีการปกครองของประเทศในยุโรปเช่น
 เดียวกัน แต่หาได้หมดไปโดยไม่มีกรรขพุงกันไม่ ชัยชนะของ
 เบเกอร์และกอรคอนต่อพวกล่าทาสชาวเตอร์กิกและอียิปต์ในชุกานตะวัน
 ออกได้ย่อยยับลง โดยอำนาจผู้ครองทลอสาสนามะหะหมัด ต่อเมื่อ
 ผู้ครองชาวมะหะหมัดคนนั้นถูกลอร์ดคิชเชนเนอร์ปราบปรามในปี 1898
 การควบคุมจึงได้กลับเป็นผล

ส่วนในภา เหนือเมื่ออำนาจการปกครองของฝรั่งเศสแข่งขัน
 และซัมโมรี (Samory) ก็พวกผู้ครองทลอสาสนามะหะหมัดที่มี
 อำนาจในตะวันตกพ่ายแพ้ไปเป็นครั้งสุดท้ายทำให้การค้าทาสที่หยุดยั้ง
 แม้ว่าจะล่ามาถึง 1926 ซึ่งยังมีพวกที่หยุดตามทะเลชายยังคงทำการ
 ขัดขวางเจ้าหน้าที่ที่ในไนเรีย (Nigeria) อำนาจของพวกผู้ครอง

ประเทศซึ่งเคยใช้กองทัพใหญ่ ๆ ทำการล่าทาสทุกปี จนทำให้กินแค่น
หลายแห่งต้องรกร้างไป ถูกโค่นลงในปี 1902 — 1903 การล่าทาสก็
ยุติลง ในแคว้นคองโก (Congo) พระเจ้าเลียวโปลด์ (Leopold)
ได้ประกาศสงครามกับทิปโป ทิป (Tippoo Tib) รุมาลิซา (Rumaliza)
และชาวอาหรับอื่น ๆ ทมชอหู่แถบชายฝั่งตะวันออก เพราะได้มาตั้ง
หลักฐานมีอำนาจชน เป็นอิสระจากชนซิมบารู พวกนั้นถูกทำลายลง
หลังจากได้สู้รบกันอย่างดุเดือดกัน ที่ในยาซาแลนด์ (Nyasaland)
อันเป็นถิ่นล่าทาสโปรดของชาวซิมบารู จนถึงกับมีบริษัทค้าขายชาว
สกอตไปจัดทำสถานที่ประจำให้ พออังกฤษมีอำนาจปกครองแล้ว
การล่าของพวกพ่อค้าใหญ่ก็ระงับไป

— สถานะทาส —

ก่อนจะสนธิสัญญาแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ประเทศในยุโรปได้จัดการ
ควบคุมปกครองอย่างเข้มแข็งเกือบทั่วอาฟริกา ยกเว้นแต่อบิสซเนีย
(Abyssinia) กับไลเบเรีย (Liberia) นอกจากกำจัดการค้าทาสแล้ว
ยังพยายามจัดการเลิกใช้ทาสและเลิกหาผลประโยชน์เกี่ยวกับทาสด้วย
ฝรั่งเศสได้ออกกรรณบัตรอย่างห้าวหาญ บังคับให้ เขต อาฟริกาตะวันตก
ของฝรั่งเศสปล่อยทาสเป็นไทยทั้งหมด แต่ต้องเผชิญการรบกวนวายทั่วไป
จึงหันมาใช้วิธีการค่อยทำค่อยไป ในเขตของประเทศปอดุเกต ประกาศ
ห้ามไม่สู้จะเป็นผล / และครึ่งหนึ่งรัฐบาลเองก็ถูกหาว่าใช้วิธีการเกินที่

คนทำงานในไร่เพาะปลูกที่แซนโธเม (Santhome) และแปรงซิป (Principe) ไม่ผิดเพี้ยนกับใช้ทาสักมากน้อยและเยอรมันได้ออกประกาศปล่อยทาสตามเวลาที่กำหนดให้

ส่วนประเทศอังกฤษได้รับขบวนเรือจากหมู่เกาะอินเดียตะวันตก และในอินเดียมามากแล้ว จึงเห็นว่า การเลิกทาสโดยบังคับมักจะเกิดผลร้าย จึงได้เลือกวิธีเหล่านี้มาใช้ในอาณานิคมที่อาฟริกา โดยยกเลิกสถานะทาสตามกฎหมายเสีย ดังที่บริเตนได้สั่งให้เลิกทาสทำจนเป็นผลสำเร็จเมื่อปี 1843 ทั้งนี้เพราะได้สังเกตเห็นหลายรายมาแล้ว ว่าเมื่อการใช้ทาสเป็นทำเนียบประเพณีใช้กันมาจนเคยชิน จะหักโหมบังคับให้เลิกทันที จะก่อความเดือดร้อนให้ทั้งแก่ตัวทาสไม่น้อยกว่าเจ้าของทาสเลย แต่ถ้าหากทางกฎหมายไม่ถือว่ามีทาสก็จะไม่มีศาลไต่สวนในสิทธิใด ๆ ที่บุคคลหนึ่งจะเรียกร้องเอาตัวบุคคลอีกคนหนึ่งเป็นทรัพย์สินสมบัติ ทาสทุกคนจะร้องขอเป็นไทยได้โดยไม่ต้องเสียค่าไถ่ตัวหรือทำพิธีของใด ๆ และเจ้าของทาสอาจจะถูกฟ้องเสมือนหนึ่งกระทำแก่ไทย ถ้าพยายามขูดขูดทาสไว้ในเมื่อเจ้าทาสไม่ยินยอม หรือจับตัวทาสที่หลบหนีไป แต่หากว่าถ้าเจ้าทาสยินยอมแล้ว นายก็ไม่มีควมผิด วิธนี้ไม่เป็นการบังคับ ซึ่งผิดกับออกกฎหมายสั่งให้เลิก การใช้วิธีนี้เป็นผลสำเร็จอย่างยิ่งในโกลด์โคสต์ (Gold Coast) และไนจีเรีย (Nigeria) แต่ยังไม่ได้ใช้ในเซียร์ราเลโอน (Sierra Leone) จนกระทั่งวันที่ 1 มกราคม 1928 เมื่อได้ประมาณแล้ว

ว่าจะมีทาสราว 2 แสนคน ที่จะไต่เป็นไทย ในขณะที่เดียวกันก็มักคหหมาย
 ท้องถิ่นตราไว้ว่า การไต่ทาสมาใหม่และกิจการทาสทกเกี่ยวกับเรื่อง
 ทาส เป็นความผิดทางอาญาและเด็กที่เกิดพายหลังจากวันไต่คหหมาย
 นถือว่าเป็นไทยแต่กำเนิด

— อนุสัญญาปี ค.ศ. 1919 —

วัตถุประสงค์ของ สันนิบาตกรุง เบอรลิน และ สันนิบาตกรุงบรัสเซลส์
 จำกัดอยู่เพียงการปราบปรามการค้าทาส มิได้พยายามพูดถึงการเป็น
 ทาส ในเดือนกันยายนปี 1919 จึงได้มีการตกลงทำอนุสัญญาใหม่
 ที่แซงต์ แยมแมงส์ (St. Germain's) ซึ่งภาคีสันนิบาตไต่ปีติวานคน
 ที่จะ "พยายามเลิกทาสอย่างสิ้นเชิง" (ข้อ 11) ดังนั้นก็ได้มีการ
 เริ่มค้นเขตแดนใหม่ และเป็นครั้งแรกที่ไม่เฉพาะแต่เลิกทาส ซึ่งเป็น
 ประเด็นอย่างหนึ่งเป็นวัตถุประสงค์ในการตกลงระหว่างประเทศ แต่
 เงื่อนไขการรับใช้อย่างทาสท้ออาจจะมียุ้ย ซึ่งก็เท่ากับเป็นทาสนั้น ก็
 เข้ามาอยู่ในคดียุ้ยของนานาชาติอีกด้วย คดียุ้ยในเร่องนปรากต
 อย่างซีกเจเนียงชนในข้อตกลงเรื่องเขตอำนาจ (Mandate) ซึ่งมอบ
 หมายให้ประเทศมหาอำนาจควบคุมอาณานิคมเก่าของเยอรมันและ
 เติอร์กี ต่อมาในไม่ช้าอนุสัญญานยกเลิกสันนิบาตกรุงเบอรลินและ
 สันนิบาตกรุงบรัสเซลส์เฉพาะตอนทกเกี่ยวกับภาคผู้ลงชื่อในสัญญา (สัม
 พันมิตรที่ทำสงครามกับมหาอำนาจในภาคกลางของยุโรป) เกี่ยว

ข้องควย อนุสัญญาพิจารณาเรื่องหลายเรื่องที่มีอยู่ในสัญญากรุง
 เบอรลิน และสัญญากรุงบรัสเซลส์ แต่ส่วนเรื่องค่าเช่าและค่า
 อ่าว แยกเอาไปไว้ในอนุสัญญาฉบับอื่น มีบางคนตำหนิความคิด
 ที่ยกเลิกข้อความที่เกี่ยวกับการทาสและภาคีสมาชิกในสัญญากรุงบรัส
 เซลส์เสียหลายข้อ ส่วนการยอมรับประเทศอิตาลีเป็นสมาชิก
 สันนิบาตชาตินั้นเป็นประโยชน์ เพราะเป็นประเทศที่เกี่ยวข้องกับการ
 ทาสเป็นการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมาย ก็น่าจะมีการล่าคนไปเป็น
 ทาสและค้าขายทาสอยู่ ซึ่งจะเป็นปัญหาในการแยกประชุมระหว่างชาติ
 ต่อไป.

— คณะกรรมการปี 1924 และอนุสัญญาปี 1926 —

สันนิบาตชาติได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาเรื่องทาส
 กรรมการคณะนั้นประชุมกันครั้งแรกเมื่อเดือนกรกฎาคม 1924 และอีก
 ครั้งหนึ่งในข้อมา คณะกรรมการได้เสนอให้ทำอนุสัญญาฉบับใหม่อีก
 ฉบับหนึ่ง ไม่กำหนดเฉพาะเพียงในอาฟริกาเท่านั้น แต่ทุกประเทศที่
 เป็นสมาชิกของสันนิบาตหรือไม่ก็เป็นก็ตาม ควรจะต้องเซ็นให้ร่วม
 ด้วย ข้อเสนอเป็นอันยอมรับและรัฐบาลอังกฤษเป็นผู้เสนอร่างอนุ
 ญาสมาชิกรัฐสันนิบาตชาติ รวมทั้งอาฟกานิสถาน อิเควดอร์ อียิปต์
 เยอรมนี เม็กซิโก แคว้นชวาเน เตอร์กี และสหรัฐอเมริกาได้รับ
 เซ็นให้เสนอความเห็นหรือขอแนะนำ และ “ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
 ในอันที่จะเลิกการค้าทาส เป็นทาส และเป็นเสมือนทาสทุกชนิด ให้

หมดไปทุกวิถีทาง”

ในรายงานการประชุมได้อธิบายคำ “เป็นเสมือนทาส” ว่า “มุ่งหมายรวมถึงหนีสันททำให้ตกเป็นทาสทุกอย่างตลอดจนทำให้เป็นทาสโดยหลอกลวงมาเป็นลูกเลี้ยง และหยิ่งโดยอ้างว่าเป็นการย้ายถิ่นเดิม ๆ” เหล่านี้เป็นสิ่งที่คณะกรรมการสนใจดังที่ปรากฏอยู่ในรายงานการประชุมอนุสัญญาซึ่งประกอบด้วยมาตรฐานสูงสุด แต่คำพอจะเปรียบเทียบได้ทั่วกัน ก็คือทาสที่ยาขึ้นกัน 15 ประเทศ มีประเทศออสเตรเลีย, ออสเตรเลีย, จักรวรรดิอังกฤษ, บุลกาเรีย, เคนมาร์ก, อิตาลี, ฮังการี, อินเดีย, ลัตเวีย, นิวซีแลนด์, นอร์เวย์, ปอตุกัล, สเปน, แคว้นชุกชาน และอาฟริกาใต้ ส่วนเบลเยียม ฝรั่งเศส เยอรมัน, อิตาลี และเนเธอร์แลนด์ระบุว่าจะทำสัตยาบันภายหลัง อินเดียได้ส่งวงเงื่อนไขไว้ให้ยกเว้นตำบลชายแดนที่ไม่สามารถปกครองได้ถึงเขตที่อยู่ในความครอบครองของเจ้าทชนกับอังกฤษโดยตรง

— การเกณฑ์แรงงาน —

(ในรายงานกล่าวไว้) อนุสัญญาฉบับนี้ ตกลงกันระหว่างชาติเป็นครั้งแรก ถึงขณหาเรื่องการเกณฑ์แรงงาน (Forced Labour) ดังข้อ 5 แห่งสัญญา ซึ่งมีดังต่อไปนี้

“ประเทศอักษาคือยอมรับว่า การกระหรือเกณฑ์แรงงานมีผลร้ายแรง” และรับที่จะดำเนินการอันจำเป็นทั้งปวงในส่วนที่เกี่ยวแก่

อาณาเขตที่อยู่ใต้อำนาจอธิปไตย อำนาจอศาล ความคุ้มครอง อธิราช
หรือดูแลปกครองของภาคพื้น ในอันที่จะข่มขู่ไม่ให้การกระหือรือเกิน
แรงกลายเป็นเสมือนใช้กำลัง
เป็นเหตุตกลงกันว่า

1) ฝ่ายไทยขอยกขัตติยอภิสวรรค์ ซึ่งกำหนดไว้ในข้อ 2
ข้างล่างนี้ การกระหือรือแรงจะทำใ้แก่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
เท่านั้น

2) ในเขตที่ยกขัตติยอภิสวรรค์แรงเพื่อประโยชน์อื่นที่ไม่ใช่
สาธารณะ ประเทศอิตาลี จะพยายามที่จะระงับให้หมดสิ้นไป โดย
เร็วที่สุดที่จะทำได้ หากว่าการกระหือรือแรงเช่นนี้ยังคงมีอยู่ งาน
นั้นจะต้องเป็นเรื่องพิเศษ ใ้รับค่าตอบแทนอย่างเหมาะสม ทั้งจะต้อง
ไม่ใ้แก่มีการตั้งโยกย้ายไปจากที่หยุดเดิมด้วย

3) ทกฝ่าย การรั้งผิดชอบในการใช้งานกระหือรือแรงจะหยุด
กัยเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจส่วนกลางแห่งเขตที่เกี่ยวข้องนั้น.

ข้อความที่ ใช้ ในสัญญาเป็นการประนีประนอมระหว่างความเห็น
ที่คานกัน และเป็นเหตุตกลงว่าขบวนการที่ก่อให้เกิดความมอຍให้สำนักงานกัมมกร
ระหว่างชาติ (International Labour office) เรียก " คณะกัมการผู้
เชี่ยวชาญ " พิจารณา กัมการคณะนี้ใ้ประชุมกันเมื่อเดือนกรกฎาคม
1937 และยังไม่ใ้ได้ส่งรายงานการประชุม คงจะมีความเห็นพ้องกันชน
ว่าในบางกรณี รั้งหนึ่งอาจเกิดความจำเป็นที่จะต้องกระหือรือแรงกัมมกร

ทำงานสาธารณะ หรืองานรับใช้ประชาชนสำคัญ ๆ นอกจากนั้นคง
 อาจมีความเห็นว่าแรงงานเช่นนั้นควรจะ ได้รับผลตอบแทนอย่างงาม
 แม้บางคนอาจจะเห็นขัดแย้งว่า ถ้าเกณฑ์แรงงานไปเป็นรูปฟาสแล้วไม่
 จำเป็นต้องใช้แก่เฉพาะที่เป็นงานรับใช้ประชาชนที่ด่วน และก็จะไม่ได้รับ
 ผลตอบแทนอย่างที่ดีในอาฟริกากลางต้องการ หลักการที่สอง
 ที่จะต้องพิจารณาคือในโอกาสใดก็ตามจะควนอนุญาตให้ใช้วิธีเกณฑ์
 แรงงาน แม้จะให้ค่าจ้าง สำหรับทำงานเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวหรือไม่
 วิธีการเลวชามประเภทหนึ่งปรากฏใช้ในอเมริกาใต้ซึ่งที่เรียกว่า ทาส
 กัมกร (Peonage) ทนคนงานมีหนี้สินซึ่งไม่สามารถจะชดใช้ได้
 จนต้องตกเป็นทาสตลอดชีวิต คณะกรรมการเยวกับเกรองทาสได้ชี้ให้
 เห็นว่า วิธีการนี้ให้โทษร้ายแรงในเมื่อนายจ้างต่างตัวจริงใจใช้วิธี
 เช่นนั้นเพื่อหาคนโง่เขลาจนกลายเป็นทาสตลอดชีวิต

— ในเอเชีย —

ตัวอย่างสำคัญที่ปล่อยทาสเป็นไทยตามอนุสัญญาแห่ง สันนิบาต
 ชาตินิยมหลายรายด้วยกัน มหาราชาแห่งเนปาลได้ประกาศคำวิงวอนต่อ
 ประชาชนเมื่อเดือนพฤษภาคม ปี ค.ศ. 1924 ขอให้ปล่อยทาสในเขต
 เนปาลจำนวน 51,419 คน ซึ่งเป็นผลสำเร็จอย่างดี ในการนี้ได้กา-
 หนกเงินจ่ายตอบแทนให้ตามที่มีผู้เรียกร้องด้วย ผู้สำเร็จราชการ
 แห่งพม่าได้ส่งเจ้าหน้าที่หลายหมู่หลายกอง ออกไปยังเขต แคว้นที่ยัง

ปกครองไม่ทั่วถึงและยังไม่ได้สำรวจตามบริเวณชายแดนอันเป็นที่พวก
 นากา (Naga) อาศัยอยู่ และกิจการปล่อยทาสในเขตเหล่านั้นเป็น
 ไทยทั้งหมด อภิสซันเนียรายงานว่า ได้ดำเนินการแก้ไขกคเกณฑ์ใหม่
 เกี่ยวกับการล่าทาสค้าทาสและใช้ทาส และได้ปล่อยทาสเป็นจำนวน
 มาก ตั้งแต่ อภิสซันเนียรายงานเป็นสมาชิกสันนิบาตชาติเมื่อเดือนกันยายน 1923
 โดยไม่มีเงื่อนไขว่าจะดำเนินการปรับปรุงแก้ไขในเรื่องนี้ จึงเป็นภาระ
 ของสันนิบาตชาติที่จะต้องตรวจสอบความจริงในรายงาน เนื่องจากการ
 ตรวจสอบได้ปรากฏต่อคณะกรรมาธิการเกี่ยวกับเรื่องทาสในปี 1926 ว่า
 การค้าทาสยังคงทำกันอยู่มากระหว่างอภิสซันเนียรายกับเซ็คยาซ (อาเรเบีย)
 และในซูดาน (1928) วิทยาลัยแห่งแคว้นซูดานได้เห็นความจำเป็น
 ที่จะสร้างสถานที่พักอาศัยของพวกทาสชนแห่งหนึ่ง ใกล้กับคัสซาลา
 (Kassala) และนิคมสำหรับพวกหน้ภัยทาสจากอภิสซันเนียรายตอนนอก

จากข้อความสั้น ๆ นั้นพอให้เห็นได้ว่า มุตรถานและเจตน์จำนง
 ของโลกหลังจากสงครามโลกแล้ว แสดงความเห็นอกเห็นใจเชื้อ
 ชาติทาสหลังมากกว่าที่อาจจะเป็นได้ใน 20 ปีที่ล่วงมาแล้ว และแสดง
 ให้เห็นความตั้งใจที่เลิกทาสทั่วโลก

— อนุสัญญาว่าด้วยเรื่องทาส —

อนุสัญญาว่าด้วยเรื่องทาสแห่งสันนิบาตชาติ ซึ่งได้ริบความ
 เห็นชอบและรับเอามาปดพิขิต โดยที่ประชุมครั้งที่ 7 แห่งปี 1926 เพอ

เสนอข้อและรับทำสัตยาบันจากประเทศสมาชิกของสนธิบัตรชาติ มีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้อุตสาหกรรมบริเตนแลนด์และขยายกิจการออกไป และเพื่อจะให้อุตสาหกรรมแห่งชาติแย่งชิงผลทางปฏิบัติด้วย ประเทศมหาอำนาจได้สัญญาที่จะดำเนินการ "ให้เลิกทาสในทศวรรษข้างหน้าโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้" รวมทั้งทาสหนีสันและทอทางวาระเด็ก เป็นลูกบุญธรรม ฯลฯ ภาควิชาสมาชิกจะกำจัดการค้าทาสทางทะเล และเจรจาตกลงทำอนุสัญญาเกี่ยวกับการค้าทาส และขอกันการเกณฑ์แรงงาน ทชขายกลายเป็นสภาพคล้ายทาส งานเกณฑ์แรงงานเช่นว่านอาจจะเรียก ร้องได้ ก็แต่เฉพาะเพื่อประโยชน์สาธารณะที่เป็นงานชั่วคราว โดยแท้ ถ้าหากเกณฑ์แรงงานออกไปจากเพื่อประโยชน์สาธารณะยังคงมีอยู่แล้ว จะต้องเป็นรูปลักษณะพิเศษ ใ้รับค่าตอบแทนอย่างเพียงพอ และไม่ถึงกับที่จะต้องให้ภรรยาต้องโยกย้ายไปจากบ้านช่องของตัว ในที่ประชุม 1927 มหาอำนาจที่มีอำนาจานิคมทุกประเทศตกลงยอมทำสัตยาบัน อนุสัญญาฉบับนี้ พายในเวลาอันเร็ว.

บัญชีบ้านแพนุก

กคหมายเกี่ยวกับทาส

ที่มีมาก่อนเลิกทาสในรัชกาลที่ 5

(1) สิวาจารกสโชทัย

สิวาจารกสลกนหมว่า "ท่านให้ตราพระราชบัญญัติ" แต่ความ
ตอนต้นตั้งแต่ขันทศท 1 ถึงท 13 ซ้ำรุดมาก ในขันทศท 2 มีสลกราช
ทเจาหน้าทอ่านไว้ว่า เป็นมหาสลกราช 1266 (ตรงกับ พ.ศ. 1887)
ในรัชสมัยของพระยาเลอไทย พระมหากสลครองคท 4 ในราชวงศ์
พระร่วง เป็นพระราชโอรสพ่อขุนรามคำแหง พระราชบัญญัติใน
จารกนคล้ายกับจะเป็นกคหมายล็กสนะโจร แต่มีขางตอนกล่าวดัง
เรื่องทาสเช่นในกรณีทบุคคลได้รียเอาทาสผู้หลยหนีมาไว้กับตนเสีย
โดยไม่ส่งคืนไปให้นาย หรือช่วยให้ความสะดวกแก่ทาสในการที่จะ
หลยหนีไป

สำเนาจารกสลกน นายฉล ทองคำวรรณ ขเรียม ข้าราชการ
ในกรมสลปากกรได้อ่านไว้ มีดขยพิมพ์ของกรมสลปากกร ซึ่งพลเอก
พจน์ . พลโยธิน ได้พิมพ์แจกในงานทอดกถณพระราชทานระวคชนะ
สงคราม เมื่อ พ.ศ. 2478

(2) กคหมายล็กสนะล็กพา

ตามที่ปรากฏ สภามาสนัน และ พระราชปรารภใน ขาน แพนก
ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 ฉบับพิมพ์ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
การเมืองว่า

สมัยที่ 1899 มะแมนักสัตว์ เกอนอ้าย ชนเจตคำ พุทธ
บริเวณกาลกำหนด จึงนายสามชลาเสมียนพระสภาวดีบังคมทูน แต่
สมเด็จพระเจ้ารามธิบดีบรมจักรพรรดิราชาธิราช บรมขัตติยพระ
พุทธเจ้าอยู่หัว ประสงค์ด้วยข้าหน้เจ้าไพร่หน้ นาย แลมีผู้เอาไปถึง
เฉลียงสุโขทัย ท่วงข้างบางยมสองแควสระหลวง ชาวดงราวกำแพง
เพชร เมืองท่านเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคอง แลมีผู้เอาทาสเอาไพร่
ท่านมาขาย แลเจ้าทาสเจ้าไพร่แห่งพระนครสร้อยอุบายแลมากกล่าว
พิพาทว่าให้ผู้ใดไล่เอาเขยแก่ผู้ขายนั้นคน ข้าพระพุทธเจ้าขอเรียน
พระราชปฤติคดี จึงสมเด็จพระขัตติยพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จภูตากริตย์
ในเฉลียงบนอาสน์รัตนัน แปรพระพักตรโดยปราจินาภิรมย์สมบรมัน มี
พระราชโองการพิพากษา ด้วยพระธำมาตย์ราชมนตรีทงหลายว่า
ขายกันแต่ในพระนครสร้อยอุบายคอง แลสจะบังคับให้ผู้ใดไล่เอาเขย
กับผู้ขายสียงยาก หย่าว่าข้าหน้เจ้าไพร่หน้ นาย แลเขาลักไปขาย
ถึงเฉลียงท่วงข้างบางยม สระหลวงสองแควชาวดงราวกำแพงเพชร
สุโขทัยไต่ลาพาเขยว ชาดจากมือเจ้าทาสเจ้าไพร่ไปไกล จะมาพิพาท
ณเมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองสุพรรณบุรี สะพงคลองพลับแพร
ศรีราชาธิราช พระนครพรหมนันมีชอยเลย ผิดเจ้าทาสเจ้าไพร่

จะเอาทาสเอาไพร่ตนคนแฉะไล่หาผู้ลักผู้ซ่อน ให้เจ้าทาสเจ้าไพร่
 ให้เขยค่าคนเท่าผู้ใดมานั้น ฉิแลได้ไว้หาค่าตัวมิได้ ให้พิกคตลาศ
 ให้เจ้าทาสไล่เอาทาสนั้นคน อันเจ้าทาสเจ้าไพร่ มาพบทาสพบไพร่
 จะเอาโดยระคอกจะให้ผู้ใดไล่เอาเขยแก่ผู้ชาย ฉินชายกันในพระนคร
 สร้อยขุยานนมมิได้เลย ฉิแลผู้ใดมิทำตามพระราชกรณียกิจไซ้ ผู้นั้น
 ลเมิตพระราชอาณาให้ใหม่โดยยสลาสิกข์

สิกราช 1899 น เป็นพุทธสิกราช ตรงกับขยท 7 ในรัชกาล
 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ผู้สร้างกรุงศรีอยุธยา แต่
 ลองสอยขยบทสิตรค พ.ศ. 1899 เป็นขวอก ถายมะแม เป็น พ.ศ. 1898
 ทงน ยงเป็น “มมมค” ในประวัติสาตรหยุ.

(3) กตหมายล็กสนะทาส

ตามทปรากตสฎมาสนขและพระราชปรารภในขานแพนค (หมอ
 ขรคเลย์ เล่ม 1 น. 331) ว่า

“สฎมัสค 1359 มะแมนคสิตร อาสาธมาส สขขกสยเชกทล
 มคค จันทวารพระบาทสมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีนทรนรินทรบรมหาจักร
 พิศราเมสรวราชาธิราช เทไซไซยพรหมเทพาคิเทพทริภูวะนาธิเบสขรม
 ขพิตร พระพุทธเจ้าหยุหวิ สเคคคนะพระทนงขสขกมาลามาหาไพชยนต์
 ปราสาทโดยขรพาพิมุข ซงพระอนุสรคานงตามคัมภรพระธมสาตร
 แลวมิพระราชโองการมารพระขนทรสรสิงหนาท พระราชขณณคไว้ว่า
 ทาสควนจะไซ้ในทาสกมมี 7 ประการ ในคัมภรพระธมสาตรคคทาส

สินได้ประการหนึ่ง คือลูกทาสเกิดในเรือนเบี้ยประการหนึ่ง คือทาส
 ไ้มาแต่บิดามารดาประการหนึ่ง ทาสท่านให้ประการหนึ่ง คือทาส
 อันได้ช่วยช่วยกังวลแห่งคนอันต้องทัณฑ์โทษประการหนึ่ง คือทาสอัน
 ไ้โดยขมาเมือกาลทุพภิกขะประการหนึ่ง คือทาสอันได้ช่วยชเลข
 ประการหนึ่ง เป็น 7 ประการดังนี้”

สังกราช 1359 นี้ ถ้าเป็นมหาสังกราช ตรงกับ พ.ศ. 1980 แต่
 เป็นขมะเสง ถ้าเป็นขมะแมตองเป็นมหาสังกราช 1351 ตรงกับ พ.ศ.
 1982 ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช ครองกรุงศรีอยุธยา
 เรื่องเลขสังกราชกษัตริย์ไม่ตรงกับในกฎหมายเก่าสมัยกรุง
 ศรีอยุธยายุคต้นจะมีอยู่เสมอ และมักจะมีคลาดเคลื่อนกันใน
 ระยะตั้งแต่ 1 ขดง 2-3 ข ทเป็นดังนี้ อาจเป็นอย่างไรที่สมเด็จพระ
 พระยาจักร์ราชานุภาพ ซึ่งสันนิษฐานไว้ในอธิบายพระราชพงสาวดาร
 ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1 (ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2481 หน้า 729) ว่า
 “เมื่อสมเด็จพระเจ้าปราสาททองลยสังกราช เอาขกุนเป็นสัมฤทธิ์สก
 กทำให้สังกราชเคลื่อนไป 2 ข” โปรดคุดต่อไป

(4) กฎหมายลักษณะทาสเพิ่มเติม
 ตามที่ปรากฏสุภมาสน์ข และพระราชปรารภในขานแพนง
 (หมอบรัดเลย์ เล่ม 1 น. 347-9) ว่า

“สุภมัสค 1378 สกกุนนักร มาคะมาสขบจะมิตถอาทิจวาร
 มีพระราชโองการสมเด็จพระพุทธเจ้ารามาชัยคัสริบรมมหาจักรพรรดิราช

เกโซไชยพรหมเทพาคีเทพทริภูวนาธิเบสบรมขพิตรพระพุทธรเจ้าหยุหัว
 ให้ตราพระราชบัญญัติค่าน้ำโคสนาเผดียงแก่ชาวเจ้าแห่งายุพราช ๆ
 นิกุล ออกุสมนทรพิริยโยธามาตยามุขทุกกะชวงทขวงการทงหลาย
 อนมในแวนแคว้นพระนครสรอยุชยา มหาภิลกภพนพรคณราชธานีบุรี
 รมยณ ถ้าไพร่ฟ้าทาสไทยใคร ๆ หน่นายหน่นเจ้า ๆ นายมาพบท่าน
 บให้ยอชกเอาเองสักอัน ท่านว่าให้เจ้าไพร่เจ้าทาสนั้นไปอายุตแก่มน
 ผู้เอาไพร่ฟ้าข้าคนเขาไว้นั้น ถ้าคนผู้เอาคนไว้นั้น คนขรู้ทหยุเขาให้
 ไปว่าถึงมุลนายอานาพยาบาล แลให้บอกแก่พระสุรัสวดีแลแพ่งให้
 เรียกหามาว่าโดยขนาดตามกะชวงทขวงการกัน อนงคนนั้นหน่นไปนาน
 แลเจ้าไพร่เจ้าทาสพบในบ้านเรือนถนนบ้านแห่งใด ๆ ให้อายุตแก่เจ้า
 บ้านเจ้าเรือนนั้น ถ้าเจ้าบ้านเจ้าเรือนเขามริยอายุตให้ประจำหยุให้ไป
 บอกแก่สิบริยอายุตเอามายังตระลาการ ให้ไฉนตักกาถึงมุลนาย
 ส่งมาตามกะชวงทขวงการ ถ้าพบในตลาตควนให้อายุตไว้แก่เจ้า
 ตลาต แลขนบตรให้กะชวงการให้ไฉนตักกาเรียกหามาโดยความ
 แผ่นดิน ถ้าพบในกลางถนนหนทาง แลหาหะอายุตมิได้ ให้เอาคน
 นั้นไปยังตระลาการ แลให้นายยกขัตกรกตปากลาตก้าไว้ แลคนนั้น
 ยักรับว่าเป็นทาสเป็นไพร่ใคร ๆ ก็กั ให้ตามมาว่าตอกัน ส่วนตระมัน
 ให้ใส่สังขลิกขณชรให้มันคง แลพันสามวันแล้วเร่งให้ไฉนตักกา ถึง
 มุลนายให้ออกมาว่าตอกัน ถ้าพันเจ็ดวันมุลนายมิออกมาว่าตอกันให้
 ตระลาการอายุตคนนั้นไว้แก่เจ้าไพร่เจ้าทาสเก่านนเมื่อตามมาว่า จึง

เรียกออกมาว่าโดยพระราชกรณียกิจท่านแล ถ้าคนนั้นหันมาหาเจ้า
 นายเองให้เอาไปยังตระลาการ ให้นำยกกะบักรดกเอาค่าไว้ แลคน
 นั้นรับว่าเป็นไพร่เป็นทาสจึงท่านให้อ่านักการไปบอกที่คนหยั่งนั้นแล ให้
 ตามมาว่าต่อกัน ส่วนตัวมันให้ตระลาการเกาะไว้ ถ้าพ้นเจ็ดวันแลม
 ออกมาว่าประการใดให้ตระลาการอายัดคนนั้นไว้แก่เจ้าไพร่เจ้าทาสนั้น
 ก่อน เมื่อจะตามมาว่าเมื่อใด จึงเอาออกมาว่าโดยความแผ่นดิน
 ท่านแล”

สังกราช 1376 นี้ ถ้าเป็นมหาสังกราช ตรงกับ พ.ศ. 1999 ใน
 รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ครองกรุงศรีอยุธยา แต่บันทึก
 สัทรเป็นขวด ถ้าเป็นขกนตรงกับ พ.ศ. 1998 แต่ในกฎหมายราชบุรี
 เล่ม 1 หน้า 485 ว่า “สุภมัสติ 1387 สก กุนนัสติ” ถ้ากระนั้นตรง
 กับ พ.ศ. 2008 แต่ก็เป็นขระกา ถ้าจะถือเป็นขกน ตรงกับ พ.ศ. 2010
 ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถครองกรุงศรีอยุธยาเหมือนกัน

(5) กติหมายลักสนะทาส เพิ่มเติม

ตาม ท ปราบคสุภมาส วัน ข และ พระราชปวารณ ใน ขาน แพนก
 (หมอบรรคเลยเล่ม 1 น. 355) ว่า

“สุภมัสติ สังกราช 1557 ขลลุนนัสติสังวิจจระวิสาขมาเส—
 สุกขขกเขอาทิจวารสมเศคบรมขพิตร พระพุทธเจ้าหยุหวิ สเศคใน
 พระกนังไพชยนต์มหาปราสาทฝ่ายซ้ายสังแก่เจ้าพระยาสิวรรคณมนเศียร
 ขาล ขุนจันทราทิศข ขุนอินทรทศข นายท้าวราชขนคิต ใฝ่ควย

มีพระราชโองการमारพระบัญชาให้แต่งพระราชกำหนด พระราชกริสศ
กาไวคังน”

ศักราช 1557 น ถ้าเป็นมหาศักราช ตรงกับ พ.ศ. 2178 แต่
เป็นขัณไมใช่ขลุ ถ้าเป็นขลุต้องเป็นมหาศักราช 1559 และตรง
กับ พ.ศ. 2180 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองครองกรุงศรี
อยุธยา

(6) กคหมายลักสนะทาส เพิ่มเติม

ตามที่ปรากฏตสุภมาสนนัยและพระราชปรารภในขานแพนท (หมอ
บรคเลข เล่ม 2 น. 357 - 8) ว่า

“ สุกุมสิท 1267 กุนนักร เตอนสิบ แรมค้ำหนึ่งพรหสิบค
สมเค็ดพระบรมบพิตรพระพุทอเจ้าหุ่ยหัว สเค็ดนะพระทนงผายอุกรมทา
ปราสาทโดยประจิมทิส จึงพระกเสมราชสภาวคิบงคมทน พระกรนา
พระเจ้าหุ่ยหัวว่าทวยราสครทงหลายรองพองว่า ยากแค่นเอาพนอง
ลูกหลานไปขายฝากไวแกเจ้าเขยนายเงิน และลูกหลานนายเงินเอา
ทาสเป็นเมีย เกิดลูกกคมิเกิดลูกกคิ และละร้างเสียบ นายเงินจะ
เอาให้เต็มค้ำ ขอให่วากล่าวนน ข้าพระพุทอเจ้าหารุทจะว่าไม่ จึง
พระพุทอเจ้าหุ่ยหัวมีพระราชโองการमारพระบัญชาตรคเห็นอเกดก สง
แกพระกเสมราชสภาวคิว่าแค่นสิบไปเมื่อน่า ”

ศักราช 1267 น สมเค็ดกรมพระยาคำรงราชานภาพ ซงเรียก
ว่า ศักราชกคหมายตรงขกับขกุนนพลก จุลศักราช 1009 และตรงขกับ

พ.ศ. 2191 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองครองกรุงศรีอยุธยา

- (7) พระราชบัญญัติเรื่องทำสารกรรมธรรม์ ชายตัวชายลูก
ออกเมื่อรัชกาลจุลศักราช 1154 ตรงกับ พ.ศ. 2335 ในรัชกาล
ที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์
- (8) พระราชบัญญัติ เรื่องชายเมีย
ออกเมื่อรัชกาล พ.ศ. 2335 ในรัชกาลที่ 1
- (9) พระราชบัญญัติ เรื่องทาสชเลย
ออกเมื่อรัชกาล จุลศักราช 1167 ตรงกับ พ.ศ. 2348 ในรัชกาลที่ 1
(นอกจากนยังมีแซกหยาในคคหมายลคสนะอนทรวบรวม เป็น
ประมวลคคหมายในรัชกาลที่ 1 อีก)
- (10) ประกาศห้ามมิให้ทาสลูกหนีไปอาศัยวงเจ้าบ้านขุนนาง จาก
ก.ม. รัชกาลที่ 4 เล่ม 1 หน้า 165 ถึง 166 ประกาศมานะ
วันอาทิตย์เดือนแปด ขรพาสาท ชั้น 3 คำ บมะเมยสมรทลลค
เป็นวันที่ 2587 ในรัชกาลที่ 4
“ผู้หนีเข้าบ้านผู้มสกคสขทวยากความถึงกรายทน บนเจ้าโคท
โคเจ้าบ้านไซสนบนเงินหลวงไซตนสน ผู้หนีประหารชีวิต”
- (11) ประกาศผู้จะช่วยคนและให้กู้เงิน จาก ก.ม. รัชกาลที่ 4 เล่ม 1
หน้า 167 ประกาศมานะวันอาทิตย์ เดือนแปด ขรพาสาท ชั้น
3 คำ บมะเมยสมรทลลค เป็นวันที่ 2587
ผู้หนีในพระบรมมหาราชวัง ให้เร่งทาสลูกหนี ให้หาประกันจง

ทว ถ้าพันกำหนดเกิดความขึ้นจะแบ่งค่าตัวทได้ เป็น สามส่วน
ถวายวัดหนึ่งส่วน”

- (12) ประกาศห้ามมิให้เจ้าของวังเจ้าของบ้านเกลี้ยกล่อมคนไว้ จาก
ก.ม. รัชกาล 4 เล่ม 1 หน้า 168 - 176

ประกาศมานะวันอังคาร เดือนแปด ขรพาสาท ขึ้น 5
ค่ำ ยมะเมษ สัทธิศก เป็นวันที่ 2589

“ ทาสลูกหนในพระบรมมหาราชวังรู้ว่าไปหยู่ที่ใด จะ
ไปรดให้ช่างในหรือช่างหน้าไปขอตัวเจ้าสำนักว่าไม่หยู่ ได้ตัว
สืบสมว่าหยู่ก็แห่ง ให้เฉลี่ยใช้สินขนทาสลูกหน หากหนเข้า
ไปให้หรือล้อมวัง ถ้าช้าเกิน 7 วันให้ถวายตกา ทาสลูกหน
หากไปหยู่อื่นนอกจากพระบรมมหาราชวัง แต่ทผู้มีบรรดาศักดิ์
เหลืออำนาจอาเพอ ร้องล้อมวังเหมือนกัน ถ้าหนไปหยู่ที่พอ
จะเกาะครองได้ให้ว่าตามกระชวง”

- (13) ประกาศว่าด้วยผู้ซึ่งเกี่ยวของด้วยทาสลูกหน ภรรยาของตัวหน
ไปหยู่วังเจ้าบ้านขุนนางและซึ่งอนุญาตให้ผู้ ซึ่งเป็นความผิดเมษ
ทาสลูกหนทกรมวังไปเกาะมาชำระให้หรือถวายตกา จาก ก.ม.
รัชกาล 4 เล่ม 2 หน้า 238 - 239

ประกาศมานะวันจันทร์ เดือนสิบเอ็ด ขึ้น 3 ค่ำ ยมะเส็ง
นพศก เป็นวันที่ 2413

- (14) ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ว่าด้วยขายทาส

หรือทาสลูกหนี้ และผู้ต้องคดีทั้งปวงที่ 1 และที่ 2 จากราช
 กิจจานุเบกษา เล่ม 1 หน้า 213 ถึง 315 สก 1336 และ
 ประชุมกฎหมายไทย ภาคเพิ่มเติม หน้า 1 หน้า 5

ประกาศมานะวันพรหสยติ เกอนหา ขนสยหาคำ ขวอก
 ยังเป็นเอกสก

“...ชายคนเป็นทาสหรือสณณาจาง ต้องมีหนังสือสำคัญ
 ให้ไว้ต่อกัน คือเป็นหนังสือสารกรมธรรม์ ฯลฯ มีลายมือ
 ผู้เขียนกำหนดวันเดือน เมื่อส่งเงินแล้วต้องคืนหนังสือสาร
 กรมธรรม์ หรือสลักหลังเป็นสำคัญ ถ้านายเงินว่าสารกรมธรรม์
 หายขอให้ทำหนังสือประทวนให้เป็นสำคัญ ถ้าทัวทาสหรือลูก
 หนี้ยังไม่พอใจ ให้ร้องเรียนแก่พระยาเพชรพิไชย และพระยา
 อภัยรณวิทธิ ใน 3 วัน 7 วัน เมื่อพ้นกำหนดจะพิจารณาคดีตาม
 หนังสือที่ท้าวไว้”

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยสยาม หน้าวัดราชบพิธ ถนนเฟื่องนคร
นางคำพูน ชาติทะเล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา 2487